

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı

**ERGENLERDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMARIN
KENDİNE ZARAR VERME VE RİSKLİ DAVRANIŞLAR İLE
İLİŞKİSİ**

Cansu CANSIZ
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Firdevs SAVI ÇAKAR

Burdur,2019

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı

**ERGENLERDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMARIN
KENDİNE ZARAR VERME VE RİSKLİ DAVRANIŞLAR İLE
İLİŞKİSİ**

Cansu CANSIZ
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Firdevs SAVİ ÇAKAR

Burdur, 2019

**MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 20.11.2019 tarihinde tez savunma sınavı yapılan CANSU CANSIZ'ın ERGENLERDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMARIN KENDİNE ZARAR VERME VE RİSKLİ DAVRANIŞLAR İLE İLİŞKİSİ konulu tez çalışması Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE:

DOÇ. DR. FİRDEVS SAVİ ÇAKAR
(Tez Danışmanı)

Sarı

ÜYE:

**DR. ÖĞR. ÜYESİ SERAP
ÖZDEMİR**

Sarı

ÜYE:

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜMÜT ARSLAN

Arslan

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu taahhüt edip, tezimin kaynak göstermek koşuluyla aşağıda belirttiğim şekilde fotokopi ile çoğaltılmasına izin veriyorum.

[] Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[] Tezim/Raporum sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

[] Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Cansu CANSIZ

Tarih

İmza

TEŞEKKÜR

Öncelikle beni tez öğrencisi olarak kabul eden, çalışmamın her aşamasında büyük bir sabır ve hoşgörü göstererek beni yönlendiren, engin bilgi ve tecrübeleriyle ihtiyaç duyduğum her an bana yardımcı olan, her konuda desteğini esirgemeyen tez danışmanım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Firdevs SAVI ÇAKAR'a, değerli tez jüri üyelerim Dr. Öğretim Üyesi Ümüt ASLAN'a ve Dr. Öğretim Üyesi Serap Özdemir'e katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamda bana destek olan değerli arkadaşım İsmail YAŐARTÜRK'e ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Sevgileri ve güvenleriyle beni her daim destekleyen ve yanımda duran, bugünlere gelmemi sağlayan, hem maddi hem manevi emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, kararlarıma saygı duyan babam Turan CANSIZ'a, annem Nazan CANSIZ'a ve kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar ile İlişkisi

(Yüksek Lisans Tezi)

Cansu CANSIZ

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisini incelemektir. Ayrıca çalışmada ergenlerin algıladıkları duygusal istismar, kendine zarar verme ve riskli davranışları cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü ve aile gelir durumuna göre incelenmektedir.

Araştırma betimsel bir çalışma olup ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı Kahramanmaraş merkezinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, TOBB Fen Lisesi, Süha Erler Anadolu Lisesi, Sevim Şirikçi Kız Meslek Lisesi, Altınşehir Mesleki ve Teknik Lisesi 9., 10. ve 11.sınıflarına devam eden gönüllü 725 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği, Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği, Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri ve Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Mann Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi, Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon Testi ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının cinsiyet, okul türü ve ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ancak sınıf türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı; antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinin okul türüne göre farklılaştığı; alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terkinin sınıf türüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı; sigara kullanımı, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıklarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi ile kendine zarar verme ve riskli davranışlar düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça kendine zarar verme ve riskli davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoklu regresyon analizinde ise, ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme ve riskli davranışları anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Duygusal İstismar, Kendine Zarar Verme Davranışı, Riskli Davranışlar

Sayfa Adedi : 168

Danışman : Doç. Dr. Firdevs SAVİ ÇAKAR

The Relationship Between Perceived Emotional Abuse and Self-Harm and Risky Behaviors in Adolescents

(Master Thesis)

Cansu CANSIZ

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship between perceived emotional abuse and self-harm and risky behaviors in adolescents. In addition, perceived emotional abuse, self-harm and risky behaviors of adolescents are examined according to gender, grade level, school type and family income.

The research is a descriptive study and relational screening model is used. 725 students who attended voluntarily from the 9th, 10th and 11th grades of Süleyman Demirel Science High School, TOBB Science High School, Süha Erler Anatolian High School, Sevim Şirikçi Girl Vocational High School, Altınşehir Vocational and Technical High School formed this research group in Kahramanmaraş Province in 2017-2018 academic year. Personal Information Form, Parental Emotional Abuse Scale, Teacher Emotional Abuse Scale, Self-Harm Behavior Assessment Inventory and Risky Behaviors Scale were used as data collection tools. Mann Whitney U test, Kruskal-Wallis test, Spearman Brown Rank Differences correlation test and Multiple Regression Analysis were used to analyze the data.

According to the results of the study, the perceived emotional abuse of adolescents showed a significant difference according to gender, school type, class level and family income. It was determined that adolescents' self-harm behavior differed significantly according to gender, type of school and family income but did not show significant difference according to class type. The risk behaviors of adolescents differ significantly according to gender; antisocial behaviors, alcohol use, smoking, suicidal tendency and drop-out differ according to school type; alcohol use, smoking and dropout differ significantly according to class type; It was concluded that smoking, suicidal tendency and feeding habits differ significantly according to family income. It was determined that there was a significant positive relationship between adolescents' perceived emotional abuse level and self-harm level and risky behaviors level. In this study, it was concluded that as the level of emotional abuse perceived from parents and teachers increased, self-harm and risky behaviors increased too. In the multiple regression analysis, it was observed that the level of emotional abuse perceived by the parents and the teachers significantly predicted self-harm and risky behaviors.

Key Words: Adolescents, Emotional Abuse, Self-Harm Behaviour, Risky Behaviours.

Page Number : 168

Supervisor : Assoc. Dr. Firdevs SAVI ÇAKAR

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZ.....	iii
KISALTMALAR	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	7
1.3. Alt problemler	7
1.4. Araştırmanın Amacı	9
1.5. Araştırmanın Önemi	9
1.6. Araştırmanın Sayıltıları	10
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
BÖLÜM II.....	11
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	11
2.1. Kuramsal Çerçeve	11
2.1.1. Ergenlik Dönemi.....	11
2.1.2.1.Çocuk İstismarı Türleri.....	16
2.1.2.1.1. Fiziksel İstismar.....	16
2.1.2.1.2. Cinsel İstismar.....	18
2.1.2.1.3. Ekonomik İstismar.....	21
2.1.2.1.4. Duygusal İstismar.....	21
2.1.2.2. İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....	26
2.1.2.3. Çocuk İstismarı Risk Faktörleri.....	28
2.1.2.4. Çocuk İstismarının Nedenleri.....	29

2.1.2.4.1. Aileden Kaynaklanan Nedenler.....	29
2.1.2.4.2. Çocuktan Kaynaklanan Nedenler.	31
2.1.2.4.3. Çevreden/Toplumdan Kaynaklanan Nedenler.	31
2.1.2.5. Çocuk İstismarı ve İhmalini Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	32
2.1.2.5.1. Psikiyatrik Model.	32
2.1.2.5.2. Sosyolojik Model.	33
2.1.2.5.3. Sosyal Öğrenme Modeli.	33
2.1.2.5.4. Sosyal Psikolojik Model.....	34
2.1.2.5.5. Ekolojik Model.....	34
2.1.2.5.6. Sosyal Etkileşimsel Model.	35
2.1.2.6. Duygusal İstismarı Açıklamaya Yönelik Kuramlar.	36
2.1.2.6.1. Psikopatolojik Model.	36
2.1.2.6.2. Temel İnsan İhtiyacı Teorisi.....	36
2.1.2.6.3. Organizasyonel (Örgütsel) Model.	37
2.1.2.6.4. Zorlama Modeli.....	37
2.1.2.6.5. Ebeveyn Kabul-Red Modeli.....	37
2.1.3. Ergenlerde Kendine Zarar Verme Davranışı.....	39
2.1.3.1. Kendine Zarar Verme Davranışı Tanımı.....	39
2.1.3.2. Kendine Zarar Verme Davranışının Sınıflandırılması.	40
2.1.3.3. Kendine Zarar Verme Davranışının Nedenleri.....	43
2.1.4. Ergenlerde Riskli Davranışlar.	45
2.1.4.1. Riskli Davranış Tanımı.	45
2.1.4.2. Riskli Davranışların Alt Boyutları.	46
2.1.4.2.1. Antisosyal Davranışlar.	46
2.1.4.2.2. Sigara ve Alkol Kullanımı.....	47
2.1.4.2.3. Beslenme Alışkanlıkları.	48
2.1.4.2.4. İntihar Eğilimi.	49

2.1.4.2.5. Okul Terki.	50
2.1.4.2.6. Uygun Olmayan Cinsel Davranışlar.....	50
2.1.4.3. Riskli Davranışların Nedenleri.	51
2.1.4.3.1. Genetik Etkenler.	52
2.1.4.3.2. Aileden Gelen Etkenler.	52
2.1.4.3.3. Çevresel Etkenler.....	52
2.1.4.3.4. Psikolojik Etkenler.	53
2.2. İlgili Araştırmalar	54
2.2.1. Duygusal İstismar ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	54
2.2.1.1. Duygusal İstismar ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.	54
2.2.1.2. Duygusal İstismar ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.	58
2.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışı ile İlgili Araştırmalar.	61
2.2.2.1. Kendine Zarar Verme Davranışı ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.	61
2.2.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışı ile İlgili Yurt Dışından Yapılan Araştırmalar.	64
2.2.3. Riskli Davranışlar ile İlgili Araştırmalar.....	66
2.2.3.1. Riskli Davranışlar ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	66
2.2.3.2. Riskli Davranışlar ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.	69
BÖLÜM III	72
YÖNTEM.....	72
3.1. Araştırmanın Modeli	72
3.2. Çalışma Grubu.....	72
3.3. Veri Toplama Araçları.....	73
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	73
3.3.2. Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği (ADİÖ).	73
3.3.3. Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği (ÖDİÖ).	74
3.3.4. Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri.....	75

3.3.5. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ).....	77
3.4. Verilerin Toplanması.....	78
3.5. Verilerin Analizi.....	78
BÖLÜM IV	81
BULGULAR ve YORUM	81
4.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	81
4.2. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar, Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar Ölçeklerine İlişkin Betimsel İstatistikler	82
4.3. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar, Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlarının Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	86
4.3.1. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi ve Aile Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular. .	86
4.3.2. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi ve Aile Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular. .	90
4.3.3. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi ve Aile Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular.	94
4.3.4. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi ve Aile Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular.	97
4.4. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar ile İlişkisine İlişkin Bulgular.....	103
4.5. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlarını Yordama Düzeyine İlişkin Bulgular.....	106
BÖLÜM V	112
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	112
5.1. Sonuç ve Tartışma	112
5.1.1. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	112
5.1.1.1. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	112

5.1.1.2. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Okul Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	113
5.1.1.3. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Sınıf Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	113
5.1.1.4. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Aile Gelir Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	114
5.1.2. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	115
5.1.2.1. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	115
5.1.2.2. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Okul Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	115
5.1.2.3. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Sınıf Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.	116
5.1.2.4. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Düzeyinin Aile Gelir Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	116
5.1.3. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	117
5.1.3.1. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	117
5.1.3.2. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Okul Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	118
5.1.3.3. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Sınıf Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	118
5.1.3.4. Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışının Aile Gelir Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	119
5.1.4. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	119
5.1.4.1. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	119

5.1.4.2. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Okul Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	120
5.1.4.3. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Sınıf Türüne Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	121
5.1.4.4. Ergenlerin Riskli Davranışlarının Aile Gelir Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar.....	121
5.1.5. Ergenlerin Ana Babadan ve Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar İle Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar.....	123
5.1.5.1. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar ile Kendine Zarar Verme Davranışı Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar.....	123
5.1.5.2. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar ile Kendine Zarar Verme Davranışı Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar.....	123
5.1.5.3. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar.....	124
5.1.5.4. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar.....	124
5.1.6. Ergenlerin Ana Babadan ve Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışları Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar. .	125
5.1.6.1. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar.....	125
5.1.6.2. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar.....	125
5.1.6.3. Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışlarını Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar.....	126
5.1.6.4. Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışını Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar.....	127
5.2. Öneriler.....	128
KAYNAKLAR.....	130
EKLER.....	163

EK-1	164
EK-2	166

KISALTMALAR

ADİÖ: Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği

KZVDDE: Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri

ÖDİÖ: Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği

RDÖ: Riskli Davranışlar Ölçeği

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablolar</u>		<u>Sayfa</u>
Tablo 1	Kendine Zarar Verme Davranışının İşlevleri.....	43
Tablo 2	Ana Baba ve Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği, Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri ve Riskli Davranışlar Ölçeği Normallik Dağılımları.....	79
Tablo 3	Ergenlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	81
Tablo 4	Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular	82
Tablo 5	Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular	83
Tablo 6	Kendine Zarar Verme Davranışı Ölçeğinin Boyutlarına İlişkin Bulgular	84
Tablo 7	Riskli Davranışlar Ölçeğinin Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular.....	85
Tablo 8	Ergenler Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	86
Tablo 9	Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	87
Tablo 10	Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	88
Tablo 11	Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	89
Tablo 12	Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	90

Tablo 13	Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	91
Tablo 14	Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	92
Tablo 15	Ergenlerin Öğretmen Duygusal İstismar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	93
Tablo 16	Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	94
Tablo 17	Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	95
Tablo 18	Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	96
Tablo 19	Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	97
Tablo 20	Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	98
Tablo 21	Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	99
Tablo 22	Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları	100
Tablo 23	Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	102

Tablo 24	Ergenlerin Ana Babadan ve Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar ile İlişkisi	104
Tablo 25	Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	106
Tablo 26	Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	108
Tablo 27	Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışlarını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	109
Tablo 28	Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışlarını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	110

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, problem cümlesi ve alt problemler ile çalışmanın amacı, önemi, sayıtları ve sınırlılıkları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Ergenlik çocukluk ile genç erişkinlik dönemleri arasında fiziksel değişimin hızlı yaşandığı, bağımsızlığın olduğu, kimlik arayışının belirlendiği, mantıklı ve soyut düşüncenin geliştiği, 10-12 yaşlarında başlayıp 18-21 yaşlarında sona eren gelişimsel bir geçiş dönemidir (Santrock, 2012). Ergenlik dönemi gelişimsel olarak üç bölümde incelenmektedir. Bunlar; erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik dönemidir (Chambers, 1995). Erken ergenlik döneminde en belirgin unsurlar, yaşanan bedensel değişim ve gencin bu duruma adapte olmaya çalışmasıdır. Erken ergenlik döneminde ergenler en fazla bedenleri ile uğraşmaktadır. Ergenler bu dönemde yaşadıkları hızlı gelişime uyum sağlama ve bununla baş etme çabası içerisine girmektedir. Beden gelişimi ile birlikte üreme olgunluğunun gelişiminin belirtisi olan ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimi de erken ergenlik döneminde başlamaktadır. Bu gelişim sürecinde ergen kendini çocukluktan farklı olarak kız ya da erkek cinsiyetinde algılamaya başlar. Orta ergenlik döneminde anne babasından ayrışma, farklı bir birey olduğu ve aileye de bunukabul ettirme çabası söz konusudur. Ergen bu dönemde anne babadan duygusal olarak uzaklaşırken akran grupları ile daha çok duygusal bağ geliştirmektedir. Bu nedenle ergenler riskli davranışları daha az fark ederek kendilerinin her şeyi yapabileceğine inanır (Derman, 2008). Geç ergenlik döneminde ise genç artık soyut düşünme süreçlerini, fiziksel ve cinsel gelişimini tamamlamıştır. Bu bölümün üst yaşı kültürel, ekonomik, eğitim faktörleriyle birlikte değişim gösterse de, gelecek planlarının, iş ve eş seçiminin yapıldığı dönem olarak kabul edilmektedir (Çuhadaroğlu, 2000; Patton & Harris, 2007; Susman & Rogol, 2004).

Ergen bu üç dönemde fiziksel, bilişsel, kişilik ve sosyal olarak değişimler yaşamaktadır (Kulaksızoğlu, 2005; Yavuzer, 2005). Ergenin fiziksel gelişimi, biyolojik ve beden gelişimini belirtmektedir. Kişinin doğum öncesi döneminden başlayarak bedensel olarak boy, kilo, kemik ve kaslarındaki değişiklikler, ergenlik döneminde meydana gelen hormonsal değişiklikler, ses ve motor becerilerdeki değişikliklerin tümüdür (Şirin, 2002). Ergenin bilişsel gelişimi, somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçmesidir. Ergen artık daha soyut iki veya daha fazla karmaşık konular üzerine düşünebilmekte ve bu konular üzerine analizler yapabilmektedir (Alpaslan, 2012; Ergün, Erol, Gür ve Şişman, 2016; Hayman, Mahon & Turner, 2002). Soyut düşünme becerisinin gelişimi sonucunda ergen; daha gelişmiş akıl yürütmeye ve toplumsal ideolojik konularda mantıksal süreçlere sahip olur. Ergen gelişen üst biliş mekanizması sonucunda, kendi bilişsel etkinliğini izleyerek karşılaştığı sorunlarda en mantıklı ve yararlı sorun çözme mekanizmalarını elde eder. Bu dönemde ergenin içe bakış, kendilik farkındalığı ve düşünselleştirme düzeyi artmaktadır. Ergen, içe bakışı ile birlikte kendi duyguları üzerine daha fazla düşünmeye başlar. Kendilik farkındalığıyla başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü, düşünselleştirme ile birlikte ise kendi düşünceleri üzerine düşünür (Steinberg, 2007; Vartanian, 2000). Ergen fiziksel ve bilişsel değişimlere uyum sağlamaya çalışırken psikolojik olarak da bu dönemden etkilenir. Duygusal olarak çalkantıların yaşandığı bu dönemde bazı olumsuz duygular meydana gelmektedir. Bazı ergenler bu dönemi daha kolay atlatırken, bazıları ise zor atlatmakta ve ileriki dönemlerini de etkileyebilecek depresyon veya depresif duygulanım yaşama gibi durumlar meydana gelebilmektedir (Aydın, 2015). Ergenin sosyal gelişiminde ise akranlarının etkisi oldukça fazladır. Ergenlik dönemi hem sosyalliğin hem de yalnızlık hissini yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Ergen, çevresinde pek çok kalabalık ortam olmasına rağmen kendini yalnız hissetmektedir. Bu sebeple ergenin akranları tarafından onaylanması, kabul görmesi önemlidir. Ayrıca ergenin güvенеbileceği yakın arkadaşlarının olması sosyal gelişimine destek olmaktadır (Bilir ve Dabanlı, 1990).

Ergenlik çağı gelişim dönemlerinin her birine özgü gelişim görevleri vardır. Her gelişim görevi kendi dönemi içerisinde gerçekleştirilmediği zaman sonrasında telafisi çok zor olabilir ya da telafi edilemeyebilir. Bu açıdan gelişim dönemleri kritik bir öneme sahiptir. İnsanın gerçekleştirmesi gereken gelişim görevlerini gelişim

dönemlerine göre sınıflamak mümkündür (Şirin, 2002). Ergenlik döneminde başarılması gereken gelişim görevleri şu şekilde sıralanabilir: Ergenin kendi cinsel rolünü kabullenmesi ve bu role uygun davranış örüntüleri geliştirebilmesi, ergenin duygusal bağımsızlığını kazanması, kendisiyle ilgili önemli kararları kendi başına verebilmesi, arkadaş grubu içerisinde kabul görmesi ve işbirliği, liderlik yeteneklerini geliştirebilmesi, çatışan değerlerini uzlaştırma ve kendi yaş seviyesine göre bir yaşam felsefesi geliştirebilmesi, meslek seçimi için gerekli ön hazırlıkları yapabilmesi ve uygun olan mesleği seçebilmesi, öz kimliğine ulaşması ve bunu kabullenebilmesi olarak belirtilmektedir (Kılıççı, 2000).

Ergenlik döneminde birey kendine özel bir kimlik oluşturma, aileden bağımsızlaşma ve kendi bağımsızlığını kazanma, kendi kararlarını vererek seçimler yapma, kendi değer yargılarını oluşturma, cinsel kimlik kazanma ve hayatın amacını belirleyebilme şeklinde birçok konuda değişimler de yaşamaktadır. Ergen bu gelişim ve değişim süreçlerini sağlıklı bir şekilde atlatabilmek için yardıma ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyacını aile ortamından karşılamaktadır. Psikososyal gelişim açısından önem taşıyan aile; ilgisiz, ihmalkâr ya da istismar eden anne babalardan oluşuyor ise ergende farklı davranış sorunlarının oluşmasına neden olarak ergenin ruh sağlığına ve gelişimine zarar vermektedir (Steinberg, 2007).

Duygusal istismar psikolojik gelişimin yavaşlamasına sebep olabilecek sözel istismarı veya aşırı emirleri içeren, çocuğun kimlik gelişimini zedeleyen ve problemleri davranışlarını meydana getiren tutumları içermektedir. Duygusal istismar diğer kötü muamele türlerini de şemsiye gibi bir çatı altında toplamaktadır. Fiziksel ve cinsel istismarın hasarları ortadan kalktığında bile duygusal istismarın çocukta bıraktığı hasar devam edebilir (Topbaş, 2004). Duygusal istismar çocuğun birincil bakımını üstlenen kişiler tarafından yapılıyor olması veya çocuğu disiplin etmek amacıyla yapılması gibi nedenlerle dikkatlerden kaçmaktadır. İstismarın sıklığını belirlemede çalışma ve tanımlamaların sıklıkla çocuğa bakım veren kişi ile ilişkili yürütülmüş olmasından dolayı zorluk yaşanmaktadır. Çocuk bakım veren kişinin dışında bir başkası tarafından duygusal istismara uğramış da olabilir (Moran, Bifulco, Ball, Jacobs & Benaim, 2002). Doğrudan sözel tehdit, aşağılayıcı dil, küçük düşürme ya da zarar verme, izole etme, bireyin duygusal ihtiyaçlarına ısrarlı bir şekilde tepkisiz kalma, ciddi biçimde cezalandırma, çocuğun üzerinde baskı oluşturma duygusal

istismar örnekleridir. Duygusal istismar uygulayan kişi, bireyle düzenli olarak alay eder, onu eleştirir, utandırır, dışlar, aşağılar ya da azarlar (Benjamin & Sohnen-Moe, 2003, s. 220). Duygusal istismar bireyin öz saygısına bir saldırı olduğundan duygusal istismarın verdiği acı istismarın bitmesiyle son bulmaz. Kişi kendini değersiz, önemsiz, güvenilmez, duygusal açıdan bağımlı, sevmeye layık olmayan, hiç kimseyi hak etmeyen biri olarak görebilir; cezalandırılmayı ve suçlanmayı hak ettiğini düşünebilir (Azizoğlu, 2009).

Birçok ergen duygusal istismara maruz bırakan ailelerde yaşayabilir ve şefkatli olmayan öğretmenlerin sınıflarında öğrenci olarak eğitim alabilir (Calabrese, 1988). Duygusal istismara ailesi tarafından maruz kalan çocukların annelerinde yapılan çalışmalarda, ebeveynlerin kendilik algılarında, dürtü kontrolünde ve kişilerarası ilişkilerinde ciddi problemler ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin özgüveninin, problem çözme becerilerinin zayıf olduğu, geçmişlerinde istismar yaşantılarının olduğu, çocuğun gelişimi ve davranışları ile ilgili gerçek dışı beklentilerinin olduğu ve farkındalıklarının zayıf olduğu belirtilmiştir (Polansky, Gaudin, Ammons & Davis, 1985). Ebeveynler bu sorunlarıyla başa çıkmaya çalışırken çocuğa karşı yeterli ilgi ve bakımı göstermesi zor olmaktadır (Trapolini, Ungerer & McMahon, 2008).

Başka bir ifadeyle, duygusal istismar sadece ergenin ebeveynleri ile sınırlı olmayıp aynı zamanda içinde bulunduğu geniş sosyal çevrede de görülebilir. Örneğin; çocuklar okul ortamında öğretmenleri tarafından uygulanan duygusal istismar problemiyle sık karşılaşılır (Theoklitou, Kabitsis & Kabitsi, 2012). Okulda öğretmen tarafından uygulanan duygusal istismar şu şekilde sıralanabilir: Öğrenciye korku ve gözdağı vererek disipline etmek, öğrenciyi reddetmek, izole etmek ve görmezden gelmek, ilgi ve sevgi eksikliğinin olduğu yetersiz iletişim kurmak, aşırı eleştirel ve talepkâr olma, çocuğun yaş ve yeteneklerini göz ardı eden performans bekleme, küçümseme, aşağılama, alay ve iftira kullanımını içeren sözel saldırıda bulunma, öğrenciyi günah keçisi yapma ve akranları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları zaman müdahalede başarısızlık olarak belirtilmektedir (Hyman & Snook, 1999). Duygusal istismara maruz kalmış çocuk ve ergenlerde birçok duygusal, davranışsal, gelişimsel ve sosyal açıdan sorunlar meydana gelmektedir. Bu çocuk ve ergenlerde dışa vurum ve içe atım sorunları, sosyal ilişkilerde bozulma, özgüvende azalma,

intihar girişimi gibi kendine zarar verme davranışı görülebilmektedir (Taner ve Gökler, 2004).

Kendine zarar verme ile ilgili çalışmaların birçoğunda çocukluk çağında stres yaratan travmatik olaylar araştırılmıştır. Çocukluk çağında yaşanan duygusal, fiziksel ve özellikle cinsel istismar ergenin kendine zarar verme davranışı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Fliege, Lee, Grimm & Klapp, 2008). Çocuk, maruz kaldığı istismarın ortaya çıkardığı hayal kırıklığı ve öfkeye karşın kendisine zarar vererek güç elde etmektedir. Ergen kendini kesme davranışını, kişiliksizleşmeye karşı alınmış bir önlem olarak kullanmaktadır (Shapiro, 1987, akt. Saçarçelik, 2009).

Kendine zarar verme davranışı, bireyin bilinçli olarak bir ölüm isteği olmadan, tekrarlayıcı, isteyerek ve amaca yönelik gerçekleştirilen, hasar ile sonuçlanan, kendi bedenine yönelik girişimi olarak tanımlanmaktadır (Brunner vd., 2007). Ergenin kendine zarar verme davranışını tanımlayabilmek için dört ölçütün dikkate alınması gerekmektedir. Birinci ölçüt kendine zarar verme davranışının sürekli yinelenmesi, ikinci ölçüt bireyin kendine zarar vermeden önce gerginlik yaşamasıdır. Üçüncü ölçüt kişinin yaşadığı fiziksel acıyla beraber rahatlaması ve zevk alması, hoşuna gitme duygusunu yaşaması ve dördüncü ölçüt ise utanma duygusu ve sosyal olarak etiketlenme korkusunun karşısında kendine zarar verme sonucunda oluşan izleri gizlemeye çalışmasıdır (Favazza & Conterio, 1989).

Kendine zarar verme davranışı intihar niyeti olsun ya da olmasın vücut dokusunu tahrip edici tüm davranışları içermektedir. Bu nedenle ölümle sonuçlanabilecek eylemleri de içerebilir (Hawton & James, 2005). Bununla beraber ergen kendi psikolojik sıkıntısını ve acısını gidermek, onu azaltmak için veya ebeveyn, aile üyeleri ve hatta içinde bulunduğu kültür tarafından yaşadıkları duygusal istismar, onaylanmama, duygusal açıdan terk edilme gibi sebeplerden dolayı kendine zarar verme davranışı sergileyebilir. Ergen bazen yaşadığı bu sıkıntıyı güçsüzlük duygusuna yenik düşerek kendine zarar verme davranışında bulunarak atlarmaya çalışabilir. Bu nedenle kendine zarar verme davranışı, bireyin duygusal acısını azaltma girişimlerini dile getiren bir olgudur (D'Onofrio, 2007). Kendine zarar verme davranışında bulunan ergenlerde psikiyatrik bozukluklara sık rastlanmaktadır. Bu psikiyatrik bozukluklardan en sık görünen depresif bozukluk, yıkıcı davranış bozuklukları, intihar düşüncesi ve girişimi, travma sonrası stres bozukluğu, cinsel

kimlik bozuklukları ve madde kullanımı gibi riskli davranışlar olduğu bulunmuştur (Favazza & Rosenthal, 1993).

Ergenlik dönemi bireyin kendi kimliğini bulmaya çalıştığı bir dönemdir. Ancak ergen bu süreçte riskli davranışları denemeye ve olumsuz sonuçları ile karşılaşmaya daha açıktır (Sever, 2015). Riskli davranış, sosyal normlara aykırı olan ve yasal olmayan, içinde bulunulan kültür tarafından onaylanmayan, toplumsal yapı içerisinde problem olarak ifade edilen davranışlar olarak ifade edilmektedir (Jessor & Jessor, 1977). Ergen özellikle sigara, alkol gibi maddelerle özerkliğini kanıtlama çabası içerisine girerken diğer taraftan antisosyal davranışlar, intihar eğilimi, okul terki ve beslenme alışkanlığı gibi birçok riskli davranışları da sergileyebilir (Hortaçsu, 1997). Ergenlerin sergiledikleri riskli davranışlar, psikiyatrik bozukluklar için önemli risk etkeni oluşturabilmektedir. Ergen geçmişte yaşadığı travma izlerinin etkisi ile depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve öfke gibi problemler yaşayabilmektedir (Muuss, 2006; Steinberg, 2007).

Ergenin riskli davranışlarında risk etkenleri olarak; aile içi şiddet, anne babanın boşanması ya da ayrı yaşamaları, çocuklukta ihmal ve istismar yaşantılarının olması, aşırı yoksulluk, akademik başarının düşük olması, anne, baba veya bir yakınının kaybı, ailenin düşük gelir düzeyine sahip olması olarak sayılabilir (Alikashiöglu, 2008). Ergenlerin riskli davranışları gelişim görevlerini veya toplumun ondan beklediği rolleri yerine getirmesine, başarı ve yeterlik duygusunu hissetmesine ve ergenlikten genç yetişkinliğe başarılı bir şekilde ilerlemesine engel olmaktadır (Siyez, 2009).

Alanyazında istismar ile ilgili pek çok çalışma yapılmasına karşın duygusal istismar ile ilgili yapılan çalışmalar daha az sayıdadır. Duygusal istismar ergen ruh sağlığı açısından son derece önemli bir konudur. Araştırma konusu ile ilgili olarak aktarılan kuramsal çerçeve doğrultusunda ergen bireylerin anne babalarından ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranış ile ilişkili olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle araştırmanın problemini ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranış ile ilişkisinin incelenmesi oluşturmuştur.

1.2. Problem Cümlesi

Ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışı ile anlamlı bir ilişkisi var mıdır?

1.3. Alt Problemler

Bu araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
2. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
6. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
7. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
8. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
9. Ergenlerin riskli davranışları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
10. Ergenlerin riskli davranışları okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
11. Ergenlerin riskli davranışları sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

12. Ergenlerin riskli davranışları aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
13. Ergenlerin kendine zarar verme davranışı cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
14. Ergenlerin kendine zarar verme davranışı okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
15. Ergenlerin kendine zarar verme davranışı sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
16. Ergenlerin kendine zarar verme davranışı aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
17. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ile kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
18. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar ile kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
19. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ile riskli davranışlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
20. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar ile riskli davranışlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
21. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar kendine zarar verme davranışını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
22. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar kendine zarar verme davranışını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
23. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar riskli davranışlarını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
24. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar riskli davranışlarını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisini incelemektir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Gelişim sürecinin en önemli evresi olan ergenlik döneminde ruh sağlığı sorunları artan, duygusal iniş çıkışları yoğunlaşan ergenin gelişimsel görevlerini yerine getirmesinde ailenin etkisi oldukça fazladır. Ergenlik döneminde ebeveynin ergenden beklediği saygı, kurallara uyma gibi görevler ergenin bireyselleşme ve bağımsızlık çabaları ile çatışma içerisine girmektedir (Yavuzer, 2005). Ergenin bu gelişim ve değişim sürecini karmaşaya sürükleyebilecek, sağlıklı bir şekilde gelişimsel görevlerini başarmasını engelleyecek, gelişimine olumsuz yansıtacak faktörlerden biri de ergenin annesi ve babası tarafından algıladığı duygusal istismardır (Steinberg, 2007). Duygusal istismar, çocuğun sosyal gelişimini destekleyici duygusal tepki vermeyi reddeden, çocukla beraber vakit geçirmeyen ve çocuğuyla paylaşımda bulunmayan ilgisiz ebeveyn davranışlarını ifade etmektedir (Polat, 2001). Ergenlerde algılanan duygusal istismar yaş, cinsiyet, istismarın düzey fark etmeksizin ergenin yaşamını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Bu yaşanan olumsuz durumun etkisi ömür boyu sürmekte ve ergenin kişiliğini her yaşta etkilemektedir (Glaser, 2005). Ergen aileden ve çevreden ihtiyaç duydukları sevgi, ilgi ve bakımdan yoksun kalmaları sonucunda duygusal zedelenmeyle beraber birçok davranış sorunu da ortaya çıkmaktadır (Polat, 2015).

Yapılan bu araştırma ergenlerin ana babadan ve öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi alan yazın için önemli görülmektedir. Yanı sıra araştırmada ulaşılan sonuçlar psikolojik danışmanların çalışmalarına, bu davranışlarda etkili olan faktörlerin araştırılmasına ve bu konudaki ileri araştırmalara yönelik önemli bulgular sunacak olması nedeniyle de çalışmayı önemli kılmaktadır. Çocuklar ve gençlerin yanı sıra aileleri ve öğretmenleri de kapsayacak biçimde önleme ve müdahale programlarının hazırlanabilmesi ve uygulanabilmesi, ilgili kurum ve kuruluşların bu konuda harekete geçirilmesi için önemli bir boyutta bilgiye ve araştırmaya ihtiyaç vardır.

Literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalarda duygusal istismarın benlik algısı ve genel kaygı (Savi, 1999), benlik saygısı (Kırımsoy, 2003), depresyon ve kaygı (Siyez, 2003), sosyal beceri düzeyi (Tosuntaş Karakuş, 2006), psikolojik uyum (Yalçın, 2007), akademik başarı (Azizoğlu, 2009), kaygı (Öztep, 2010), öfke ifade tarzları (Ulu, 2011), psikolojik sağamlık (Arslan, 2015), bağlanma (Özyurt, 2018), sosyal problem çözme becerileri (Toker Karabulut, 2019) ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Diğer yandan araştırmalarda ergenlerin anne babadan algıladıkları duygusal istismar üzerinde yoğunlaşıldığı görölmüştür (Erdem Özyurt, 2016; Hart, Brassard & Karlson, 1996; Karaca, 2001; Kars, 1994). Hem ana babadan hem de öğretmenden algılanan duygusal istismarın birlikte incelendiği araştırmalar sınırlıdır (Koçmarlar, 2016; şimşek ve Cenkseven-Önder, 2011). Bu araştırmada diğer çalışmalardan farklı olarak ergenlerin ana babadan ve öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisi üzerinde çalışılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmaya katılan öğrencilerin veri toplama araçlarındaki sorulara içten ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kahramanmaraş ilinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, TOBB Fen Lisesi, Süha Erler Anadolu Lisesi, Sevim şirikçi Kız Meslek Lisesi, Altınşehir Mesleki ve Teknik Lisesinde öğrenim gören 366'sı kız, 359'u erkek olmak üzere gönüllü 725 öğrenci ile sınırlıdır.
2. Araştırmada belirtilen duygusal istismar, kendine zarar verme davranışı ve riskli davranışlar düzeyi kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü nitelik ile sınırlıdır.
3. Araştırmaya 9., 10. ve 11. Sınıf gönüllü öğrenciler dahil edilmiş olup üniversite sınavına hazırlık sürecinde olan 12. Sınıf öğrencileri gönüllü olmadıkları için dahil edilmemiştir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde çalışma konusu ile ilgili alan yazın incelenerek kuramsal çerçeve oluşturulmuştur.

2.1.1. Ergenlik dönemi. Ergenlik kelimesi olgunlaşmak ve büyümek anlamlarına karşılık gelen, köken olarak Latince adolescere fiilinden türetilmiştir. Bu kelime ergenlik döneminin bir durum olarak tanımlanması yerine bireyin yaşamının her alanındaki gelişim özelliklerini içeren bir gelişim sürecine işaret etmektedir (Atabek, 2002). Santrock (2014)'a göre ergenlik; sosyal, fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaki gelişim ve değişimleri içeren çocukluk ve yetişkinlik arasındaki geçiş dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ergen bu dönemde kendini tanıma, kim olduğunu keşfetme, yaşamını nasıl sürdüreceğine karar verme ve seçeceği mesleği belirleme, sağlıklı sosyal ilişkiler kurarak kendine özgü bir kimliği başarılı bir şekilde geliştirme, karşı cinsle yakın arkadaşlık kurma ve bir değerler sistemi oluşturma gayreti içerisindedir.

Derman (2008)'a göre ergenlik, fiziksel ve duygusal değişimler ile başlayan cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile devam eden, bireyin bağımsızlığını, kimlik duygusunu kazandığı zaman sona eren bir dönemi ifade etmektedir. Ergen bu dönemde kimlik oluşum süreciyle beraber bilişsel gelişimin hızlanması, dürtüsel gereksinimlerinin ve duygu yoğunluğunun artması, kişiler arası ilişkilerde çatışmaların alevlenmesi, meslek seçimi, anne babadan ayrılma, bireyselleşme sürecinin yaşanması gibi özgül zorluklar ve çatışmalar yaşamaktadır. Kulaksızoğlu (2004) ise ergenlik dönemini özel bir süreç olarak tanımlamak ile birlikte; fiziksel olarak büyüme, sosyal, duygusal, cinsel, hormonal, zihinsel ve kişisel değişimlerin yaşandığı, buluş dönemi ile başlayıp beden olarak büyüme ile sona eren bir dönem olduğunu ifade etmiştir.

Bireyin çok yönlü ve çeşitli gelişim alanlarında değişiklikler yaşadığı ergenlik dönemi ile ilgili kuramcılar bazı görüşler savunmuşlardır. Antropolojik yaklaşımı

savunan Margeret Mead ve Ruth Benedict tarafından yapılan çalışmalar sonucunda; ergenlik döneminin evrensel bir sorun olmadığını savunmuşlardır. Ergenlik döneminin stresli atlatılmadığı ve sorunsuz bir şekilde geçtiğine dair gözlemler yapmışlardır (akt. Adam, 2000). Antropolojik yaklaşımın bu görüşüne karşılık Hall ise ergenliği ‘fırtına ve stres dönemi’ olarak tanımlamıştır. Hall (1904)’e göre ergenlikte yaşanan stres hormonal değişikliklerle belirlenmektedir. Benzer bir biçimde Freud (1939)’da ergenliği çalkantılı bir dönem olarak belirtmiştir. Ergenliği açıklayan diğer bir kuramcı ise Erikson’dur. Erikson (1968), ergenlik dönemini; kimlik kazanıma karşın rol karmaşası evresi olarak tanımlamaktadır. Erikson bu dönemi; ergenin gelişimi, değişimi ve toplumun ergenden beklentileri arasında şekillenen bir dönem olarak görmektedir (akt. Steinberg, 2007). Sullivan ise ergenliği, “toplumsal bir varlık olmanın gereği olan görev ve sorumlulukları üstlenmenin başladığı dönem” olarak tanımlamaktadır (akt. Geçtan, 2006).

Gelişimsel olarak bakıldığında ergenlik dönemi üç bölümde incelenmektedir. Bunlar; erken ergenlik (10-14 yaş), orta ergenlik (15-17 yaş) ve geç ergenlik (18-21 yaş) dönemidir (Chambers, 1995). Erken ergenlik döneminde en belirgin unsurlar, yaşanan bedensel değişim ve gencin bu duruma adapte olmaya çalışmasıdır. Orta ergenlik döneminde ise ön planda olan kişiliğin oluşması ve birey olmasıdır. Soyut düşüncenin geliştiği bu dönemde cinsel kimlik kazanılmaktadır. Geç ergenlik döneminde ise genç artık soyut düşünme süreçlerini, fiziksel ve cinsel gelişimini tamamlamıştır. Bu bölümün üst yaşı kültürel, ekonomik, eğitim faktörleriyle birlikte değişim gösterse de, gelecek planlarının, iş ve eş seçiminin yapıldığı dönem olarak kabul edilmektedir (Patton & Harris, 2007; Susman & Rogol, 2004; Çuhadaroğlu, 2000).

Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel değişim ve gelişimler; boy ve kilo da artış, iç salgı sistemlerinin gelişmesi, kasların ve iskelet yapısının güçlenmesi ve organlarda meydana gelen büyümelerdir. Ortalama 10-12 yaş aralığındaki kızlarda genital bölge ve koltuk altı kıllanmaları oluşmaktadır. İlerleyen dönemde ise adet kanaması yaşanmaktadır. Ergenlik dönemi, 11-14 yaş aralığında erkeklerde testislerin büyümesi, genital bölgede kıllanma, kas gelişimi, sakal ve bıyık çıkmasıyla devam etmektedir (Kulaksızoğlu, 2008, s. 37). Yaşadıkları bu fiziksel değişimin ergenleri zorladığı ve sürece uyum sağlamakta güçlük çektikleri, bu sebeple ergenlik

dönemine giren kızların yarısı ve erkeklerin üçte birinin mutsuz oldukları görülmüştür (Morris, 2002).

Ergenlerde bilişsel gelişim, bireylerin düşünme, bellek, akıl yürütme ve kavrama bölümlerinde gerçekleşen değişimleri kapsamaktadır. Ergenlikte bilişsel gelişim ile ilgili en önemli çalışmalar Piaget tarafından yapılmıştır. Piaget (1980)'e göre zihinsel yapılar ve zekâ, yaşa bağlı olarak doğumdan itibaren ergenliğe kadar gelişmektedir. Piaget'in bilişsel yaklaşımı ergenlerin düşünme süreçlerinde gerçekleşen değişimlerdir (akt. Santrock, 2012). Birey artık bu dönemde hipotezler geliştirebilir, ihtimalleri sorgulayabilir, olayların nedenini araştırabilir. Çocukluk döneminde birey sorunlarına yetişkinler tarafından çözüm bulunamadığında yeni yollar denemeyip çabuk bıkmaktadır. Ancak ergenlik dönemi ile birlikte birey sonuçları düşünmeye ve yeni yöntemler geliştirmeye gider. Ergenlerin yaşadığı bu gelişmeler onların yetişkin gibi düşünebilmesi adına önemlidir (Altuntaş, 2013).

Ergenlik döneminde birey duygusal gelişimini tamamlarken bazı zıt durumlar yaşamaktadır. Bir taraftan yalnız olmaktan haz alırken, diğer taraftan bir gruba dahil olma özlemi içerisine girmektedir. Yaşadığı olaylara karşı umutsuzluk ve endişe hissetmesine karşın geleceğe umutla bakmaktadır. Bu durumlar ergenin ruhsal dünyasında dengesizlik oluşturmaktadır. Bu yüzden çok mutsuz olan bir genç, birden çok neşeli veya stresli bir duygu durumu içinde olabilmektedir (Yavuzer, 2016).

Duyguların bu şekilde dalgalı ve yoğun olduğu dönemde ergen davranışlarını ve düşüncelerini çocukluk davranış ve düşüncelerine göre çok daha iyi değerlendirme kapasitesine ulaşır. Pişmanlık, mahcupluk, utangaçlık gibi duyguları ergenlerin duygu ve düşüncelerine yön verir. Ergen bir yetişkin gibi kendisine yasaklanan her şeyi gereksiz olarak görür ve her hakkı bir yetişkin gibi elde etmek ister. Eleştiri, reddedilme, küçümsenme gibi tutumlar hassas bir benlik yapısına sahip olan ergenlerin öfkelenmesine sebep olur (Yavuzer, 2005).

Ergenlerin sosyal gelişimi ailede başlamaktadır. Başkaları ile nasıl ilişki kuracağı çocukluk dönemindeki yaşantılarına ile belirlenir. Ergenlik dönemindeki birey, toplum içindeki sorumluluklarını öğrenebilmek amacıyla model almaya ihtiyaç duymaktadır (Kulaksızoğlu, 2008, s. 82). Birey, çocukluk döneminde ebeveynlerinin tutumları sonucunda kazandığı davranışları ergenlik dönemi itibariyle daha fazla sergilemeye başlar. Birey erişkin dönemine hazırlandığı bu dönemini taklit, rekabet

ve modellemeyle sürdürür (Derman, 2008). Böylece ergen, ebeveynlerinin tutumlarına uygun bir kimlik oluşturmaya başlar, kişiliği daha erken ortaya çıkar ve çatışmasız bir süreç geçirir. Ebeveynleri ve yaşadığı sosyal çevrenin normlarından farklı hareket eden ergenler ise çatışma ve karmaşa yaşar (Kulaksızoğlu, 2004).

Ergenin kimlik bilincini kazanmaya başlaması ve sosyal değer yargılarının önem kazanmasıyla birlikte ergen kendi içinde toplum tarafından değerlendirilme kaygısı yaşamaya başlamaktadır. Bu düşünce içerisinde ergen toplumdaki bireylerin kendisi ile ilgili düşüncelerine önem vermektedir. Yaşadığı dönemin etkisi ile daha fazla kişiyle iletişime girme ihtiyacında olan birey, aynı zamanda beğenilmeme, sevilmemeye, eleştirilme gibi endişeler taşımaktadır. Bu endişelerden uzaklaşmaması sonucunda ergen kendini sosyal ortamlardan izole etme davranışına doğru yönelmektedir (Çakır, 2010). Birey artık ergenlik dönemi ile birlikte ebeveynlerinden bağımsızlaşıp, onlardan edindiği deneyimleri temel alarak kendi arkadaş ilişkilerini ön planda tutmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010). Çocukluktan farklı olarak bu dönemde akran ile kurulacak olan ilişki ve arkadaş grubunun onayını kazanma çok önemlidir (Demirtaş, 2007).

Ergenlik dönemi stresli bir dönem olarak kabul edilmektedir. Ergenliğin stresli bir dönem olarak kabul edilmesindeki faktörler fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişiminin ötesinde gencin yeni oluşumlarla başa çıkma becerilerini henüz geliştirmemiş olmasıdır (Aydın, 2005, s.178). Ergenliğin ilk yarısında olan bireyin, güce karşı olma, değerleri kabul etmeme, başına buyruk olmayı isteme gibi özellikleri ebeveynleri ile çatışmaları arttırmakta, onların fiziksel ve duygusal olarak zarar görmesine sebep olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2005).

2.1.2. Çocuk istismarı ve ihmali. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan ilk tanımlara bakıldığında; Hellnes (1970), çocuk ile bakıcısı arasında çocuğun fiziksel veya gelişimsel durumuna yansıyan ve bir kaza sonucu ortaya çıkmayan, etkileşim eksikliği olarak tanımlamaktadır. Helfner ve Kempe (1972), istismarı çocuktan sorumlu kişilerin giriştiği ya da yerine getirmeyi ihmal ettiği davranışlar sonucunda çocukların kaza dışı zarar görmesi olarak ifade etmektedir. Garbarino ve Gilliam (1980)'a göre çocuk istismarı, ana-baba veya çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından girilen, toplum tarafından belirlenen değerlerin ve uzman görüşlerinin

birleştirilmesi sonucu çocuğun sağlığı açısından uygun olmadığına karar verilen eylemlerin tümüdür (akt. Polat, 2007, s. 38)

Çocuk istismarı, 0-18 yaş aralığında olan, çocuğa bakmakla yükümlü yetişkinler veya akranları tarafından, çocuğun büyümesine ve gelişmesine olumsuz etkileri olan, isteyerek veya istemeden yapılan davranışlara maruz bırakılmasıdır. Bireyin yaşadığı istismarın en önemli ölçütü onu etkileyen bir davranış olması ve hayatında iz bırakmasıdır (Polat, 2007). Başka bir tanıma göre çocuk istismarı kavramı; çocukların anneleri, babaları veya onlara bakmakla sorumlu bireylerin, bedensel veya duygusal gelişimlerine zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm fiziksel, duygusal, cinsel davranışları ya da ekonomik olarak sömürüyü kapsamaktadır (Mc Donald, 2007).

Çocuk istismarı, çocuğa bakmakla yükümlü bir erişkinin çocuğa karşı, toplumsal normlara uygun olmayan ya da zarar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylemlerin bütünüdür. Bu eylemlerden dolayı çocuğun fiziksel, duygusal ya da cinsel yönden zarar görmesi, sağlığının ve güvenliğinin tehlikede olması söz konusudur (Taner ve Gökler, 2004). Çocuk istismarı, çocuğun sağlığına, yaşamına ve onuruna fiilen veya dolaylı olarak verilen zararın sonucunda ortaya çıkan fiziksel, duygusal ve cinsel olarak kötü muamele, ihmalkâr muamelede bulunma ya da ticari amaçlarla gerçekleştirilen sömürünün bütün çeşitlerini kapsamaktadır (WHO, 1999). Çocuk İstismarını Önleme ve Tedavi Örgütüne (The Federal Child Abuse Protections and Treatment Act) göre çocuk istismarı oluşabilecek ölüm, fiziksel ya da duygusal zarar, cinsel istismarla sonuçlanan yakın zamanda gerçekleşen davranış ya da ihmal, çocuğun (yasalar tarafından tanımlanan yaş sınırı) bir ebeveyn ya da çocuğun sağlığından sorumlu olan bakıcı tarafından istismar edilmesidir (akt. Stoltzfus, 2009, s. 3).

İstismar, kişilerin yaşamında derin izler bırakabilen, gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar bütünüdür (Sandberg, Feldhousen & Busby, 2012). Kişinin yaşadığı istismar, geçmişinde iz bırakmakla kalmayıp, gelecek yaşamları için de büyük risk oluşturmaktadır. Çocuk istismar yaşantısı geçirdiğinde becerilerini geliştirme potansiyeli de risk altına girmektedir (UNICEF, 2016). Çocuk istismarı kavramını tanımlamaya çalışmanın nedeni, çocuğu koruma altına almaya çalışmaktır. Bu yüzden tanımlamalar yapılırken çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikomotor

gelişim alanlarındaki olumsuz etkilerinin belirtilmesine önem verilmelidir. Ayrıca istismarın sonuçlarına neden olan anne baba davranışları ve tutumları da işin içine katılmalıdır (Polat, 2001).

Çocuğun bir istismar yaşantısına maruz kalması sonucunda acizlik ve savunmasızlık duyguları ortaya çıkar. Böylece çocukta dünyanın tehlikeli ve güvensiz bir yer olduğu algısı gelişmeye başlar. Çocukta tehlikelerin ve güçlüklerin üstesinden gelebilme eğilimi zayıflar. Yaşanan bu durum sebebiyle çocuk kendini değersiz hisseder. Sonuç olarak çocukta travma sonrası stres bozukluğu bulguları da olan hissizlik, aşırı uyarılmışlık hali, depresyon tepkileri görülür (Dinleyici ve Şahin Dağlı, 2016).

İhmal, bir çocuğun basit ihtiyaçlarını karşılamama veya görmezden gelme anlamına gelmektedir. Anne, baba ya da bakımını üstlenen kişilerin bir kısmı çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını görmezden gelerek bu ihtiyaçları karşılamaz. Bir kısmı duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamazken bir kısmı ise eğitim ihtiyaçlarını aksatır ya da karşılamaz (Havelin, 2000).

Çocuğun gelişimi için gerekli olan bu ihtiyaçlar, beslenme, eğitim, sağlık, duygusal, sosyal gelişim ve güvenli yaşam koşullarıdır. İhmal ve istismar kavramlarının birbirinden ayrılmasının temelini istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir şekilde olmasıdır (Cirit, 2015; Turhan, Sangün ve İnandı, 2006). Çocuğun hayatı için önemli olan temel ihtiyaçların yerine getirilmemesi, çocuğun psikolojik ve sosyal açıdan zarar görmesine sebep olmaktadır. Genellikle çocuğun yaşamış olduğu ihmal istismarın başlangıcı olarak belirtilmektedir. Doğa olayları, istenmeyen/önlenemeyen kazalar ve hastalıklar ihmal ve istismar kapsamında değerlendirilmemektedir (Polat, 2015).

2.1.2.1. Çocuk istismarı türleri. Çocuk istismarı fiziksel istismar, cinsel istismar, ekonomik istismar ve duygusal istismar olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır.

2.1.2.1.1. Fiziksel istismar. Fiziksel istismar, 18 yaşından küçük çocuğun, bakımından sorumlu bir yetişkin tarafından, bedensel olarak zarar verecek şekilde

fiziksel hasara maruz kalması, yaralanması veya yaralanma riski taşımasıdır (Kaplan, Pelcovitz & Labruna, 1999). Çocuğun fiziksel olarak zarar görmesine sebep olabilecek vurma, tekmeleme, yumruk atma, bıçaklama, ısırma, boğma, sürüklenme, yakma ve zehirlenme gibi davranışların bütünü fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır (Aktaş, 2011).

Fiziksel istismar, bakmakla sorumlu olan bireylerin çocuğa fiziksel olarak zarar vermesi, onun bedensel bütünlüğünü bozmasıdır. Fiziksel hasara neden olan kırılma, yanma ve kesik oluşumlarının meydana gelmesine yol açan istismardır (Polat, 2001). Fiziksel istismarı Topbaş (2004) ise iki şekilde açıklamıştır: Birincisi orta derecede fiziksel istismar olarak kabul edilen çocuğu sarsma, çocuğun herhangi bir yerine hafif bir şiddette veya parmakla vurma, kulağını ve saçını çekme gibi cezaların olduğu bölümdür. İkincisi ise şiddetli fiziksel istismar olarak kabul edilen çocuğa şiddetli elle veya ayakla vurma, çocuğu yakma ve boğma gibi cezaların söz konusudur.

Fiziksel istismar, kafatasının altında fiziksel şiddet sonucu oluşan iç kanamalar, sigaradan dolayı meydana gelen yanık izleri, kapanmak üzere olan kırıklar, çürükler, morarmalar ve buna benzer kazara olmayan yaralanmaları da kapsar. Hamilelik sürecinde annenin aşırı alkol ve uyuşturucu kullanması, çocuğunu kasten öldürmesi ve zehirlenmesi gibi durumlara da rastlanmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2001)

Çocuğuna fiziksel istismarda bulunan yetişkinlerin psikolojik ve biyolojik özelliklerine bakıldığında, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları, kişilerarası ilişkilerinde problemlerinin olduğu, düşük zekâ seviyesine sahip olabildikleri ve çocuk gelişimine dair bilgilerinin yetersiz olduğu görülmektedir (Miller-Perrin & Perrin, 2007). Psikolojik rahatsızlık, madde kullanımı, sosyal desteğin eksikliği, çocuklukta kendine de istismarda bulunulması gibi özelliklere sahip bireyler çocuklarını fiziksel istismara maruz bırakabilir (Taner ve Gökler, 2004).

Çocuğa sık uygulanan fiziksel istismar, çocukta yetersiz bir iç denetim oluşmasına ve dış denetime ihtiyaç duymasına sebep olmaktadır. Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda gözlenen davranış bozuklukları, sinirlilik, ağır kişilik bozuklukları, hırçınlık, suça yönelik davranışlar, iletişim problemleri, antisosyal davranışlar olarak belirlenmiştir (Ayan, 2007). Aynı zamanda, bu çocuklar yetişkinin kendisine dokunmasını ve yaklaşmasını, onların temas kurmasını istemezler, kaygı duyarlar.

Ana babalarından korkar, onlara yalan söyleyebilir, korku verici durumlarda tepki göstermeyebilir, saldırgan veya aşırı içe dönük davranabilirler (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991).

Cüceloğlu (2008), ebeveynler bazen bencil duygularına yenik düşerek fiziksel istismara yönelir. Bu tür ebeveynler çocuğun büyümesine ve gelişimine katkıda bulunmak için çaba harcamazlar. Çocuk, ebeveyni rahatsız etmediği sürece onu fark etmezler bile. Fiziksel istismara uğramış bu çocuklarda bilişsel bozukluk ve akademik olarak başarısızlık sık rastlanmaktadır (Gökler, 2002). Bu çocuklarda daha yüksek düzeyde davranış bozukluğu ve karşı gelme bozukluğu görülmektedir (Livingston, 1987). Fiziksel istismara uğramış bireylerde özkıyım düşünceleri ve girişimleri daha yüksek oranda düzeyde rastlanılmaktadır (Tackett, 2002). Bu çocukların sosyal işlevsel alanlarında birçok eksiklik, yakın ilişki kurmada güçlük, duygusal yoğunluğun az olması, yoğun öfke ve istismar davranışı içeren ilişkiler fark edilmektedir (Taner ve Gökler, 2004).

Erken çocukluk döneminde fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda, okul öncesi dönemde yabancılaşma, ilkokulda erken başlangıçlı dışa vurum problemleri ve sonuçta ergenlik döneminde antisosyal davranışlar görülmektedir (Egeland, Yates, Appleyard & Van Dulmen, 2002). Duygusal olarak istismara maruz kalan çocuklar her zaman fiziksel olarak istismara uğramaz, fakat fiziksel olarak istismara uğrayan çocuklar daima duygusal olarak da istismara uğramış olurlar (Bilir vd., 1991).

2.1.2.1.2. Cinsel istismar. Cinsel istismar, cinsel gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir yetişkin tarafından cinsel arzu ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zorla, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Cinsel istismar ile ilgili bir çocuk ile bir yetişkin arasındaki cinsel aktivite üzerinde durulmaktadır. Ancak iki çocuk arasında meydana gelen cinsel aktiviteler; yaş farkının en az 5 yıl olması durumunda, küçük çocuğun zorlama veya ikna edilerek cinsel haz amacı güden aktivitelere maruz bırakılması da cinsel istismar olarak ele alınır (Çetin, Pehlivan Türk ve Ünal, 2008).

Cinsel istismar, bir erişkinin 18 yaş altında olan çocuklara ve ergenlere yönelik, kendi cinsel istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Karaniş, 2016). Cinsel istismarın dinamiğine bakıldığında,

özellikle saldırgan ve kurban arasında güç farkı vardır (Horton & Cruise, 2001). Bu güç farkından dolayı çocuklar genellikle, kendilerine yapılan davranışın yanlışlığını, altında yatan art niyeti anlayamayacak düzeydedir. İstismara maruz kalan çoğu çocuk yakınlarına söylemeye çekindiklerinden bu duruma tahammül etmek zorunda kalmaktadır. Çok sayıda birey, suçluluk ve korku sebebiyle defalarca istismara uğramaktadır (Çeçen, 2007). İstismar mağduru çocuklar günahatan dolayı cezalandırılacağı veya terk edileceği korkusu yaşar. Bu nedenle çocuk yaşadığı cinsel istismarı utanç ve suçluluk duyguları ile saklar. Cinsel istismarın ortaya çıkması, çoğunlukla çocuğun cinsel istismar sırasında fiziksel zarar görmesi ile bağlantılıdır (Friedrich vd., 2001).

Cinsel istismarın çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadeli olarak birçok etkisi olduğu görülmüştür. Kısa vadeli etkileri anksiyete, saldırganlık, stres, öfke, uygun olmayan cinsel davranış, korku, düşmanlık, suçluluk, utanç ve depresyon olarak sıralanabilir. Uzun vadeli etkileri ise, ruhsal bozukluklar, travma sonrası stres bozukluğu, kaygı ve korku bozukluğu, depresyon, intihar girişimi ve kendine zarar verme, çoğul kişilik bozukluğu, yeme bozuklukları, alkol ve madde kullanımı, cinsel bozukluklar, kişiler arası ilişkilerde problemler, karşı cinsle ilişkide ve evlilikte yaşanan problemler olarak sıralanabilir (Brown & Khan, 2003).

Cinsel istismarın klinik özellikleri incelendiğinde çocuğun istismarcı ile ilişkisine, istismarın şekline ve süresine, istismarcının uyguladığı şiddete, fiziksel olarak zarar görmesine, ruhsal özelliklerine ve travma öncesi psikolojik gelişimine göre farklılık göstermektedir (Yalçınkaya, 2011). Çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarın sebep olduğu travma geniş bir sürece yayılır. Bu travma bireyde duygusal, davranışsal ve sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olur. İnkâr edilen, bastırılan ve unutulması için çaba gösterilen çocukluk döneminde yaşanan istismar olguları, yetişkin döneminde de kişinin fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Cinsel istismar yaşantısı olan kişiler tarafından sevme ile aşağılanma; yakınlık ile ihanete uğramak arasında kurulan ilişki, onlara asıl zarar veren dinamikleri oluşturur. Yoğun olarak hissedilen suçluluk ve utanç duyguları, değersizlik inançları, kendi vücutlarına yönelik şiddeti ortaya çıkarır. Ortaya çıkan şiddet geçmişte yaşanan ve hala yaşanmakta olan acının bir sonucudur (Zara & Page, 2004).

Cinsel istismara maruz kalan bir çocuğun kendi rızasının olup olmamasının hiçbir önemi yoktur. Cinsel istismar, toplumun her kesiminde cinsiyet fark etmeksizin, farklı kültür ve meslek gruplarında karşılaşılabildiği muhtemel olan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Ertuğ, 2018). Röntgencilik, açık seçik telefon konuşmaları gibi istismar türlerinde çocuk doğrudan istismar edilmese bile çocukta yarattığı korku ve huzursuzluk ona büyük zarar vermektedir (Yenibaş ve Şirin, 2007).

Hem kızlar hem de erkekler olmak üzere cinsiyet ayrımı fark etmeksizin her birey cinsel istismar kurbanı olabilir; ancak çoğu çalışma da kızların erkeklerden 3 kat daha fazla istismar edildikleri görülmüştür (Keskin ve Çam, 2005). Dünya çapındaki karşılaştırmalı araştırmalar sonucunda cinsel istismar oranının kızlarda %20-%30, erkeklerde %7-%25 arasında olduğu belirtilmiştir. Birçok çalışma cinsel istismar oranının resmi raporlarda belirtilenden çok daha fazla olduğunu göstermektedir (Kirk, Logie & Mok, 2009).

Cinsel istismar olgularında istismarın yüksek düzeyde aile üyeleri, yakın çevre ya da akrabalar tarafından uygulandığı bilinmektedir. İstismarı uygulayan bireylerin çoğu 20-40 yaşları arasındaki erkek bireylerdir (Jain, 1999). Çocuklar kolaylıkla güvendikleri, korkutulabildikleri ve kandırılabilirler için istismara daha açıktır. Dünyada ve ülkemizde de istismarı uygulayanlar çoğunlukla erkek ve çocuğun yakın çevresindeki kişilerden oluşmaktadır (Çeçen, 2007).

Çocuğun aralarında kan bağı olan kişilerle yaşadığı cinsel deneyimlere ensest denmektedir. Çocuk cinsel istismar türleri karşılaştırıldığında, sonuçları açısından en yıkıcı olan ve çocuğa en fazla zarar veren cinsel istismar türüdür. Yapılan çalışmalar ve klinik gözlemler, cinsel istismar ne kadar şiddetli ve süreğen yaşanır ise ve bunu yapanlar çocuğa ne kadar yakınlarsa, istismarın çocuk üzerindeki yıkıcı etkilerinin de aynı oranda artacağını belirtmiştir (Shultz, 1990, akt. Bulut, 2007).

Sezgin (1993) ve Teegen (1991) tarafından ensest; aralarında kan bağı bulunan üst ve alt soy arasında, anne, baba bir yahut baba bir veya anne bir kardeşler arasında, amcası, halası, dayısı ve teyzesi arasında, evlatlık ile evlat edinen ve bunlardan biri ile diğerinin kocası veya karısı arasındaki cinsel içerikli temaslar olarak tanımlanmıştır (akt. Şanyüz, 2009).

Ensest konusu toplumu rahatsız eden olgulardan birisidir. Bu olguya neden olabilecek risk faktörleri arasında: Babanın alkolik olması, aşırı derecede şüpheli

olma, babanın otoriterliği, annenin olmaması ya da koruyucu nitelikte bulunmaması, kız çocuklarının evde anne rolünü üstlenmeleri, anne ve baba arasındaki cinsel yaşantının bitmiş olması, babanın madde bağımlılığı ya da farklı sorunlarının bulunması, çocukların çevresi ile yakın ilişkiler kuramamaları, daha önceden aile içerisinde enstest ilişkilerin var olması, babanın kızını kıskanması şeklinde ifade edilebilir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1990).

2.1.2.1.3. Ekonomik istismar. Çocuğun gelişimini engelleyen, haklarını ihlal eden, düşük ücretli iş gücü olarak çalışmasını ya da çalıştırılmasını amaçlayan davranışların tümü ekonomik istismarı tanımlamaktadır (Özcan, 2010). Ekonomik ve kültürel sorunlar, gelir dağılımında eşitsizlik, yoksul aile sayısının artması, köyden kente yapılan göçler, kaçak yapılan işçilik, çocuk emeği maliyetinin düşük olması ve işyeri sahibinin ucuz işgücünü tercih etmesi ekonomik istismarın ortaya çıkmasının sebepleri olarak açıklanmaktadır (MEB, 2011).

Ekonomik istismara maruz kalan çocuklar çocukluklarını yaşayabilecekleri, eğitim görebilecekleri yaşlarda sahip oldukları bu yaşama ve eğitim haklarından yoksun kalmaktadır. Sağlıksız koşullarda ve kendi güçlerinin üzerinde çalıştırılmaları sebebiyle çocuklar bir süre sonra sağlık sorunları yaşayabilmektedir. Küçük yaşlarda ve kendisine uygun olmayan çalışma koşullarında çalışan çocukların gelişimleri olumsuz olarak etkilenmektedir (MEB, 2011).

2.1.2.1.4. Duygusal istismar. Duygusal istismar kavramı bazı İngilizce kaynaklarında emotional abuse, bazılarında ise duygusal kötü muamele anlamına gelen emotional maltreatment şeklinde kullanılmaktadır. Türkçe alanyazında çoğunlukla istismar kavramı kullanılmakla beraber, kötü muamelede bulunma, örseleme, ezim gibi kavramlar olarak da ifade edilmektedir. Duygusal istismar kavramı yerine psikolojik, sözel istismar gibi tanımlarında kullanıldığı görülmektedir (Ertuğ, 2018).

Amerikan Hümanistler Derneği (1980) duygusal istismarı, küçümseme ve azarlama niyetinde olan, çocuğun duygusal yönde iyi olmasını engelleyici davranışlar olarak tanımlamıştır (akt. Siyez, 2003). Glaser (2005)'e göre, duygusal istismar

duygusallığın mevcut olmamasını, düşmanlık ve reddetmeyi, gelişimsel olarak uygunsuz etkileşimi, aile içi şiddete maruz kalmayı, yetişkinin ihtiyaçlarının karşılanması için çocuğun kullanılmasını ve çocuğun sosyalleşmesini desteklemede başarısız olmayı içerir.

Duygusal istismar çocuğun kendi benliğini olumlu bir şekilde algılamasını ve geliştirmesini önleyen olumsuz uyarının kullanılması, duygusal bakımdan kötü muamele yapılması anlamına gelmektedir (Kulaksızoğlu, 2004). Duygusal istismar, fiziksel ve cinsel istismara göre daha fazla görülmektedir. Diğer istismar türlerine göre zararı daha fazla olmakta birlikte zor gözlenebilmektedir (Glaser, 2002). Eğer çocukta duygusal istismar tek başına bulunuyor ise, çocuğun duygularının fark edilmesi ve davranışlarının gözlenmesi, başa çıkma düzeyinin değerlendirilmesi, yakın çevresiyle olan sosyal ilişkilerinin incelenmesi tanımlamada yardımcı olabilir (Savi Çakar ve Savi, 2016).

Duygusal istismar, çocuğun duygusal gelişimine engel olur. Çocuğun farklı duyguları hissetme ve bunları uygun şekilde ifade etme, düzenleme ve kontrol etme yeteneğinin gelişim sürecini duraksatır. Duygusal istismarın çocuğun üzerinde eğitim ve kültürel gelişimi, psikolojik gelişimi, kişilerarası ilişkileri ve kariyer gelişimi olarak olumsuz etkileri bulunmaktadır (O'Hagan, 2006). Bu olumsuz etkiler çocukların saldırgan davranışlar göstermelerine neden olmaktadır (Glaser, 2002). Özellikle annesi tarafından duygusal istismara maruz kalan bireyin duygularını ifade etme becerilerini doğrudan etkilemektedir (Graham-Bermann ve Levendosky, 1997). Her anne baba çocuğuyla olan etkileşiminde bazı durumlarda uygun olmayan, izole edici duygusal tepkiler verebilir. Ancak duygusal istismar olarak nitelendirilmesi için tekrarlayıcı, uygunsuz, duygusal tepkiler anahtar kelimelerini içermesi gerekmektedir (O'Hagan, 2006).

Bir çocuk, anne babasının duygusal istismarına neden olabilecek davranışlara boyun eğmesinin ve sorgulamadan, karşı çıkmadan kabul etmesinin sebebi onaylanma ve sevilme ihtiyacının olmasındandır (Rafaeli, Bernstein & Young, 2017). Ancak bu şekilde kendisini değerli ve önemli hissederek temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Ortaya çıkan bu durum ise çocukların kişiliklerini, davranışlarını, sosyal ilişkilerini ve neredeyse tüm yaşamını etkilemektedir (Blackman, 2014).

Duygusal istismarın çocuk üzerinde duygusal, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Duygusal istismara uğrayan çocuklar yaşadıklarından dolayı üzüntü, öfke, kırgınlık, utanma, nefret, kin duyma, isyan etme ve intikam alma isteği duyguları yaşamaktadır. Kendisini istismar eden kişiye yönelik kendisine zarar verdiği için güvensizlik, sevdiği kişinin zarar görmesinden korkma ya da kendine zarar vereceğinden korkma gibi birçok olumsuz duygu ve düşünceye sahiptir. Bütün bu duygu ve düşünceler çocukların istismar durumunda yaşadıkları duygusal örselenmenin ne kadar derin, ağır ve karmaşık olduğunu göstermektedir (Savi Çakar ve Savi, 2016).

Duygusal istismara maruz kalan çocuklar erişkin dönemlerinde ise ciddi ruhsal, sosyal ve davranışsal zorluklar yaşamaktadır. Bu çocuklarda uzun dönemde yeme bozuklukları, saldırganlık ve şiddet eğilimi, stres durumlarında başa çıkamama, alkol kullanmaya eğilim gibi zihinsel ve bedensel hastalık riskinde artış gibi etkilerinin olduğu görülmüştür (Brassard, Hart & Hardy, 1993). Kısa dönemde ise alt ıslatma, parmak emme ve regresif belirtiler gözlenebilir (Kulaksızoğlu, 2004).

Duygusal istismarın çocuğun gelişim süreci üzerindeki etkisine bakıldığında fiziksel ve cinsel istismara oranla daha fazla zarar verdiği belirtilmektedir. Diğer istismar türlerinde belli bir sürede fiziksel belirtilerde iyileşme gözlenirken duygusal iyileşmenin daha uzun zaman aldığı ve yaşanan istismarın boyutuna, şiddetine ve süresine bağlı olarak etkisinin daha ağır düzeyde yaşandığı bilinmektedir. Örneğin, bu çocuklar kendilerini sevgisiz, değersiz, istenmeyen çocuk olarak hissetme, başka birinin isteklerini karşıladığı sürece kendinin değerli olduğunu düşünme gibi sorunlar yaşamaktadır (Brassard, Hart & Hardy, 1993).

Duygusal istismar, kişilik değişiminin hızlı olduğu, psikolojik anlamda olgunlaşma ve kimlik edinme sürecinin ortasında olan, 12–18 yaş dönemindeki ergenlerin ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu bireylerin anksiyete düzeyi yükselmekte ve ileriki yaşantılarında sağlıklı olmayan kişilik ve ilişkiler geliştirebilmesine sebep olmaktadır. Ebeveyni tarafından daima eleştirilen, sevgi ve ilgi ihtiyacı karşılanamayan duygusal istismara uğramış çocuklar, özellikle genç ve yetişkinlik dönemlerinde suçluluk, saldırganlık, benlik algısı, depresyon ve kişiler arası iletişim sorunları yaşamaktadır (Adalı, 2007; Öztep, 2010).

Duygusal istismara maruz kalan çocukların yaşantılarında en fazla anneleri, babaları, aile büyükleri, akrabaları ve yakın çevresinde bulunan kişiler yer almaktadır. Duygusal istismarın yaşanmasında bireylerin değerleri ve sosyokültürel yapının önemli yeri vardır. Duygusal istismarın farklı kültürlerde, bireylerin düşünce yapılarından kaynaklı farklı şekillerde uygulandığı görülmektedir. Alan yazında yer alan duygusal istismar olarak kabul edilen davranışlar şu şekildedir (Polat, 2015):

1) *Reddetme*. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması, onun ayrı bir birey olduğunun kabul edilmemesi, çocuğa sanki o yokmuş gibi davranılması, benliğinin, ilgi ve yeteneklerinin, başarılarının göz ardı edilmesi; çocuğa bir işe yaramadığının hissettirilmesi veya ifade edilmesi, çocuğun genelde yaptığı davranışlarının onaylanmaması, her hatadan çocuğun sorumlu tutulması, fiziksel temastan kaçınılarak ve ona dokunmayarak yakınlığın belli edilmemesi şeklinde olan davranışlar reddetme olarak tanımlanmaktadır (Bayraktar, 1990; Horton & Curise, 2001). Gençtan (1991)'a göre, çocuğa yönelik yapılan reddetme davranışı açık ya da üstü kapalı bir şekilde yansıtılabilir. Açık red davranışı, çocuğa karşı agresif bir tutum sergilenmesi, çocuğun azarlanması, çocuğun terk edilmesi veya başka bir ortama gönderme tehditlerinin yapılması ve çocuğa uygun olmayan hitaplarda bulunulması davranışlarını içermektedir. Üstü kapalı red davranışı ise çocuğun örtük bir biçimde kabul edilmemesi, temel duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve çocuktan kapasitesi üstünde davranışlar sergilemesini bekleme davranışlarını içermektedir (akt. Yalçın, 2007).

2) *Aşağılama*. Çocuğun annesi, babası veya yakın çevresi tarafından gerçekleştirilen, çocuğu küçük düşürücü, onurunu zedeleyici davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun yaptığı hatalı davranışları şiddetli bir şekilde kınamak ve bunu sürekli çocuğa hatırlatmak, çocuk ile alay etmek, onu utandırmak, başka çocuklarla kıyaslayarak kendisi yetersiz hissetmesine sebep olmak gibi davranışlar aşağılama olarak kabul edilmektedir (Kanak, 2015; Orhaner, 2018). Anne, baba veya bakımını üstlenen kişiler tarafından gerçekleştirilen aşağılama davranışı, çocuklarda birçok problemi ortaya çıkarmaktadır. Bu davranışı aileler çocuğun eğitimi için gerekli olan bir araç olarak görmektedir. Aileler yaptıkları aşağılama davranışlarını çocuğun sağlıklı bir birey olması için yaptıklarını belirtmektedir. Aşağılanma ile karşılaşan çocuklarda iki farklı sonuç belirlemektedir: Birincisi özgüveni düşük, özsaygısını

kaybetmiş ve başkalarını mutlu edebilmek için yaşayan bir çocuktur. İkincisi ise davranışları ile dikkat çeken çocuk, davranışlarını daha fazla tekrarlayarak dikkat çekmek istemesidir (Yörükoğlu, 2007).

3) *Yıldırma*. Çocuğun herhangi bir şeyi yapmaması durumunda çocuğa karşı fiziksel olarak zarar vermekle, onu öldürmekle ya da terk etmekle tehdit etmek olarak tanımlanmaktadır. Şiddete maruz bırakmak ya da doğrudan sevdiklerine yönelik sahipsiz bırakılmakla ilgili her türlü tehdidi içerir (Polat, 2001). Yıldırma, daha kötü ve kalıcı sonuçlar ortaya koyan bir yöntemdir. "Annesiz kalırsın, sonra da üvey anne büyütür seni, işte o zaman benim değerimi anlarsın, beni çok üzüyorsun, canımdan bezdim senin yüzünden" gibi cümlelerle kendini acındırma yöntemiyle çocuğu eğitmeye çalışan ebeveynler çocuğun duygusal dünyasında daha kötü ve kalıcı izli sonuçların ortaya çıkmasına sebep olur (Yörükoğlu, 1989b).

4) *Yalnız Bırakma*. Çocuğa yalnız olduğunu söyleyerek kendisini yalnız hissetmesine sebep olmak ve destek olmayarak terk etmek, sosyal ilişkiler kurması için gerekli olan imkânlardan mahrum bırakmak, yalnız bırakarak onu cezalandırmak, çocuğun sosyal etkileşim kurmasını sınırlandırmak gibi ebeveyn davranışlarını içerir. Çocuğun eve arkadaşlarını getirip onlarla birlikte olmasına izin verilmemesi ve okul içi aktivitelerinin engellenmesi gibi durumlar bu kapsamda ele alınabilir (Alantar, 1989; Erkman, 1991). Örneğin, okula gidemeyen çocukları dilencilik, fuhuş, hırsızlık yapması gibi toplum tarafından reddedilen davranışlara zorlayarak para kazanmasının istenmesidir (Kanak, 2015).

5) *Suçta Yönelme*. Çocuğun hukuki ve ahlaki olarak toplum kurallarına aykırı olan davranışlarına izin verilmesi, bu davranışlara çocuğun teşvik edilmesi, çocuğun suça yönelmesi için zemin hazırlanması olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynin veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kişinin çocuğa doğru olanı yani iyi ve kötü kavramlarını öğretmemesi ve kötü olan örnekleri göstermesi ile çocuğu o yola yöneltmesi olarak da tanımlanmaktadır (Polat, 2001). Yörükoğlu (1992)'na göre suça karışan çocuk yoktur, suça başkası tarafında yöneltilen çocuk vardır. Suça yöneltilen çocuk, ailenin ve toplumun düzensizliklerinin bedelini ödeyen, daha sonra ise bu bedeli topluma ödeten çocuktur. Bu çocuklar birçok haktan yoksun bırakılan, bu nedenle yasa dışı yollardan hakkını aramaya zorlanan çocuklardır.

6) *Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme*. Ebeveynin veya çocuğa bakmakla yükümlü olan bireyin çocuğun sosyal duygusal gelişimini sağlıklı geçirebilmesi için gerekli olan duyarlılık, sevgi ve ilgiyi göstermede yetersiz olması, çocuğa karşı duygusal tepkiler vermeyi reddetmesi veya çocuğu ihmal etmesi, çocukla beraber etkili ve verimli zaman geçirmemesi, çocuğun iletişim kurma girişimlerini önemsememesi, çocukla hiçbir şeyi paylaşmaması ve etkileşim kurmayı kısıtlaması olarak tanımlanmaktadır (Bayraktar, 1990). Duyguları reddedilen çocuklar, bu duyguları hissetmeye başladıkça kendilerinde bir tuhafılık olduğunu ve normal olmadıklarını düşünmeye başlar. Hem hissettikleri duygularından hem de öz benliklerinden uzaklaşır. Bu bireyler öz kişiliğini maske arkasında saklamaya çabalar. Görünürde gülen, mutlu ya da umursamaz kişi izlenimini veren maskenin altında yalnız bir insan vardır (Cüceloğlu, 1999).

2.1.2.2. İstismarın çocuklar üzerindeki etkileri. Ergündüz (2010)'e göre, yetişkin yaşamında tekrar eden travma, kişiliğin biçimlenmiş yapısına zarar verir. Ancak çocuklukta tekrar eden travma kişiliği biçimlendirerek çarpıtır. İstismar yaşanan bir çevrede kalan çocuk, uyum sağlamakta güçlük çeker. Çocuk güvenli olmayan bir durumda güvenliği, güvensiz insanlarda güven duygusunu, bir çaresizlik yaşantısında gücü korumanın yolunu bulmak zorundadır. Çocuk yetişkin koruması ve bakımının eksikliğini gelişmemiş bir psikolojik savunma sistemiyle telafi etmelidir. İstismarın patolojik sonuçları çocuğun hem yaratıcı hem de yıkıcı olan kapasitelerinin gelişimini güçleştirir. Bu durum anormal bilinç durumlarının oluşmasına sebep olur. Bu değişmiş bilinç durumları hem bedensel hem duygusal semptomlara zemin hazırlar. Kelimelere dökülmek için fazlasıyla korkunç olan sırlar farklı şekilde dile getirilir.

İstismara uğrayan çocukların gelişim dönemlerinde duygusal ve davranışsal problemler meydana gelmektedir. Bu çocuklar; akran ve yetişkinlere karşı saldırgan tutum sergiledikleri, sorunlarını şiddetle çözümledikleri, kendilerini kontrol etmekte güçlük yaşadıkları, çatışmaları çözümlenmede zayıf oldukları belirlenmiştir (Gündüz ve Gökçakan, 2004). Fiziksel yaralanmalar, genellikle fiziksel istismarla beraber meydana gelen ve çocuklara karşı yapılan kötü muamele belirtilerinden en belirgin olanıdır. Fiziksel istismar; çocuğun vücudunda yara, yanık ve haşlanma izi; kafatası

ve kemik çatlakları, kemik çıkıkları; beyin travması, iç kanama ya da organların yırtılması gibi yaralanmalara sebep olur (Horton & Cruise, 2001).

Kuğuoğlu (2004), çocuk istismarının sonuçları olarak istismarın tekrar etmesi ve buna bağlı ölümler, vücutta kalıcı izli hasarlar, duygusal ezim, akademik başarısızlık ve suça yönelme şeklinde açıklamaktadır. Duygusal istismarın sonucunda çocuklarda; davranış bozuklukları, depresyon, nevroz, öğrenme bozuklukları, endişe, zihinsel gelişim gecikmeleri gibi davranışların oluşabileceğini savunmaktadır.

İstismara uğramış çocuklar kendi duygularını tanımada ve ifade etmede diğer çocuklara göre daha çok zorlanırlar. Kendilerini sevmezler ve tam tersine kendilerini sevgisiz, çirkin ve değersiz bulurlar. Bu davranışlarının sonucu çevresindeki çocuklara da çok sert davranırlar. Kendilerini oldukça zayıf hissederler, çünkü bu çocuklara yaşamları boyunca bir yük oldukları mesajı iletilmiştir (Polat, 2001).

Duygusal istismarın, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde olumsuz etkiye neden olduğu bilinmektedir. Duygusal istismara maruz kalan çocuklar normal bir zihinsel kapasiteye sahip olmalarına rağmen, istismara uğradıktan sonra öğrenme ve odaklanma da güçlük gibi sorunlar yaşayabilmektedir. Dolayısıyla duygusal istismar yaşamış çocuğun kişiliğinde, akademik ve sosyal başarısında olumsuz yönde değişimler olmaktadır (Karanis, 2016). Duygusal istismar yaşamış olan bir çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişiminin, akademik başarısının, IQ değerinin ve öğrenme kapasitesinin olumsuz şekilde etkilendiği belirtilmiştir. Bu çocuklarda çeşitli sosyal bozukluklar ve davranış bozuklukları, kaygı, depresyon, kişilik bozuklukları ve saldırgan tutum görülebilmektedir (Dinleyici ve Dağlı, 2016).

Duygusal istismara uğrayan çocukların fark edilmesinde, bilişsel, fiziksel ve sosyal olarak bazı belirtiler fayda sağlayabilir. Bilişsel belirtiler, okulda öğrenme ile ilgili sorun yaşaması, odaklanamaması, dil gelişiminin gecikmesi, motor gelişimin gecikmesi, merak duygusunun olmaması olarak ifade edilebilir. Fiziksel belirtiler olarak büyüme geriliği, sıklıkla kaza yapma, vücudunda birçok yara bulunması, uyku ve yeme bozuklukları görülebilir. Sosyal belirtiler arasında ise çocuğun yaşamından zevk alamaması, kendini savunamaması, düşük benlik saygısı olması, yalan söylemesi ve hırsızlık yapması gibi davranışlar sayılabilir. Çocuk olaylarda sorumluluğu kabullenmeyip suçu başkalarına yükleyebilir ve saldırgan davranışlar sergileyebilir. Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda güven duygusunda

problem yaşama, düşük benlik saygısı, madde kullanımı, öfke nöbetleri, yıkıcı davranışlar, kaygı bozuklukları toplumsal ilişkide zorluk yaşama, depresyon ve intihar davranışı sık görülür (İşeri, 2006).

İstismara maruz kalan çocuklarda yaşanan sorunları inceleyen araştırmalara göre duygusal istismar yaşayan çocuklar; parmak emme, altını ıslatma, yeme sorunları, çekingenlik, antisosyal davranışlar, bilişsel ve duygusal gelişimde duraklama, başarısızlık (Erkman, 1999); olumsuz benlik kavramı ve kaygı (Savi, 1999); uyku sorunları, somatik şikâyetler, saldırgan davranışlar, kendine fiziksel yönden zarar verme, zayıf iletişim becerisi (Freier, 2006) gibi davranış ve uyum sorunları yaşamaktadırlar.

Yaşamın ilk yıllarında duygusal istismara maruz kalan çocuklarda oluşan etkiler ergenlik döneminde de devam etmektedir. Bu dönemde ergenlerde sosyal ilişkide problem, suçluluk duygusu, madde kullanımı ve okul başarısızlığı görülmektedir. Psikolojik rahatsızlıkları yordama da duygusal istismar yaşantıları önemli bir etken olmaktadır (Özyurt, 2016). Duygusal istismar yaşayan ergenler kendilerini yetersiz, değersiz, aitlik duygusu olmayan ve sevilmeyen kişiler olarak görmektedir. Çocukluktan itibaren istismara maruz kalan bireyler bu davranışları hak ettiklerini düşünebilmektedir (Yalçın, 2007).

2.1.2.3. Çocuk istismarı risk faktörleri. Ögel (2007)'e göre istismar çoğunlukla çocuğa karşı doğrudan yönelen eylemlere işaret etmektedir. Yanı sıra özellikle aile üyelerinden birinin diğer üyeyi şiddete maruz bırakması ve çocuğun bu duruma şahit olması da çocuk istismarı olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan bu durum çocuğun ihtiyaç duyduğu güvenli bir aile ortamının zarar gördüğü anlamına gelir. Sevdiği ve yakın olduğu birine yönelik uygulanan şiddet çocuk açısından sarsıcı bir durumdur.

İstismar yaşantısının riskini arttıran bazı faktörler vardır:

Makrosistem özelliklerine bağlı olarak: Koruyucu ortamların ve ekonomik koşulların eksik olduğu bir ortamda yaşanması, savaşın ya da terörün olduğu bir yerde bulunulması, fiziksel cezalara karşı kültürel bir kabulün olduğu ortamda yaşanması biçiminde;

Sosyokültürel koşullara bağlı olarak: Sosyal desteğin az olması ve azınlık bir gruptan gelinmesi biçiminde;

Aile dinamiklerine bağlı olarak: Tek ebeveynli, üvey anne veya babanın bulunduğu ailede büyümek, zayıf insan ilişkilerine sahip ve koruyucu olmayan ailede yaşamak, ailede yaşanan ekonomik sorunlar ve işsizlik gibi durumlar, aile üyelerinin yaşadığı psikolojik rahatsızlıklar, anne ve babanın katı bir kişiliğe sahip olması, aile üyelerinde saldırganlık ve dürtüsellik, madde bağımlılığı olan ailede büyümek, ailenin çocuğu çalıştırması biçiminde;

Kişisel özelliklere bağlı olarak: Fiziksel veya zihinsel bir yetersizliğe sahip olmak biçiminde sıralanmaktadır (Ögel, 2007).

Polat (2007) ise tüm boyutlarıyla çocuk istismarını ele aldığı çalışmasında çocukların istismarına yönelik başlıca risk faktörleri olarak şunları göstermektedir:

- Çocuklarına yeteri kadar değer vermeyen toplumlar
- Kültürel normlar; toplumsal kadın ve erkek rolleri, aile içi ilişkilerin gizliliği ile ilgili normlar, ailelerin tercihlerini belirleyen değerler ve ekonomik güçler
- Çocuk-aile politikalarının yetersiz olması
- İstismara uğrayan çocuğun saptanarak buna müdahale edecek koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlığı konusundaki yetersizlikler
- Okul eğitiminde sosyal baskı ve disiplin yöntemi olarak dayanın kabul gördüğü toplumda sürdürülen eğitim ve öğretmenlerin kişilik ve ruhsal yapısı ile ilgili sorunlar
- Yoksulluk
- Sosyal eşitsizlikler
- Şiddet olaylarının fazla görüldüğü ve şiddetin kolay kabul edilebilirliğin arttığı toplumlardır.

2.1.2.4. Çocuk istismarının nedenleri.

2.1.2.4.1. Aileden kaynaklanan nedenler. Zeytinoğlu (1997)'na göre çocuklar %95 oranında ebeveynleri tarafından istismara maruz kalmaktadır. Ebeveynler özellikle işsiz kalma, ailevi sorunlar, hastalıklar, ebeveynin ölümü gibi kriz

durumlarında istismar uygulamaktadır. Çocukların istismara uğraması açısından aile ile ilgili risk faktörleri arasında şunlar sıralanabilir (akt. Yolcuoğlu, 2010):

- Ebeveynin kendisini yönetebilme becerisinin zayıflığı
- Ebeveynde dürtü kontrolü zayıflığı
- Depresyon
- Kendi ebeveynlerine güvensiz bağlanma
- Çocuklukta istismar yaşantısı
- Zayıf destekli tek ebeveyn
- Çok çocuklu aile
- Madde bağımlılığı
- Çocuk gelişimiyle ilgili yanlış beklentiler
- Düşük sosyoekonomik statü ve yetersiz komşuluk ilişkileri
- Ayrımcılık
- Düşük öğrenim düzeyi

İstismar olgusunda en sık karşılaşılan fiziksel içerikli olan istismardır. Çocuğun ailesi tarafından şiddete uğramasında birçok etken birlikte rol oynamaktadır. Bu etkenler ailenin sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinin bütünüdür. Çocuğun sosyoekonomik ve kültürel düzeyi düşük bir aileden gelmesi, anne ve babanın ayrı olması, anne-babanın çocuğa ve çocuğunda anne ve babaya karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi gibi etkenlerin çocuğun aile içinde şiddete uğraması ve saldırgan eğilimler göstermesine sebep olmaktadır (Şanyüz, 2009).

Ebeveynin boşanması, ebeveynlerden birinin vefat etmesi, aile içinde şiddetin varlığı çocuğun saldırgan tutumlarında tek başına belirleyici rol oynamamaktadır. Annenin ve babanın yaşı, eğitimi, statüsü, bulunduğu sosyal sınıf, eşyle ilişkilerinin niteliği, ruhsal sorunları ve çocukluk çağında istismar ve ihmal yaşantılarının olup olmadığı gibi birçok durum birbirini etkileyerek şiddet olaylarının görülme sıklığını etkilemektedir. Ebeveynin çocuğu istismara maruz bırakmasında etkisi olduğu düşünülen bu faktörlerden birine ya da birkaçına maruz kalması çocuğun şiddete uğrama riskini artırmaktadır (Şanyüz, 2009).

2.1.2.4.2. *Çocuktan kaynaklanan nedenler.* Çocukların bazı özellikleri istismar yaşantısının gerçekleşme olasılığını artırmaktadır. Çocuğa ilişkin cinsiyet, prematüre bebek, istenmeyen çocuk ve engellilik durumları başlıca risk faktörleri arasında yer almaktadır. Bazı risk faktörlerini taşıyan çocukların ise çoğunlukla fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldıkları gözlenmektedir. Çocuğa ait diğer risk faktörleri ise şöyle sıralanmaktadır (Burç, 2014):

- Çocukta hiperaktivite, tik, kekemelik
- Sürekli ağlayan çocuk
- Davranış bozukluğu olan çocuk
- Okul başarısı düşük çocuk
- Anti sosyal arkadaş grubu
- Gebe annenin diğer çocuğu olmak
- İkiz veya üçüz çocuklardan biri olmak
- İştahsız çocuk veya aşırı iştahlı çocuk
- Enürezis
- Kronik hastalıklar veya çocukluk travmaları
- Çocukluk öfke nöbetleri

2.1.2.4.3. *Çevreden/Toplumdan kaynaklanan nedenler.* Reece (1997)'e göre kimi yazarlar çocuk istismarının tamamen toplumsal faktörlerle ilişkilendirirken, kimileri de toplumsal etkenlerin sanıldığı kadar istismar üzerinde hâkim olmadığını ileri sürmektedirler. Toplumsal faktörler bazı durumlarda doğrudan çocuk istismarına neden olabilmektedir. Pek çok ebeveyn çocuklarını disipline etmek amacıyla fiziksel ya da duygusal istismara başvurmakta ve bu durumu normal karşılamaktadır.

Kültür, Çetin ve Gökler (2007)'e göre toplumsal etkenler çocuk istismarını başlatıcı, sürdürücü, tetikleyici ve zemin hazırlayıcı olabilmektedir. Toplumda bulunan yoksulluk, sosyal eşitsizlik, çocuğa değer verilmemesi, şiddete toleransın fazla olması, dayanın eğitim aracı olarak görülmesi, çocuk koruma için yasal yetersizlik, savaş ve afetler gibi olağanüstü durumlar istismar açısından risk faktörleridir. Yoksulluk ve işsizlik oranının fazla olduğu toplumlarda çocuklara yönelik istismar da artış göstermektedir. Kimsesiz çocuklar, güç koşullar altında yaşayan risk grubundaki çocuklar cinsel istismara maruz kalmaktadır. Çocuk istismarının

önlenmesindeki en önemli öge konuya duyarlı toplumun varlığıdır. İstismar konusunda duyarsız olan toplumlarda istismar oranları artmakta ve çocuklar istismardan yeterince korunamamaktadır.

2.1.2.5. Çocuk istismarı ve ihmali açıklamaya yönelik kuramlar. Çocuk istismarı ile tüm toplumlar yaygın olarak karşılaşmaktadır. İstismarın hem sosyoekonomik hem bireysel etmenler tarafından yönlendirildiğinin uluslararası doğrulaması vardır (Devaney & Spratt, 2009). İstismarı açıklamaya yönelik ilk kuramlar tek faktör üzerine odaklanırken, güncel kuramlar istismar ve ihmalin çok boyutlu doğasını tanımak; aile, toplum psikolojik ve sosyal faktörlerde çocuk istismarının kökenlerini bulma eğilimindedirler (Gelles, 2007, s. 16). Çocuk istismarına ilişkin yapılan her nedensel açıklama beraberinde yeni bir yaklaşımı getirmiştir (Newberger, Moore Newberger & Hampton, 1983).

Çocuk istismarı etiyojisine ilişkin yaklaşımlardan bazıları aşağıda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

2.1.2.5.1. Psikiyatrik model. Çocuk istismarını açıklamaya yönelik ilk yaklaşımlardan biri, psikiyatrik modeldir. Psikiyatrik model, istismarın faili olarak anne, baba veya diğer yetişkinler üzerinde odaklanır. İstismarı gerçekleştiren bireylerin bir takım patolojik veya zihinsel rahatsızlıklarının olduğunu ileri sürer (Zigler & Hall, 1997). Buna karşılık yapılan çalışmalar, istismarcıların ancak %10'unun bu şekilde problemleri olduğunu göstermektedir. Çocuğa, bu şekilde şiddet içeren davranışları uygulayan kişilerin ruhsal problemleri olduğuna dair görüşlerin aksine yapılan çalışmalar bunun tamamen doğru olmadığını göstermektedir (Polat, 1998). Bu modelde ebeveynin kişilik özellikleri üzerinde daha fazla çalışmalar yapılmıştır. Çocuğuna Çocuğunu istismara maruz bırakan ebeveynlerde narsistik eğilimler, dürtü kontrolünde zayıflık, kaygı ve depresyon gibi bazı durumlar olduğu belirtilmiştir (Polat, 2007).

Anne-babalarından kötü muamele gören bireylerin diğer bir kişiye karşı sevgi ile bağlanma ve bu sevgiyi temel alarak bir ilişki oluşturabilme yeteneğinden yoksun olmaları, kendi çocuklarına da sevgi göstermemelerine neden olmaktadır. Sevgiden

yoksun ve davranış biçimleri kötü olan bu anne-babalar, bir stres durumunda kendilerinden daha güçsüz olan çocuklarına şiddet uygulayabilmektedir. Bu anne-babaların hem kendilerine hem de başkalarına güvenleri olmadığı gibi, bu eşlerin birbirlerine karşıda saygı ve sevgileri yok denilebilecek kadar azdır (Yalçın, 2007).

İstismarcı ebeveynin birbirleri ile olan ilişkilerinde en çok dikkat çeken özellik ayrılık ve bunun sonucunda ortaya çıkan tek ebeveynliktir. Birçok çocuk istismarında, çocukların anne babalarının ayrılmış olduğu, ailenin tek ebeveyninden oluştuğu ve bu ebeveyninde çoğunlukla anne olduğu görülmektedir (Polat, 2007; Yenibaş ve Şirin, 2007). Bu nedenle kuram olumlu annelik ilişkisi üzerine odaklanmaktadır (Erol, 2007).

2.1.2.5.2. Sosyolojik model. Çocuk istismarını açıklamaya yönelik olan yaklaşımlardan sosyolojik model, aile dinamikleri ve kültürel çevre ile etkileşimde yaşanan sosyal stresler ve izolasyon, sosyal statü, sosyo-ekonomik statü gibi çeşitli faktörlerin çocuk istismarındaki önemini vurgulamaktadır (Zigler & Hall, 1997). Kişinin bireysel özelliklerinden çok içinde yaşadığı toplumun kültürel değerleri araştırılmıştır. Bu modelde savunulan görüşlerden biri de şiddetin yaşanan toplumda kabul gördüğü oranda, istismarın görülme oranının artacağı şeklindedir (Polat, 1998).

Sosyolojik modelin önemli öğelerinden biri de sosyal destektir. Çocuğunu istismara maruz bırakan birçok ailenin, sosyal örgütsel bağları zayıftır. İhmal ve istismara neden olan bir çevre oluştuğunda, stres durumunda alabilecekleri örgütsel veya sosyal destek diğer ailelere göre daha azdır (Scannapieco & Connel-Carrick, 2005, s. 25). Kentleşme sürecinde geniş aileden çekirdek aile yapısına geçilmesi, ebeveynin çocuk bakımı ve diğer konularda sosyal desteğini azaltmaktadır. Bu tür koşullar ailede stresin ve dolayısıyla da çocuk istismarı olasılığının artmasına neden olmaktadır (Kars, 1996).

2.1.2.5.3. Sosyal öğrenme modeli. Sosyal öğrenme modeli çocuk istismarını; çevresel belirleyiciler ve karşılıklı etkileşimlerin ortaya çıkardığı davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bireyler kendileri ve başkalarıyla çatışma içine girdiklerinde asıl

sorunun davranışlarından kaynaklandığını öğrenirler. Bu nedenle sosyal öğrenme modeli bireyin kişiliğinden çok, sorun olan davranışların saptanması gerektiği üzerinde durmuştur (Kars, 1996).

Çocukluk döneminden itibaren bireyler, ebeveyni gözlemleyerek onları taklit ederler. Şiddet veya istismar türlerinin de, taklit yolu ile öğrenildiği düşünüldüğünde, ailenin sorun çözme biçimleri, aile üyelerinin sahip oldukları özellikleri kolaylıkla çocuk tarafından model alınabildiği sonucuna ulaşılabilir (Arslan, 2012). Sosyal öğrenme modeline göre birey, istismarı yaşamındaki deneyimleri aracılığı ile ve yetiştiği çevreden öğrenir (Johnson, 2013). Model istismarın olumsuz model alma sonucunda oluştuğunu ve çocukların model aldıkları bu davranışlar sonucunda gelecekteki davranışlarını şekillendirdiklerini ileri sürmektedir (Brunschot & Brannigan, 2002, s. 219-220).

2.1.2.5.4. Sosyal psikolojik model. Sosyal psikolojik model, insan davranışlarını değerlendirirken çevre ve birey arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Model istismar konusunu açıklarken iki temel neden üzerinde durmuştur: Bunlardan ilki ruh hastalıkları, stres ve depresyon gibi psikopatolojik durumlar, diğeri ise toplumsallaşma deneyimleri, şiddet ve saldırganlıkla ilgili rol modelleri, toplumsal statü, değer ve normları ele alan toplumsal durumlardır. Bu nedenlerden her birinin tek başına ya da birlikte çocuğun istismarla karşılaşma olasılığını artırabileceği savunulmaktadır (Kars, 1996).

2.1.2.5.5. Ekolojik model. Çocuk istismarı konusuna katkı sağlayan öğelere ilişkin birçok veriyi bir araya getiren önemli yaklaşımlardan biri de Belsky'nin ekolojik yaklaşımıdır (Zigler & Hall, 1997). Ekolojik model, çocuk istismarının altında sosyolojik, psikolojik ve biyolojik faktörlerin yer aldığını belirtir ve bunların kendi arasındaki etkileşimleri üzerinde durur (Juby, 2005, s. 15).

Ekolojik yaklaşımın temel dayanağı, çocuğun gelişiminin ve diğer bireylerin etkisinin var olduğu ekolojik bir yapıda çocuğu ele almasıdır. Çocuğun gelişimini anlamamanın en iyi yolu çocuk ve çevre arasındaki etkileşimi anlamaktır. Çocuğun

içerinde bulunduğu bu ekolojik yapılar çocuğa yakınlıklarına göre değişiklik gösterirler (Miller-Perrin & Perrin, 2007; Overstreet & Mazza, 2003, s.69).

Bu kurama göre çocuk istismarının oluşumunda oldukça önemli olan dört yapı şu şekilde sıralanmaktadır:

Ontojenik Yapı: Duygusal düzenleme, başa çıkma stili gibi gelişimsel uyumu etkileyen faktörleri içeren bireyin ekolojisini ifade eden yapıdır. Bu yapı istismar eden kişinin çocukluk dönemini ve kişisel özelliklerini kapsar ve istismarcıyı bu duruma getiren şeyin ne olduğuyla ilgilenir (Zigler & Hall, 1997).

Mikrosistem Yapı: Aile, okul çevresi, akran ilişkilerini de içerisine alan ve çocuğa en yakın ekolojileri ifade eden yapıdır. Çocuğun yakın çevresi üzerinde durur ve çocuğun kendisini de bu yapının içerisinde değerlendirir (Juby, 2005; Zigler & Hall, 1997).

Ekzosistem Yapı: Çocuğun içerisinde yaşadığı toplumsal yapılardan oluşur. Bu yapıda komşular ve iş aile üzerinde büyük etkiye sahiptir. Yanı sıra, okul, formal ve informal destek ağları, sosyoekonomik durum ve sosyal hizmetler diğer sosyal yapıları oluşturmaktadır (Scannapieco & Connel-Carrick, 2005).

Makrosistem Yapı: Kültürel değerleri ve inançları içerisinde barındıran ve en uzak ekolojik yapıdır. Şiddete yönelik toplumsal tutumlar, çocuk disiplinine ilişkin beklentiler, ülkedeki şiddet oranı gibi öğeler, çocuk istismarının meydana gelmesine zemin hazırlayan faktörler olarak açıklanmaktadır (Scannapieco & Connel-Carrick, 2005; Zigler & Hall, 1997).

2.1.2.5.6. *Sosyal etkileşimsel model.* Parke ve Lewis (1981)'e göre, sosyal etkileşimsel model çocuk istismarı ve ihmali konusunu yukarıda ele alınan diğer tüm modelleri de kapsayacak şekilde açıklamaktadır. Çocuk ihmali ve istismarının tek bir modelde açıklanmasının güç olduğunu savunmaktadır (akt. Savi, 1999).

Kars (1996)'a göre sosyal etkileşimsel model, istismar davranışının ebeveynlerin çocuklarıyla geliştirdikleri etkileşim ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili vakalar incelenirken anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin net bir biçimde ortaya konulması oldukça önemlidir.

Justice ve Justice (1990)'ye göre, bazı araştırmalar belli özelliklere sahip çocukların daha çok istismara maruz kaldıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu çocukların özellikleri beş ana başlıkta sıralanmaktadır:

Sağlık durumu: Erken doğan bebekler ve daha az sağlıklı olan çocuklar,

Engeli olan çocuklar: Fiziksel ya da zihinsel bir engeli bulunan çocuklar,

Gelişim Dönemi: İlk ocukluk ve ergenlik dönemlerinde olan çocuklar,

Zor doğumlar: Doğumu zor olan çocuklar,

Cinsiyet: Genellikle kız çocuklar daha fazla istismar ve ihmal ile karşılaşmaktadır (akt. Bekçi, 2006).

2.1.2.6. Duygusal istismarı açıklamaya yönelik kuramlar. Duygusal istismar olgusu farklı kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kuramsal modeller aşağıda sıralanmıştır:

2.1.2.6.1. Psikopatolojik model. Duygusal istismarı açıklamaya yönelik psikopatolojik modelde çocuğun psikolojik alanına zarar veren annenin ve babanın davranışlarının genellikle psikopatolojik durumlarından kaynaklandığı görüşü baskındır (Kozcu, 1991). Bu model çerçevesinde istismara maruz bırakan ailenin psikopatolojilerine bakıldığında narsistik eğilimler, aşırı kaygı ve depresyon, kompulsive, yetersizlik duyguları, güven duygusunun eksikliği, kendine saygı duymama gibi özelliklere sahip oldukları söylenbilir (Kars, 1996; Polat, 2001). Ayrıca ocukta doğuştan veya sonradan gelişen bazı psikolojik problemler bulunması duygusal istismar riskini artırmaktadır (Öztürk, 2007).

2.1.2.6.2. Temel insan ihtiyacı teorisi. Duygusal istismarı boyutları açısından en derin açıklayan modeldir. Duygusal istismar, Maslow (1968) tarafından ortaya atılan fizyolojik, güvenlik, ait olma, sevgi ve saygı görme gibi temel ihtiyaçlara zıt olması sebebiyle davranış sapmalarına neden olur (akt. Uzun, 2002). Çocuğun maruz kaldığı duygusal istismar niteliğindeki davranışlar, ihtiyacı olan davranışlarla çelişki

içerisindedir. Bu çelişki çocuğun kişiliğinin gelişmesine zarar vermektedir (Öztürk, 2007).

2.1.2.6.3. Organizasyonel (Örgütsel) model. Çocukların sosyal çevresiyle ilişkilerinde yaşadıkları gelişim sorunlarına göre duygusal istismarın gerçekleşebileceği etkiyi açıklamaktadır. Bu modelde psikososyal gelişim dönemlerinin önemi vurgulanmaktadır. Erikson (1985), bebeklik döneminde en az bir ebeveynle sıcak ilişki kuramamış çocukların bazı toplumsal becerileri geliştiremediklerini savunmuştur. Bu nedenle bu çocuklar sağlıklı arkadaş ilişkileri de kuramamaktadır (akt. Savi, 1999).

2.1.2.6.4. Zorlama modeli. Burgess ve Congar (1977) tarafından geliştirilen ve “baskı çemberi” olarak da belirtilen bu modele göre, ebeveyn ve çocuk arasındaki olumsuz davranışlar giderek yoğunlaşır. Bu artan olumsuz davranışlar aile içi zedeleyici ilişkilerin oluşmasına neden olur. Bu çembere giren anne veya baba çocuklarını fiziksel veya sözel baskı uygulayarak denetleyebildiklerinden dolayı bu olumsuzluklar karşılıklı tırmanma eğilimi gösterir. Çocuk sadece olumsuz davranışlarıyla ilgi çektiğini fark ettiğinde bu davranışlarını aile dışı ilişkilere de yansıtma eğilimi göstermektedir (akt. Savi 1999).

2.1.2.6.5. Ebeveyn kabul-red modeli. Evrensel olarak ebeveyn ile çocuk arasında gerçekleşen kabul red davranışının altında yatan temel nedenleri ve sonuçlarını açıklamaya, yordamaya yönelik bir sosyalizasyon modelidir. Ebeveyn kabulü, ebeveynlerin çocuklarına yönelik hissettiği ve gösterdiği sevgi, ilgi ve desteği ifade etmektedir. Ebeveyn reddi ise, ebeveynin çocuğa karşı sıcaklık, sevgi ve duygusal yakınlığı bırakması ya da bunların yokluğunu ifade etmektedir (Rohner & Khaleque, 2002).

Kabul Red Modeli üç alt kurama ayrılır: Kişilik alt kuramı, baş etme alt kuramı ve sosyokültürel sistemler.

Kişilik Alt Kuramı: Bireylerin ebeveyn kabul ve reddi algısının, temel kişilik özellikleri ve akıl sağlığı ile ilgili olan psikolojik sonuçlarını tahmin etmeye ve

açıklamaya çalışır. Çocukta güven duygusunun oluşumu, duygusal ve psikolojik durumları ebeveyn-çocuk ilişkisine bağlıdır. Bundan dolayı ebeveynler çocuklar için benzersiz öneme sahiptir. Çocukların kişilik gelişiminin süreç içerisinde oluşmasında ebeveyn kabulü ve reddinin büyük bir etkisi vardır. Kişilik alt kuramına göre kişilik, bireyin duygusal, bilişsel, kavrama, motivasyonel olarak dengeli bir biçimde tepki vermeye eğilimli olmasıdır. Çocuk duygusal ihtiyacını ebeveyninden uygun bir biçimde karşılayamadığı takdirde özel yollardan duygusal ve davranışsal olarak tepki vermeye eğilimli olmaktadır. Bu kurama göre reddedilme algılayan birey, kendini endişeli ve güvensiz hissetmektedir. Bu duygularını bastırarak ihtiyaçlarını karşılamak için bağlanmadan kaynaklı duygusal destek, ilgi görme istekleri artar ve daha bağımlı bir birey olmaya eğilimli olurlar. Kişilik alt kuramına göre, ebeveyn reddi algılayan bireylerde düşmanlık ve saldırganlığı kontrol etmede güçlük ile birlikte yaşanan psikolojik problemler, duygusal tepkisizlik, ebeveyn reddinin sıklığı, süresine bağlı olarak şekillenen olgunlaşmamış bağımlılık ya da savunmacı bağımsızlık, benlik saygısı ve öz yeterliğin azalması, duygusal değişkenlik, olumsuz dünya görüşü görülmektedir. Ebeveyni tarafından sevilmeyen bireyler kendilerini seilmeye değer olmayan biri olarak hisseder. Benlik saygısı yani bireyin kendine verdiği değer duygusu ve günlük işlerdeki yeterli biçimde performans gösterme, kendi ihtiyaçlarını karşılamada yeterlik duygusu anlamına gelen öz yeterlik azalır (Rohner, 2004).

Baş Etme Alt Kuramı. Bu kurama göre baş etme süreçlerini anlamak için kişiyi bağlamı içerisinde ele alan çok yönlü bir bakış açısı benimsenmelidir. Ebeveyn kabul red kuramına göre kişinin davranışı, kendisi, diğerleri ve bağlamın etkileşiminin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkar. Bazı sosyal ve bilişsel yetenekler çocukların ve yetişkinlerin diğerlerine göre algılanan reddedilme ile daha etkili bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Baş etme alt kuramına göre, ayrılmış benlik algısına sahip olması bireylerin reddedilme ile başa çıkmasını arttırmaktadır. Öz belirleme inancı, bireylerin reddedilmenin zarar verici sonuçlarını en aza indirgeyerek içsel psikolojik kaynağı sağlar. Kendisini diğer bireylerden kişisel olarak ayırt edebilen kişiler reddedilme ile baş etme yeteneğine sahiptir. Olayları kişisel olarak kendinden ayırt edebilen bireyler kişiler arası anlaşmazlık durumlarıyla daha sağlıklı bir şekilde baş edebilir. Bu üç sosyal bilişsel faktör, reddedilmenin yıkıcı etkilerine karşın psikolojik bir kalkan geliştirmektedir (Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2012b).

Sosyokültürel Sistemler Alt Kuramı: Sistem, aile yapısı, evin organizasyonu, ekonomik ve politik düzenleme, savunma sistemi, doğal çevresi içinde toplumun kültürel olarak devam edebilmesini üstlenen diğer kuruluşları içermektedir. Ayrıca bu model, ebeveyn kabul reddi ve diğer davranışların çocukların kişilik gelişimi ve davranışlarını etkilediğini savunmaktadır. Sosyokültürel sistemler alt kuramı, dünya genelinde ebeveyn kabul ve reddinin nedenlerini açıklamaya ve tahmin etmeye çalışmaktadır. Ayrıca, ebeveyn kabul-reddi ile güçlü ilişkileri olan değişkenleri açıklamayı amaçlamaktadır (Rohner vd., 2012a).

2.1.3. Ergenlerde kendine zarar verme davranışı.

2.1.3.1. Kendine zarar verme davranışı tanımı. İlgili alanyazın incelendiğinde kendine zarar verme davranışları arasında ergenin bedeninin kimi bölümlerine bilinçli bir biçimde, tekrarlayıcı, ölümcül, yaşamı tehdit etmeyecek düzeyde olan zarar verici müdahalelerde bulunması sayılabilir. Ergeni bu davranışlara iten temel nedenler arasında, ergenin ortama uyamaması ve kendisine karşı gösterilen tahammülsüzlüğe karşı bir çeşit kendine yardım etme isteği gösterilebilir (Aksoy ve Ögel, 2003).

Kaşıkçı (2014), ergenlerde görülen kendine zarar verme davranışını tanımlamak için şu dört ölçütü sıralamaktadır:

- Kendisine yönelik yakma ve kesme davranışını tekrar eden biçimde yapması
- Önce gerilim duygusu hissetmesi ve sonrasında kendisine herhangi bir biçimde zarar vermesi
- Yaşadığı fiziki acıdan zevk alma ile bir rahatlama halinin görülmesi
- Kendisine zarar verdikten sonra üzerindeki kan lekelerini veya yara izini, sosyal yönden gelecek eleştirilere ve damgalanacak olma endişesiyle ve yanı sıra yaptığı davranıştan utanarak saklamaya çalışma

Emerson (1913)'un kendine zarar verme davranışı konusunda kimi hastalar üzerinde yaptığı çalışmalar sonucu ulaştığı değerlendirmeler, ergenlerin kendilerine zarar verme nedenleri ve gözlenen sonuçları arasında şunları saymaktadır (akt. Kaşıkçı, 2014):

- Kendisine verdiği zararlar ergende mazoşist ve sadist hazları tatmin edebilmektedir.
- Bedenin bir kısmın kesen ergenin vücudunda açtığı kesik, onun bu durumdan aldığı hazzı önemsizleştirecek düzeyde şiddetli olabilir.
- Aslında kendisini kesen bir ergenin bu davranışı daha büyük sorunları önleme adına daha küçük zararlara katlanmasına işaret etmektedir,
- Kendini kesme davranışı ergenin babasına karşı korku-sevgi ikilemini simgeleyen “self-penetrasyon”a işaret edebilmektedir.

Ögel (2007)’e göre, yaşamlarının ilk dönemlerinde özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde istismara uğramış bireylerin sonraki süreçte daha büyük bir oranda kendine zarar verme eğiliminde olduğu görülmektedir. Ergenlerin kendilerine zarar vermelerine neden olan motivasyonun çoğunlukla yüksek kaygı yaşadıkları zaman güçlendiğini, kendilerine daha çok yalnız kaldıklarında zarar veremeye çalıştıklarını, olası olumsuz sonuçlarından çekindikleri için zarar sonrası oluşan yara izlerini saklama eğilimi taşıdıklarını söylemektedir. Ergenin kendine zarar verme isteğinin bir şeyleri değiştirmekten çok, taşıdığı yüksek kaygı düzeyinin bedenine acı çektirerek azaltmayı istemesinden kaynaklanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan kendine zarar vermek isteyen cinsel istismar mağduru ergenlerin olası motivasyonları arasında duygularını bastırmadaki yetersizlik, kendini cezalandırma, başa çıkmada yetersizlik, yaşadıklarını kendine göstermek, kendilik kontrollerini sağlamak, sembolleştirmek, öfkenin farkına varmak ve intikam almak gösterilmektedir.

2.1.3.2. Kendine zarar verme davranışının sınıflandırılması. Kendine zarar verme davranışı önceleri doğrudan (kendine vurmak, kendini kesmek, bedeninin bir kısmını yakmak) ve dolaylı olarak (sigara, alkol ve benzeri bağımlılık yapabilen maddeler kullanmak, dikkatsiz, sağlıksız ve aşırı yemek yemek, tanılanmış bir hastalığı bulunmasına karşın ilaçlarını kullanmamak) biçiminde ikiye ayrılmıştır. Takip eden yıllarda ise bireyin kendine fiziksel anlamda zarar vermesinin ne denli önemli olduğu üzerinde durulmuştur ve kendisine zarar verme davranışı tipik, psikotik ve kompulsif, olarak üçe ayrılmıştır (Favazza, 1992).

Simeon, Guralnik, Knutelska, Hollander ve Schmeidler (2001) kendine zarar verme davranışını genel olarak dört grupta incelemektedir:

Tipik kendine zarar verme: Dudak ısırma, derisini cimciklemek ya da tırmalamak, kafayı vurma, tırnak yemek, kendine vurma, kendini ısırma ve saçını yolma, Mental Retardasyon, otizm ve bazı nörolojik sorunlara eşlik edebilir.

Psikotik kendine zarar verme: Organ kesme, göz çıkarma. Psikoz, intoksikasyonlar, transeksüalizm, ciddi karakter bozukluklarında görülebilir.

Kompulsif kendine zarar verme: Deriyi çimdikleme ve tırnaklarını yemek, saçlarını yolma. Trikotillomani, stereotipik hareket bozukluğunda görülebilir.

Kendisine dürtüsel olarak zarar verme: Kendisini yakma, kendisini kesme kendisine vurma. Borderline ile yanı sıra antisosyal kişilik bozukluğu, diğer dürtü denetim bozuklukları, travma, yeme bozukluklarında görülebilir.

Skegg (2005) de kendine zarar verme davranışını dört grupta incelemektedir:

- Büyük oranda ölümcül olabilen kendine zarar verme davranışları
- Görece az ölümcül kendine zarar verme davranışları
- Doku hasarına neden olabilen kendine zarar verme davranışları
- Görünür hasar bırakmayan kendine zarar verme davranışları

Kendine zarar verme davranışının teşhisi konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Favazza (1998)'ya göre dürtüsel anlamda kendine zarar verme, DSM-III-R'nin yanında çoğul kişilik bozukluğu, borderline kişilik bozukluğu, yapay bozukluk ve seksüel mazoşizm gibi beş bozukluk, daha önce belirlenmiş tanı kategorileri arasında yerini almıştır. Kendine zarar verme davranışı uzun zaman borderline kişilik bozukluğunun bir semptomu olarak değerlendirilmiştir. Ancak sonradan yapılan çalışmalarla borderline kişilik bozukluğu olmadan ayrı bir klinik sendrom veya davranış bozukluğu olabileceğini düşündüren kendine zarar veren kişiler de tanımlanmıştır.

Kendine zarar verme davranışı klinik değerlendirmeler arasında hem ICD-10'da hem de DSM- IV te bağımsız bir hastalık olarak tanımlanmamıştır. Bununla birlikte diğer psikiyatrik bozuklukların bazılarında bir semptom olarak ortaya çıkmaktadır. DSM-V'te yeni bir başlık eklenerek, kendine zarar verme davranışı hakkında kendine zarar

verme öyküsü biçiminde farklı bir tanı kategorisine de yer verilmektedir. Kendisine zarar verme davranışıyla uyumlu olan dört hastalık DSM-IV'te tanımlanmıştır (DSM- IV, 1994):

- Başka türlü adlandırılmayan (BTA) Dürtü Denetim Bozukluğu
- Eksen 1 BTA Dürtü Denetim Bozukluğu kapsamında Trikotillomani
- Eksen 2 Borderline Kişilik Bozukluğu
- Bebeklik, çocukluk, ergenlik döneminde tanısı konan hastalıklar başlığı altında Stereotipik Davranış Bozukluğu

DSM-V (2013), kendine zarar verme davranışının teşhisi için aşağıdaki kriterleri sunmaktadır:

- Kişinin geçirdiği son bir senesinde beş gün ya da daha fazla sürede bedeninde kararma, morarma veya acı yaratacak ve az veya orta derecede fiziksel zarar verecek eylemde bulunması. (İntihar niyetinin olmadığı kişi tarafından belirtilmiş olması veya kullanılan yöntemlerden anlaşılabilmesi gerekir.)
- Kişi kendine zarar verme davranışına aşağıdaki maddelerden biri veya daha fazlasının beklentisiyle girer (Arzulanan tepki veya rahatlama kendine zarar verme davranışı esnasında veya hemen akabinde deneyimlenir ve kişi sürekli davranışı tekrarlayarak bir tür bağımlılık kalıbı içine girer):
 - Olumsuz bir duygu ya da zihinsel bir durumdan kurtulmak
 - Kişilerarası bir sorundan kurtulmak
 - Olumlu bir duygu durumu yaratmak
- Kasti kendine zarar vermenin aşağıdakilerden en az biriyle ilişkili olması;
 - Kendine zarar verme eyleminin hemen öncesinde depresyon, endişe, sıkıntı, gerilim, öfke gibi kişilerarası güçlükler veya negatif düşünce ve duyguların oluşması,
 - Eyleme geçmeden önce bir süre direnmesi güç gelen eylem fikriyle meşgul olma,
 - Gerçekleştirilemese bile sık sık kendine zarar verme dürtüsü hissetme,

- Sosyal olarak onaylanan bir davranış (dövme veya piercing veya dini bir ritüelin bir parçası gibi) değildir ve kabuk koparma veya tırnak yemeye indirgenemez.
- Davranış ve sonuçları klinik yönden belirginleşmiş olan bir strese veya mesleki ve toplumsal alanlarda ya da diğer önemli fonksiyon alanlarında bozulmaya neden olur.
- Davranış, delirium, psikoz ya da zehirlenme hallerinde ortaya çıkmaz. Gelişimsel bozukluğu olanlarda tekrarlayıcı stereotipik davranışların bir parçası değildir. Başka bir zihinsel veya tıbbi rahatsızlıkla (psikotik bozukluk, zekâ geriliği, Lesh-Nyan sendromu) açıklanamaz.

2.1.3.3. Kendine zarar verme davranışının nedenleri. Ergenleri kendilerine zarar vermeye yönelten ve bu davranışın ileri dönemlerde sıklığını belirleyen çok çeşitli nedenler bulunmaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde ergenlerin hem kendilerine dönük hem de kişilerarası bağlamda değerlendirilebilecek çeşitli işlevlere sahip olabileceği görülmektedir. Karagöz (2010)'e göre kendine zarar verme davranışının işlevleri kişiye dönük ve kişiler arası alana dönük olmak üzere iki grupta incelenebilir. Tablo 1'de kendine zarar verme davranışının işlevleri gösterilmektedir.

Tablo 1.

Kendine Zarar Verme Davranışının İşlevleri

Kişiye Dönük İşlevler	Kişiler Arası Alana Dönük İşlevler
Duygu düzenleme	Gruba uyum sağlama
Duyum üretme	Özerkliği dışavurma
İntihar dürtüsüne karşı koyma	İntikam alma
Acıyı somutlaştırma	Duygusal zorlukla başa çıkma
Kendini cezalandırma	Heyecan arama
Sınır oluşturma	
Acı çektiğini gösterme	
Cezalandırılmaktan kaçınma	
Dikkatin kendine yönelmesini sağlama	

Genel bir değerlendirmeye ergenlerin kendine zarar verme davranışının yüksek düzeyde yaygınlık gösterdiği kabul edilmekle birlikte, kendine zarar verme süresi ve sıklığının ise düşük olduğuna ilişkin bulgular da fazladır. Yineleyici kendine zarar verme davranışı ise, ergenin baş etmek zorunda olduğu önemli düzeydeki psikososyal sorunlarla ilişkili olabilir. Tüm bunların yanında kendine zarar verme davranışının sıklığını kesin sınırlarını ortaya koyacak doğrulukta tespit etmek oldukça zordur. Bu çerçevede yapılan araştırmaların bir bölümü, kendine zarar verme davranışını ergenin intihar teşebbüslerinden ayırmamakta veya yalnızca kendini kesme gibi kendine zarar verme davranışının özgül bir biçimini kapsamaktadır (Aykol, 2015).

Yapılan farklı araştırmalar kendine zarar verme davranışı ile çocukluk yaşantıları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir (Muehlenkamp, 2005; Romans, Martin, Anderson, Herbison & Mullen, 1995). Zila ve Kiselica (2001) çocuklukta fiziksel veya cinsel istismara uğrayan bireylerde kendine zarar verme davranışının daha fazla görüldüğünü belirtmiştir. Özellikle cinsel istismar yaşantısı ile kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Kendine zarar verme davranışı çocuklukta yaşanan cinsel istismar ile yakından ilişkili olsa da travmatize edici farklı çocukluk yaşantıları da bireyi bu davranışa yöneltebilir. Çocuklukta farklı istismar ve ihmal yaşantılarına maruz kalma, aile içindeki alkolizm, aile içi şiddet, davranım bozuklukları ve zayıf ebeveyn-ergen ilişkisi de bireyin kendine zarar verme davranışı sergilemesine neden olabilir (akt. Değerli, 2015). Klonsky (2007) kendine zarar verme davranışı sergileyen bireylerin güvenli bağlanma ilişkilerine sahip olmadığı ve güvenli olmayan bağlanma tarzlarının bireyi davranış bozukluklarına itebileceği üzerinde durmuştur. Zayıf ebeveyn-ergen ilişkisi ve kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu da düşünülmektedir (akt. Değerli, 2015).

Haines ve Williams (1997)'a göre kimi durumlarda kendine zarar verme davranışı, ergenin sorunlar karşısında uyumsuz bir çözümlene stratejisi olarak ele alınmalıdır. Yaşam stresiyle karşı karşıya kalan bireyin kendine zarar verme davranışı sergilemesi, etkili başa çıkma becerilerine sahip olmadığını gösterebilir. Bu görüşün

aksini savunan araştırmacılar da bireylerin kendine zarar verme davranışını gerilimden kurtulma ve hayatta kalma çabası olarak görür (akt. Değerli, 2015).

2.1.4. Ergenlerde riskli davranışlar.

2.1.4.1. Riskli davranış tanımı. Riskli davranışlar ergenin kendisini yeterli ve başarılı hissetmesine, gelişim görevlerini ve kendisinden beklenen rolleri yerine getirmesine ve yetişkinlik dönemine uygun şekilde geçmesine engel olan davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Jessor, 1991). Alikayıfoğlu (2008)'e göre riskli davranışlar, doğrudan ya da dolaylı olarak ergenin sağlıklı olma halini etkileyebilecek ve yaşamlarında olumsuz sonuçlara neden olabilecek davranışlardır. Ergenlerin yaşam tarzları ve risk algıları; geçmişteki deneyimleri ve sosyal çevreleri tarafından etkilenmektedir. Riskli davranışlar genetik yapı, hormonlar, ailesel/toplumsal değerler ve medya gibi pek çok faktörden etkilenmektedir (Özcebe, 2010). Aynı risk etkenine maruz kalan bireylerin tümünde riskli davranışlar görülmemektedir. Riskli davranışlar genellikle birlikte bulunma eğiliminde olan davranışlardır (Alikayıfoğlu, 2008).

Riskli davranışlar kişinin iyilik halini tehdit eden ve ergenin sağlıklı bir şekilde yetişkinlik dönemine geçmesini engelleyen davranışlar olarak tanımlanabilir. Kişinin sağlığına zarar verebilecek ve hayatını olumsuz yönde etkileyecek sonuçlar doğuran davranışların bütünü riskli davranışlara girmektedir. Bu sonuçlar oldukça ciddi olabilmekte, öyle ki ölümle bile sonuçlanabilmektedir. Ayrıca gençlerde aynı zamanda birden fazla riskli davranış, bu davranışların bir arada görülmeleriyle sıklıkla karşılaşılır (Lindberg, Boggess, Porter & Williams, 2000). Lindberg vd. (2000) yaptıkları çalışmada en sık karşılaşılan bazı riskli davranışları ele almışlardır. Bu riskli davranışlar alkol kullanımı, sigara, esrar ve diğer uyuşturucu kullanımları, fiziksel saldırı, intihar düşünceleri ve girişimleri, riskli cinsel beraberlik olarak belirlenmiştir. Bu davranışların her biri ani veya uzun sürede gelişebilecek sağlık problemleriyle sonuçlanma potansiyeli taşımaktadır.

Diğer bir tanım problem davranış kuramını göre geliştirilmiştir. Problem Davranış Kuramı (PDK) çerçevesinde riskli davranış, içinde yaşanılan kültür tarafından

onaylanmayan, sosyal ve yasal normlara aykırı olan, toplum içerisinde genellikle bir sorun olarak ifade edilen davranışlar şeklinde tanımlanmıştır (Jessor & Jessor, 1977). Problem davranış kuramında onaylanmayan davranış bireyin benliği ve algıladığı sosyal çevresi tarafından belirlenmektedir. Bu bakış açısına göre, riskli davranışlar, toplumsal normlara aykırıdır. Bu davranışların meydana gelmesi toplumsal kontrolün devreye girmesine neden olur (Gençtanırım, 2010).

Ergenler hızlı gelişen fiziksel ve psikososyal değişimlerine uyum sağlamakta zorlanabilmekte ve bu dönemde yaşanan sorunlar davranışlarını etkileyebilmektedir. Ergenlerin, kendilerini ispatlamak, ortama uyum sağlama gibi nedenlerden dolayı riskli davranışları benimseyebildikleri bildirilmektedir (Özcebe, 2010). Ancak ergenler tarafından yalnızca bir defa denenen davranışlar riskli davranış olarak görülmez. Riskli davranışlar, sürekli olan, birden çok tecrübe edilmiş davranışlardır. Bununla birlikte, bir kez dahi yapılan bazı davranışlar risk alma davranışı olarak görülebilir (Ögel, 2007).

2.1.4.2. Riskli davranışların alt boyutları. Bu bölümde ergenlerde görülebilen; antisosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, beslenme alışkanlıkları, intihar eğilimi, okul terki ve uygun olmayan cinsel davranışlar ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.1.4.2.1. Antisosyal davranışlar. Jessor (1991)'a göre antisosyal davranışlar, bilinçli bir şekilde başka kişilerin eşyasına zarar verme, fiziksel şiddet içeren eylemler, okuldan veya evden kaçma gibi davranışların bütünüdür. Antisosyal davranış saldırganlık, hırsızlık, vandalizm gibi çeşitli davranış türlerini içerisinde barındırmaktadır. Bu davranış türleri yasalara aykırı olması sebebiyle daha uç bir boyut taşımaktadır (Gençtanırım, 2010). Şiddet içeren ve mala zarar vermeye yönelik suçların ergenlik öncesi ile ergenlik döneminde önemli derecede arttığı ve lise yıllarında doruk noktasına ulaştığı, genç yetişkinlik döneminde ise yavaşça azaldığı ifade edilmektedir (Steinberg, 2007).

Ergenlik dönemi ile birlikte; birey, arkadaşları ile beraber daha fazla zaman geçirmek istemektedir. Ayrıca aile denetimi olmadan daha fazla organize bir şekilde çalışmaya

başlamaktadır. Bu değişimler sonucunda ergen; başarıyı veya başarısızlığı yaşayarak bunları deneyimlemektedir. Bu deneyimler, ergenin hayatında riskli davranışların alt boyutu olan antisosyal davranışları sergilemesine sebep olabilmektedir (Brame, Nagin & Tremblay 2001).

2.1.4.2.2. Sigara ve alkol kullanımı. Alkol ve sigara ergenlerin en kolay ulaşabildiği maddeler arasındadır. Ergenlik dönemindeki birey farklı sebeplerle alkol ya da sigara kullanmaktadır. Ancak ergenlerin kimliklerini belirginleştirme sürecinde bağımsızlıklarını kazanma amacıyla bu tür davranışlara daha sık yöneldikleri belirtilmektedir (Alikaşifoğlu, 2008). Sigaranın ergenler tarafından en yaygın kullanılan bağımlılık yapıcı madde olduğu belirtilmiştir. Psikopatoloji ile doğrudan ilişkisinin olmaması ve sosyal açıdan daha fazla kabul görmesi nedeniyle, sigara kullanımı daha az riskli olarak görülmektedir (Siyez, 2013). Fakat sigara kullanımının ergenin sağlığı üzerinde kısa ve uzun vadeli olumsuz etkilerine bakıldığında bu riskin büyüklüğü belirgin olarak anlaşılmaktadır (Burt & Peterson, 1998).

Sigara bireylerin hayatlarına birçok amaçla girmektedir. Birey çoğunlukla karşılaştığı stres durumlarını azaltmak, yaşamındaki problemlerden kaçmak, ailede varsa sigara kullananları model almak, içinde yaşadıkları toplumun ve kültürün onayını alabilmek ve akran baskısına karşı yenik düşmesi sebebiyle sigara kullanımına yönelmektedir. Ergenlik dönemindeki birey benliğini şekillendirmekte güçlük çekmektedir. Bu nedenle akranları arasında daha olgun, aileden bağımsız ve özgüvenli görünmek için sigarayı prestij kaynağı olarak görmektedirler (Yarış, 2010).

Jessor (2017), sigara kullanımını üç tip koruyucu faktör (model, kontrol, sosyal destek) ve üç tip risk faktörü (model, fırsat, güvenlik açığı) çerçevesinde değerlendirmiştir. Koruyucu faktörü olan aile ve akran desteği, başarının ve sağlığın önemi gibi kişisel kontroller, akademik ve dini etkinliklere katılım ile sigara kullanımı arasında negatif yönde ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Risk faktörü olan olumsuz aile ve akran modellemesi, sigaraya ulaşılabilirlik, stres ve depresyon, düşük benlik saygısı ile sigara kullanımı arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Literatüre göre ergenlerin alkol kullanımı, ebeveynlerin tutumları ile ilişkilidir. Çocuklarına yetersiz bakım sağlayan, çocuklarına karşı güvensiz kaldıkları, aile yönetimi konusunda zayıf oldukları ve alkol kullanımına izin veren ebeveynlere sahip ergenlerde; daha sık alkol kullanma davranışları ortaya çıktığı gözlenmiştir. Ergenlerin arkadaş grupları da alkol kullanımlarında etkilidir (Farrell, Barnes & Banerjee, 1995; Kasatura, 1998; Reimuller, Hussong & Ennett, 2011). Genetik aktarım konusunda çalışmalar yapan Çakıcı ve Akfert (2009), babası alkol bağımlısı olan gençlerin alkol bağımlısı olma riskinin diğerlerinden 4-5 kat daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Alkol, kullanılan doza bağlı olarak insanın yaşamını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Bu sebeple bağımlılık oluşturma etkisi yüksektir (Ögel, 2002, s. 22). Alkol, bireyin hem beden hem ruh sağlığı problemleriyle doğrudan ilişkili olmasının yanında dolaylı olarak da sosyal ilişkilerdeki bozulmalara neden olabilmektedir (Yurtsever, 2011, s. 28). Ayrıca alkol kullanımı diğer riskli davranışlarla da ilişkilidir. Alkol kullanan ergenlerin kullanmayan ergenlere göre intihar düşüncesi ve eğilimlerinin daha fazla olduğu, daha sık korunmasız cinsel ilişkide buldukları, antisosyal davranışları daha sık sergiledikleri belirtilmektedir (Siyez, 2009).

2.1.4.2.3. Beslenme alışkanlıkları. Beslenme bireyin sağlıklı olarak uzun süre yaşaması için gerekli besin maddelerini yeterli miktarda alarak vücudunda kullanmasıdır (Polatkan, 2007). Ergenlerde sık karşılaşılan riskli davranışlardan biri de sağlıksız beslenme alışkanlıklarıdır. Sağlıksız beslenme alışkanlıkları ergenlerde, zihinsel ve bilişsel gelişim bozukluğu, davranışsal ve ruhsal problemler, obezite ve diğer kronik hastalıklar gibi sorunlara yol açmaktadır (Tük, Gürsoy ve Ergin, 2007).

Beslenme sorunlarına sebep olan risk faktörleri aile ve ergenin içinde yaşadığı toplumun sosyoekonomik düzeyi, ailenin eğitim seviyesi, evde yaşayan çocuk sayısı, beslenme hakkında bilgi düzeyi, toplumdaki sağlık koşulları, alışkanlıklar olarak sıralanabilir (Ünver, 2004). Teknolojideki değişikliklerin günlük yaşama dahil olması ve birçok işi kolaylaştırmasıyla birlikte artan hareketsizlik, sosyal ve çevresel faktörler ergenlerde yanlış beslenme alışkanlıklarını tetiklemektedir (Ersoy, 2000).

Beslenme alışkanlıklarına yönelik koruyucu faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörler arasında eğitimin önemi yadsınamaz. Yapılan araştırmalar beslenme eğitim

programlarının beslenme bilgisi üzerine etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmalar eğitim düzeyi arttıkça beslenme bilgisinin de buna paralel olarak arttığını göstermektedir (Jeffery & French, 1997). Ailenin yeme tutumları ve yemek seçimi konusundaki modellemesi, ergenin beslenme alışkanlıklarına önemli bir şekilde etki etmektedir. Ergenlerin kendi vücutlarından memnuniyet düzeyleri düşük olması ve yaşadıkları kilo endişesinin yanında beden imajı ve güzellik algısı ile ilgili yanlış inançlar geliştirmeleri onları sağlıksız beslenme alışkanlıklarına yönlendirmektedir. Dolayısıyla ailenin olumlu model olması ve ergene destek olması koruyucu faktörler arasında bulunmaktadır (Balkış, 2011). Bununla beraber algılanan akran desteğinin, ergenlikte yeme davranışlarını şekillendirdiğini görülmektedir. Algılanan akran desteği sağlıksız ve yanlış beslenme alışkanlıklarına yönelik koruyucu bir rol üstlenmektedir (Pace, D'Urso & Zappulla, 2018).

2.1.4.2.4. İntihar eğilimi. İntihar, insanın kişiliğine bir saldırı ve yok etme eylemi olup, bireyin bilinçli ve isteyerek kendi yaşamına son vermesidir. İntihar eğilimi, bireylerde var olan intihar etme riski olarak şeklinde tanımlanmaktadır. İntihar olasılığının göstergeleri umutsuzluk, intihar düşünceleri ve kendine karşı düşmanlık duyguları olarak belirtilmektedir (Durkheim, 1992; akt; Gençtanırım, 2004). Boşanma, işsizlik ya da göç gibi durumlarda toplumsal bağları zedeleyerek intihar davranışına zemin hazırlayabilmektedir. Bu durumlara ek olarak, aile bağlarının zayıflaması veya kopmasının gençler arasında intiharı etkileyen önemli etkenler arasında olduğu rapor edilmiştir (Sayar, Öztürk ve Acar, 2000).

Ergenlik dönemi ruhsal ve fiziksel değişikliklerin olduğu bir süreçtir. Bu süreçte ergen çok farklı ve tutarsız davranışlar sergileyebilir. Ergenlerin bazıları psikiyatriste başvuracak kadar ciddi sorunlar yaşayabilir. İntihara teşebbüs edebilir veya şizofreni belirtileri gösteriyor olabilir. Günümüzde ekonomik kriz, medyanın olumsuz değerleri aşılması, aile baskısı, huzursuz bir ortamda büyüme, geleceğe yönelik ümitsizlik ve kaygı gibi pek çok faktör ergeni karamsarlığa ve olumsuz düşünmeye itmektedir. Bu yüzden gençler arasında intiharların arttığı görülmektedir (Saygılı, 2006). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2011'de intihar sonucu ölüm sayısını 2677 olarak bildirmiştir. İntihar edenlerin büyük kısmının oluşturduğu yaş aralığının 12-24 olduğu görülmektedir.

Ergenlik döneminde intihar girişimine neden olabilecek bazı kişisel ve ailesel risk faktörleri vardır. Kişisel risk faktörler; cinsiyet, duygudurum bozukluğu, madde kullanımı, cinsel yönelim, post-travmatik stres bozukluğu, panik atak ve okulda yaşanan zorlukları kapsayabilmektedir. Ailede intihar girişiminin olması veya intihar olgusunun yaşanması, anne ya da babanın ruhsal bir bozukluğa sahip olması, ebeveyn-çocuk ilişkisinin sağlıklı olması ise ailesel risk faktörleri kapsamaktadır (Bridge, Goldstein & Brent, 2006).

2.1.4.2.5. Okul terki. Bir öğrencinin öğrenim gördüğü okuldan öğrenim süresi dışında ayrılması hem kendisi hem de toplumsal açıdan bir risk olarak belirtilmektedir. Okul terki riski altında bulunan öğrenciler akademik ve davranış problemleri yaşamaktadır. Risk altındaki bu öğrencilerin genelde akademik başarı olarak arkadaşlarından daha düşük seviyededir. Devamsızlığı fazla olan ve sınıf tekrarı yapan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla okul terki riski taşıdıkları ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, okuldaki eşyalara ve sınıfa zarar veren öğrencilerde okul terki daha fazla gözlemlenmektedir. Alan yazın incelendiğinde öğrencilerde okul terki davranışının ailevi nedenler, okulla ilişkili nedenler ve toplumsal nedenlerle ilişkili olduğu görülmektedir (Suh, 2001).

Okul terkini önleyen bazı koruyucu faktörler de bulunmaktadır. Bunların en etkiliği algılanan sosyal destek olarak görülmektedir. Ergenin ailesinden ve arkadaşlarından gördüğü ilgi, sevgi, güven, takdir edilme ve her türlü sosyal destek okul terkini azaltan önemli bir faktördür (Rosenfeld, Richman & Bowen, 2000). Rosenfeld vd. (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, öğrencilerin algıladıkları sosyal destek yüksek ise okula daha fazla devam ettiklerini, daha fazla ders çalıştıklarını ve daha az problemleri davranışlarının olduğunu belirtilmektedir. Okul terki davranışının ergenlerin yaşamını birçok alanda olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Ergen mezun olmadan okulunu terk ettiğinde mesleki ve sosyal alanda çeşitli sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntı onun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Gençtanırım, 2010).

2.1.4.2.6. Uygun olmayan cinsel davranışlar. Set, Dağdeviren ve Aktürk (2006)'e göre cinsellik, ergenlik döneminde ya da çocuk yaştaki kişilerin yetişkin

hayatını da etkileme potansiyeli taşıyan sağlıkla ilgili önemli konulardan biridir. Ögel (2007) gençlik çağını yaşayan ergenin, cinselliği keşfetmeye başlarken bu dönemde konuyla ilgili kimi kaynaklardan eksik ve yanlış bilgi edindiğini belirtmiştir. Bu nedenle ergen kendini çok fazla risk altına sokmaktadır. Ergenlik dönemindeki birey ailesinden, arkadaşlarından, içinde yaşadığı ortamdan, eğitim gördüğü okuldan, medyadan, internetten, sosyal medyadan ve daha birçok kaynaktan aldığı kimi doğru veya yanlış bilgilerle yola çıkarak cinsellik konusundaki davranışlarını şekillendirmektedir. Ergenlik döneminde görülebilecek riskli cinsel davranışlar arasında şunlar gösterilebilir: Zorlama ve şiddet yolu ile cinsel ilişkiye girmek, madde ve alkol etkisi altında cinsel ilişkiye girmek, cinsel gelişimini tamamlamamış (erken yaşta) bir kişiyle cinsel ilişkiye girmek, birden fazla seks partnerinin olması, aile ve yakın akrabalarla cinsel ilişkide bulunma, korunmadan cinsel ilişkide bulunma, para veya herhangi başka bir şey karşılığında cinsel ilişkiye girmek.

Tüm bunların yanında ergenlik döneminde en sık karşılaşılan sorunların başında korunmadan cinsel ilişkiye girmek gelmektedir. İçinde yaşadığımız çağda cinsel yolla bulaşan hastalıkların sayısı, çeşidi oldukça fazlalaşmış, tedavi süreçleri de beraberinde başka sorunları getirmektedir. Her cinsel ilişki bu yolla bulaşan hastalıkların partnerler arasında dolaşmasına neden olmayabilir ama korunmasız cinsel birliktelikler hepatit grubu hastalıklar, AIDS, frengi, bel soğukluğu gibi ileride kişinin cinsel yaşamını tehlikeye atan rahatsızlıklara yol açma potansiyeline sahiptir. Korunmasız cinsel ilişkinin getirdiği bulaşıcı hastalık risklerinin yanında, aile ve yakın akrabalarla yapılacak cinsel temaslar da kimi kalıtsal rahatsızların ileride doğacak çocukta görülmesine neden olabilmektedir. Ergenler yaptıkları davranışların sonuçlarını görmek istemeyebilirler ya da diğer bir deyişle davranışlarının sonuçları onların üstesinden gelebileceğinden daha ağır olabilir. Böyle durumlarda ergenlerin kimi psikolojik rahatsızlıklar yaşaması kaçınılmaz olmaktadır (Aksoy ve Ögel, 2003).

2.1.4.3. Riskli davranışların nedenleri. Ergenlerde riskli davranışların ortaya çıkmasındaki nedenler genetik etkenler, aileden gelen etkenler, çevresel etkenler ve psikolojik etkenler olmak üzere dört gruba ayrılır.

2.1.4.3.1. *Genetik etkenler.* Ergenlerin davranışlarında genetik faktörlerin etkisi olduğunu ortaya koyan güncel çalışmalar sonucunda kimi genlerin şiddet, şiddete meyilli olma ve suça karışma gibi bazı davranışların sergilenmesinde baskın olduğu ileri sürülmektedir. Yapılan araştırmalar tamamıyla bu davranışların nedenlerini ortaya çıkaran kanıtlar sunmamakla birlikte genetik etkenlerin bazı davranışlarda etkili olabileceği üzerinde durmaktadır (Ögel, 2007).

İkizler üzerinde yapılan araştırmalar da antisosyal davranışlar ve madde bağımlılığı ile bireyin genetik faktörü arasında bir bağlantı bulunmuştur (Raine, 2002). Antisosyal davranışlarla intihara eğilimli olma gibi riskli davranışlar genellikle duygudurum düzensizliği gibi psikopatolojik hastalıkların sonucunda oluşmaktadır. Sonuç olarak bireylerin sergilediği riskli davranışların temelinde genetik etken olabileceği ileri sürülmektedir (Oltmanns & Emergy, 1995).

2.1.4.3.2. *Aileden gelen etkenler.* Riskli davranışların ebeveynlerin olumsuz tutumlarından etkilendiği belirtilmektedir. Aileden gelen etkenlerin bazıları şöyle sıralanmaktadır:

- Ergene olumlu davranış ve değerlerin öğretilmemesi, anne-baba arasında meydana gelen olumsuz davranışların varlığı,
- Bireyin eğitimi, akademik başarısı başta olmak üzere yaşamının takip edilmemesi,
- Uygun ve tutarlı olmayan disiplin uygulamaları ile otoriteyi sağlamaya çalışmak,
- Ergenin anne-babasına bağlanma düzeyinin az olması,
- Çatışma yönetimi ve öfke kontrolünün olmaması,
- Anne-babanın fiziki ve zihinsel olarak sağlıklı olmaması, bu kişilerin madde kullanması veya bunalımda olması,
- Göç edilen şehrin yaşam şekline karşı adaptasyon sorunu yaşama ve ergenin kültür açısından diğer aile bireylerinden çabuk gelişmesidir (Deniz, 2011).

2.1.4.3.3. *Çevresel etkenler.* Olumsuz çevresel etkenler arasında yer alan yoksulluk etkeni bu çevrede yetişen çocukların riskli davranışlar sergileme oranını

arttırmaktadır. Yoksul bölgelerde yetişen çocuklar da suça karışma, şiddet eğilimi, kendi kendine zarar verme ve madde tüketimi daha fazla görülmektedir. Gelecek ilgili kaygılar, kendisine iyi bir yol çizememe, gelecekte umutsuz olma, kaybedilecek fazla şeyin olmaması gibi nedenlerden dolayı ergenler kendilerine yeni bir yol çizer ve yaptıkları bu davranışların sonuçlarını düşünmeden hareket eder. Çevresindeki riskli davranışların yaygın olması bu davranışları benimsemesine yol açmakta ve toplumsal hayatın doğal bir sonucu olarak kabullenmesine sebep olmaktadır (Güney, 2007).

2.1.4.3.4. Psikolojik etkenler. Ergenlik döneminde, yaşanan değişikliklerin etkisi ile inişli-çıkışlı duygudurum değişikliklerinin daha sık yaşanması gibi nedenlerden dolayı psikolojik sağlık problemlerinde yükseliş görülmektedir (Ekşi, 2003). Bu psikolojik sağlık problemlerinin yayılması ergenlerin sosyal ortam değişimlerinden kaynaklanmaktadır. Sosyal ortamdaki değişimler fiziki olarak emniyet ve güven duygusuna zarar vermektedir. Bu değişimler ergenin cinsellik ve şiddet dürtülerine daha toleranslı davranarak ve yakın ilişkilerini etkileyerek ruhsal hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Sayar, 2003). Fobi, panik rahatsızlık, madde bağımlılığı, bunalım ve yeme düzensizliklerinin başlaması çoğunlukla ergenlik döneminde görülmektedir (Mayes ve Cohen, 2006).

Psikolojik sağlık problemlerinin nedenlerinden biri de kişinin yapısıdır. İyimser kişiliğe sahip bireylerin yaşam tarzlarının daha iyi olduğu, kendilerine güvendikleri ve kendi sorunlarına etkili çözüm buldukları ileri sürülmektedir (Aydın ve Tezer, 1991). İyimser kişiler, karamsar kişilere oranla olumsuz olaylar karşısında, sorunlarla mücadele etmede ve stresli durumlarla başa çıkmada daha etkili oldukları belirtilmektedir (Burger, 2006).

Ergenlik dönemindeki birey çevresi tarafından olumsuz değerlendirildiğinde ve kendini akademik başarı gibi sosyal açıdan beklentileri karşılama yetersiz hissettiğinde benlik algıları olumsuz olarak etkilenmektedir. Olumsuz bir benlik algısına sahip olan ergen ise, çevresinde bulunan uygun rol modellerden uzaklaşmaktadır. Benlik değerini artırmaya çabalayan ergen, sağlıklı modellerle özdeşim kurup riskli davranışlara yönelebilir. Sonuç olarak ergenin bu riskli

davranışlarının temelinde işlevsel olmamakla beraber, benlik değerlerini arttırma çabası yer alır (Kaplan, Martin ve Robbins, 1984).

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Duygusal istismar ile ilgili yapılan araştırmalar. Çalışmanın bu bölümünde duygusal istismar ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan bazı çalışmalar ele alınmıştır.

2.2.1.1. Duygusal istismar ile ilgili yurt içinde yapılan araştırmalar. Aydın ve İşmen (1996) tarafından 392 öğrenci ile yapılan bir çalışmada duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyelerine etkisi incelenmektedir. Bu araştırmada, liseli ergenlerin algıladıkları duygusal istismar seviyesi azaldıkça kendini kabul seviyelerinin arttığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmada, tek çocuk olarak büyüyen öğrencilerin algıladıkları duygusal istismarın iki, üç, dört ve fazla kardeşe sahip olan öğrencilerden daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi çalışmayan öğrencilerin algıladıkları duygusal istismarın, annesi çalışan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Savi (1999) tarafından 172 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile benlik algısı ve genel kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile benlik algıları arasında negatif yönde bir ilişki elde edilmiştir. Bu bulguya göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça benlik algılarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi ile genel kaygı düzeyleri arasında ise pozitif yönde bir ilişki ortaya konuşmuştur. Buna göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça genel kaygı düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karaca (2001) tarafından 126 öğrenci katılımıyla yapılan bir çalışmada ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile bazı kişilik özellikleri arasında ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyine ile

empati kurma, şefkat gösterme, ilgi görmeyi isteme, özerklik puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Cinsiyet, yaş, babanın eğitim durumu, kardeş sayısı, ailenin ekonomik düzeyi gibi değişkenlere göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar arasında da herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Uzun (2002) tarafından 237 öğrencinin katılımıyla yapılan bir çalışmada, ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile kendilik imgesi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile kendilik imgesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Anne babadan duygusal istismar algılamayan ergenlerin psikolojik, sosyal, cinsel, ailesel alanlarda ve baş etme alanlarında kendilerini algılayışlarının daha sağlıklı olduğu görülmüştür. Cinsiyet, okul türü ve yaş değişkenlerine göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismarın farklılaşmadığı tespit edilirken, kardeş sayısı ve babanın eğitim durumu değişkenlerine göre algılanan duygusal istismarın farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Siyez (2003) tarafından 358 öğrenci ile yapılan bir çalışma amacı, ergenlerde algılanan duygusal istismar düzeyi ile benlik algısı, depresyon ve kaygı seviyelerinin karşılaştırılmasıdır. Ayrıca ergenlerin algıladıkları duygusal istismar, benlik algısı, depresyon ve kaygı düzeyleri ile sosyo-demografik veriler arasında fark olup olmadığının araştırılması da amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ile benlik algısı arasında ters orantılı ilişki ortaya çıkmıştır. Araştırmanın başka bir sonucunda ise algılanan duygusal istismar düzeyi ile depresyon ve anksiyete düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmuştur. Yine bu sonuçlara göre ailenin gelir düzeyi, anne babanın kavga etmesi ve birbirine fiziksel şiddet kullanması gibi bağımsız değişkenlere göre ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyinin farklılaştığı bulgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar yüksek düzeyde duygusal istismar algılayan ergenlerin psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur.

Tosuntaş Karakuş (2006) tarafından 425 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi ile sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda olumlu sosyal davranış ile öğretmenden algılanan duygusal istismar arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Araştırma da olumsuz sosyal davranış alt boyutu ile öğretmenden algılanan duygusal istismar arasında ise anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür. Ergenlerin annelerinden ve babalarından algıladıkları duygusal istismar

ile olumlu sosyal davranış arasında negatif yönde anlamlı ilişki, olumsuz sosyal davranış arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki görülmüştür.

Yalçın (2007) tarafından 198 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ile uyum düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre ergenlerin annelerinden ve babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça, kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerinin azaldığı görülmüştür.

Azizoğlu (2009) tarafından bu çalışma duygusal istismarın ergenlerde başarıya olan etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet, anne ve babanın eğitim durumu, ailenin ekonomik geliri ile ailede yaşanan duygusal istismar arasında ilişki olduğu ve duygusal istismara uğrayan ergenlerde akademik başarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öztep (2010) lise seviyesinde okuyan duygusal istismara uğramış ergenler ile uğramamış ergenlerin kaygı düzeyleri ve denetim odaklarını karşılaştırmak amacıyla yaptığı çalışmaya 263 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonucunda duygusal istismara uğramış ergenlerin dış denetim odağına daha yakın ve daha kaygılı, duygusal istismara uğramamış ergenlerin ise iç denetim odağına daha yakın ve daha az kaygılı oldukları bulunmuştur. Ergenlerde algılanan duygusal istismar, anne ve babanın eğitim durumu, aile tutumları ve ailenin gelir düzeyine göre değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ulu (2011)'nin ergenlerin anne babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi ile sürekli öfke seviyesi ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya 169 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, anne ve babadan algılanan duygusal istismar düzeyi yüksek olan ergenlerin öfke ifade biçimleri, algılanan duygusal istismar düzeyi düşük olanlara göre farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Türk (2013) tarafından beş farklı lisede okuyan toplamda 500 öğrenci ile yapılan araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismar ile disiplin cezaları ve okula yabancılaşma arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba ve öğretmenden algılanan duygusal istismar ile okula yabancılaşma arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırmada anne-babadan ve öğretmenden algılanan duygusal istismarın sınıf tekrarı yapan

öğrencilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Disiplin cezası alan öğrencilerde anne babadan algılanan reddetme, aşağılama ve yıldırma düzeylerinin daha yüksek olduğu, öğretmen duygusal istismarında yıldırma düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiştir.

Arslan (2015)'in ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya 1249 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçları anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğunu göstermiştir. Annesi ve babası tarafından duygusal istismara maruz kalan ergenlerin akranlarına göre daha fazla psikolojik rahatsızlık yaşadıklarını görülmüştür. Araştırmanın sonucu anne-babadan algılanan duygusal miktarı arttıkça psikolojik sağlamlığın azaldığı ve psikolojik sağlamlık azaldıkça psikolojik rahatsızlıklarda artışın yaşandığını göstermiştir. Ayrıca ergenlik döneminde psikolojik sağlamlığın sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Koçmarlar (2016)'ın ergenlerin anne babadan ve öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın sosyal, duygusal, akademik öz yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya 323 ergen katılmıştır. Araştırmada, ergenlerin babalarından algıladıkları duygusal istismarın duygusal öz yeterliği anlamlı bir şekilde yordadığı; öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın akademik ve sosyal öz yeterliği anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Özyurt (2016) tarafından 1254 ergen ile yapılan betimsel bir çalışmada, ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzeyi ile bağlanma arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, algılanan duygusal istismarın bağlanma değişkeni ile anlamlı ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada arkadaşlara bağlanma boyutlarının yordanmasında anneye bağlanmanın önemli bir değişken olduğu ortaya konmuştur

Toker Karabulut (2019)'un ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismarın sosyal problem çözme becerileri ile ilişkisini belirlemek amacıyla yaptığı betimsel çalışmaya 416 ergen katılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin annelerinden algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile sosyal problem çözme

becerileri arasında negatif yönde ve zayıf derecede anlamlı bir ilişki olduğu; babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile sosyal problem çözüme becerileri arasında negatif yönde düşük derecede anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.1.2. Duygusal istismar ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmalar. Gross ve Keller (1992) tarafından 228 birey ile yapılan çalışmada çocukluk çağında yaşanan fiziksel ve duygusal istismarın uzun vadeli sonuçları araştırılmıştır. Çalışma sonucunda duygusal istismar yaşantısı olan bireylerin fiziksel istismar yaşantısı olan bireylere göre yetişkin döneminde daha fazla depresyon ve düşük benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte duygusal istismarın anksiyete, depresyon, kişilerarası hassasiyet ile ilişkili olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

Mullen, Martin, Anderson, Romans ve Herbison (1996) tarafından 497 kadın ile yapılan çalışmada, çocukluk çağı fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantısı ile yetişkin yaşamındaki yeme bozukluğu, depresyon ve intihar eğilimi gibi psikopatolojik problemler arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, istismar yaşantısı olan bireylerin daha fazla özgüven eksikliği ve cinsel problemler yaşadığı tespit edilmiştir. Duygusal istismar yaşantısı olan bireylerde evlilik problemlerine ve boşanmaya daha sık rastlandığı görülmüştür.

Barnett, Vondra ve Shonk (1996) tarafından 76 öğrenci katılımıyla yapılan çalışmada düşük gelirli ailede büyüyen çocukların algıladıkları istismar ile öz algıları, motivasyon ve okul başarısı ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, istismara uğrayan çocukların düşük akademik performans sergiledikleri bulunmuştur. Ayrıca, yoksulluk ve istismarın çocuğun okul performansını ortaya koyan psikolojik süreci olumsuz olarak etkilediği belirlenmiştir. 6-7 yaş aralığında istismara uğrayan çocukların istismara uğramayan çocuklara göre daha yüksek yeterlilik ve sosyal kabul algısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın, 8-11 yaş aralığında istismara uğrayan çocukların uğramayan çocuklara göre daha düşük sosyal kabul algıladığı bulunmuştur. İstismara uğramayan çocukların algıladığı öz yeterlilik ile öğretmenlerin çocukların içsel motivasyonu ve okul başarısı hakkındaki değerlendirmesi arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.

McGee, Wolfe ve Wilson (1997) tarafından yapılan çalışmaya Sosyal Hizmetler Kurumu'nda yaşayan 11-17 yaş aralığındaki 160 ergen katılmıştır. Bu çalışmada, ergenlik dönemindeki bireylerin davranış sorunları ve geçmişte yaşadıkları istismara ilişkin ergenlerin bakış açıları araştırılmıştır. Araştırmanın bulgularında göre, geçmişte maruz kalınan istismarın yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, zeka ve stresli yaşam şartlarına bakıldığında davranış sorunlarını yordadığı bulunmuştur. Aynı zamanda istismar türleri içerisinde ergene en fazla zarar veren istismar türünün duygusal istismar olduğu saptanmıştır.

Hart, Bingelli ve Brassard (1998) tarafından yapılan araştırmada, çocukluk döneminde duygusal istismara maruz kalan bireyler ile ilgili önemli bulgular elde edilmiştir. Duygusal istismara maruz kalan bireylerde daha fazla öfkeli ve uyumsuz davranışlar, dürtü-kontrol yetersizliği, hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu bireylerin algıladıkları duygusal istismar ile kaygılı bağlanma, olumsuz duygulanım, öğrenme güçlükleri, yetersiz problem çözme becerisi, düşük düzeyde yaratıcılık, özgüven eksikliği, bağımlı davranışlar ve psikopatoloji arasında ilişki olduğu görülmüştür.

Maciejewski ve Mazure (2006) tarafından yapılan çalışmanın grubunu 25 örneklem ve 25 kontrol grubu hasta oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı çocuklukta duygusal istismar yaşantısı olan bireylerin yetişkinlik döneminde yaşadığı major depresyon başlangıcı arasındaki ilişkisinde eleştirme ve reddetme korkusunun aracılık etkisini incelemektir. Araştırmanın sonucuna göre çocukluk çağında duygusal istismar yaşantısı olan bireylerin, yetişkin olduklarında major depresyon tanısı alma ihtimallerinin diğer bireylere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca eleştiri ve reddetme korkusu çocukluk çağında yaşanan duygusal istismar ile yetişkinlik döneminde bireyin yaşadığı majör depresyona aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Allen (2008) tarafından 256 öğrenci ile yapılan çalışmada çocukluk döneminde yaşanan duygusal istismar çeşitlerinin bireyin ruh sağlığına etkisi araştırılmıştır. Çocukluk döneminde yaşanan duygusal istismar türlerinin genç yetişkinlikte psikolojik bozukluklara yol açtığı saptanmıştır. Çocukluk döneminde algılanan duygusal istismar ile depresyon, anksiyete, somatik yakınmalar ve borderline kişilik bozukluğu arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Çocukluk döneminde tehdit

edilme, korkutulma gibi davranışlara maruz kalmanın, ileriki yıllarda somatik yakınmaların ve anksiyetenin önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca depresyon ve borderline kişilik bozukluğu ile erken çocukluk döneminde ilgi görme ihtiyacının yok sayılması arasında anlamlı ilişkiler olduğu; bakım veren kişinin çocuğu aşağılama davranış sıklığının sadece borderline kişilik bozukluğunu yordadığı saptanmıştır.

Shaffer, Yates ve Egeland (2009) tarafından yapılan çalışmaya 196 ergen katılmıştır. Çalışmanın amacı ergenlerin çocukluk dönemi duygusal istismar ve çevreye uyum arasındaki gelişimsel sürecini incelemektir. Araştırmada duygusal istismarın farklı boyutlarının çocukluk döneminde saldırganlık ve sosyal geri çekilme yoluyla ergenlerin uyumuna katkısının incelenmesi için analitik yaklaşım kullanılarak duygusal istismar ve ihmal karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda duygusal istismar ve ihmalin çocukluk döneminde yüksek düzeyde saldırganlık ve sosyal geri çekilme, erken ergenlikte düşük sosyal duygusal yeterlilik ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Haskett, Stelter, Proffit ve Nice (2012) tarafından yapılan çalışmaya fiziksel istismara uğramış 4-7 yaş aralığındaki çocuklar ve ebeveynler katılmıştır. Bu araştırma ebeveynlerin duygusal ifadelerinin ve çocukların öz düzenlemesinin istismara uğrayan çocukların okuldaki davranışlarını yordama düzeyini incelemiştir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin olumlu ve olumsuz duygularını ifade etmesi ile çocukların okul ortamında öz düzenleme ve işlevselliği arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca çocuğun öz düzenlemesi ile okula uyumu arasında güçlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. Çocukta öz düzenlemenin zayıf olması ile yüksek saldırganlık ve sınıfta düşük işbirliği ile ilişkili bulunmuştur. Ebeveynlerin duygusal ifadeleri ile çocuğun davranışları arasındaki ilişkide çocuğun öz düzenlemesinin aracı rolü düşük düzeyde desteklenmiştir.

Lowell, Renk ve Adgate (2014) tarafından 424 katılımcı ile yapılan çalışmada çocukluk çağından yaşanan istismar ile sonraki davranışları arasındaki ilişkide bağlanmanın rolünü incelenmiştir. Araştırma sonucunda çocukluk dönemi istismar deneyimleri (özellikle duygusal istismar) ve bağlanmanın (özellikle anne ve akranlara bağlanma) daha sonraki duygusal ve davranışsal sonuçlarını anlamlı bir şekilde yordadığına ulaşılmıştır. Ayrıca, çocukluk döneminde yaşanan istismar ve davranışsal sonuçları arasındaki ilişkide bağlanma anlamlı bir değişken olarak katkı

sağlamaktadır. Güvenli bağlanma, çocukluk döneminde yaşanan istismar sonucunda ortaya çıkan uyumsuz duygusal ve davranışsal sonuçlara karşı koruyucu bir faktör olduğu görülmüştür.

Lee (2015) tarafından Güney Kore’de 1777 ortaokul öğrencisi ile yapılan çalışmada öğrencilerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal ve fiziksel istismarın yaygınlığını ve algılanan istismarı yordayan faktörler araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğretmenden algılanan istismarın %18.2’si duygusal istismar, %24.3’ü fiziksel istismar şeklinde sonuca ulaşılmıştır. Ergenlerin cinsiyeti, ailelerinin ekonomik düzeyi, öğretmen ile olan ilişkisi ve akademik performansı öğretmeden algıladıkları istismarı yordayan değişkenler olduğu görülmüştür.

2.2.2. Kendine zarar verme davranışı ile ilgili araştırmalar.

2.2.2.1. Kendine zarar verme davranışı ile ilgili yurt içinde yapılan araştırmalar. Baral, Kora, Yüksel ve Sezgin (1998) tarafından 42 yetişkin bayanın katılımıyla yapılan araştırma da kendine zarar verme davranışı, intihar ve yeme bozukluklarının çocukluk dönemi cinsel istismar ile olan ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyin kendine zarar verme davranışı ve cinsel istismar yaşantısı ile yeme bozuklukları arasında da anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Yanık ve Özmen (2002) tarafından genel psikiyatri polikliniğine başvuran 150 kadın katılımıyla yapılan çalışmada çocukluk çağı kötüye kullanım ve ihmal yaşantılarının, kendine zarar verme davranışı, intihar girişimi öyküsü ve disosiyatif belirtilerle ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre intihar girişimi deneyimi ile cinsel, fiziksel, duygusal istismar ve ihmal arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hastalarda kendine zarar verme davranışı ile cinsel, duygusal istismar ve ihmal arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır. Hastalarda bulunan disosiyatif belirtilerle tüm istismar türleri ve ihmal yaşantısı arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır.

Aksoy ve Ögel (2003) tarafından 194 ergenin katılımıyla yapılan araştırmanın amacı sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışı ve madde kullanımı ile olan ilişkisini incelemektir. Araştırmaya katılan çocukların %20.6'sının kendine zarar verme davranışı sergilediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kendine zarar verme davranışı sergileyen çocuklarda madde kullanım oranı %76.4'tür. Erkeklerin %38.7'si kendine zarar verme davranışı sergilerken, kızlarda bu oran %15.4'tür. Suç işleyen ergenlerde kendine zarar verme davranışı sergileme riski işlemeyenlere göre 3 kat daha fazladır. Madde kullanan ergenlerde kendine zarar verme davranışı riski kullanmayanlara göre 6 kat fazladır. Ergenlerde madde kullanımının ve işlenen suçun kendine zarar verme davranışı üzerinde belirleyici olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Lüleci (2007), tarafından 1258 lise öğrencisi katılımıyla yapılan bu çalışmada ergenlerde kendini yaralama davranışı psikiyatrik ve sosyokültürel özellikleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların yarısından çoğunun kendini en az bir kez yaraladığı, en sık görülen kendine zarar verme davranış yönteminin kendini sert yere vurma, derisini çizme ve kazıma olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların %71'inin 10-14 yaşları arasında kendine zarar verme davranışları sergilemeye başladıkları belirlenmiştir. Ayrıca çalışma sonuçlarına göre yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde kendini yaralama davranışının daha fazla rastlandığı, sürekli öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu ve öfke kontrolünde zorluk yaşadıkları saptanmıştır. Kendini yaralama davranışında bulunan ergenlerde, intihar düşüncesi ve girişimi daha sık olmakla birlikte intihar girişiminde en sık seçilen yöntemin aşırı doz ilaç alınması olduğu belirlenmiştir.

Tüzün (2008) tarafından yapılan araştırmanın amacı kendine zarar verme davranışı olan ergenlerin aleksitimi, mizaç ve karakter özellikleri ile çocukluk dönemi ihmal ve istismarı yönünden değerlendirilmesi yapılarak bu ergenlerin psikolojik yapılarını daha iyi anlamak ve sadece tedavi için değil ayrıca önlemesine yönelik çalışmalara da katkıda bulunmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu kendine zarar verme davranışı sergileyen ve sergilemeyen 15-18 yaşları arasındaki toplam 80 ergen oluşturmaktadır. Araştırma sonucuna göre kendine zarar verme davranışı gösteren ergenlerin depresyon düzeylerinin kendine zarar vermeyen ergenlere göre anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca aleksitimi ve anksiyete puanları

incelendiğinde kendine zarar verme davranışı sergileyen ergenlerin puanlarının kendine zarar verme davranışı sergilemeyen ergenlerin puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Saçarçelik, Türkcan, Güveli ve Yeşilbaş (2011) tarafından 300 hasta katılımıyla yapılan araştırmada ergen ve genç erişkin psikiyatri polikliniğine başvuran hastalarda kendine zarar verme davranışının yaygınlığı ve sosyo-demografik özelliklerle ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre hastaların yarısı kendine zarar verme davranışında bulunmaktadır. Kendine zarar verme davranışının kızlarda, erkeklere göre anlamlı olarak yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

Oktan (2014) tarafından 731 lise öğrencisinin katılımıyla yapılan araştırmada ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve benlik saygısı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların arasından 270 ergenin kendine zarar verdiği belirlenmiştir. Kendine zarar veren ergenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında erkeklerin kendine zarar verme oranı kızlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonucuna göre kendine zarar verme davranışı sergileyen ve sergilemeyen ergenlerin risk alma davranışları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılığı görülmüştür.

Değerli (2015) tarafından 1120 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırmanın amacı ergenlerde kendine zarar verme davranışını risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelemesidir. Araştırma bulgularına göre kendine zarar verme davranışı sergileyen ergenlerin riskli davranış düzeylerinin kendine zarar verme davranışı sergilemeyen ergenlere göre daha yüksek olduğu, sosyal destek düzeylerinin ise daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Demez (2016) tarafından 380 ergenin katılımıyla yapılan araştırmanın amacı ergenlerde kendine zarar verme davranışı ile olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre ergenlerde kendine zarar verme davranışı ile olumsuz otomatik düşünceler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre kendine zarar verme davranışı ile okul türü, sınıf düzeyi, başarı ve anne baba birlikteliği arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Eyüboğlu, Güvenir, Kavurma ve Varol Taş (2018) tarafından yapılan araştırmada çocuk ve ergen psikiyatri kliniğine kendine zarar verme davranışı sebebiyle başvuran ergenlerde kendine zarar verme davranışı özellikleri, aile işlevselliği, ebeveynlerinin ruhsal iyilik hallerinin irdelenmesi ile ergenlerde görülen kendine zarar verme davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya kendine zarar verme davranışı sergileyen 37 ergen ve 51 ebeveyni ile aynı kliniğe herhangi bir sebepten dolayı gelen 31 ergen ve 47 ebeveyni katılmıştır. Bulgulara göre ergenlerde görülen kesme davranışı en sık kullanılan kendine zarar verme davranış yöntemi olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucuna göre kendine zarar verme davranışı sergileyen ergenlerin aile işlevselliğinin daha bozuk olduğu ve ergenlerde kendine zarar verme davranışı ile aile işlevselliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırma da ebeveynlerin daha yüksek oranda psikopatoloji riski taşıdıkları bulunmuştur.

Küçük ve Çetinkaya (2019) tarafından yapılan araştırmanın amacı kendine zarar verme davranışında bulunan genç erişkinlerde intiharı önleme, tedavisi ve tekrarını engellemede yol gösterecek klinik tanıları, borderline kişilik özelliklerini, mizaç ve karakter özelliklerini tespit etmektir. Çalışmaya katılan genç erişkinlerin %48,4'ünün intihar girişiminde bulunduğu, intihar girişiminde bulunanların %93,3'ünü kadınlardan oluştuğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda intihar girişimde bulunan genç erişkinlerde kendine zarar verme davranışının tekrarlanması, intihar düşüncesi oluşması ve intihar girişimlerinin, borderline kişilik bozukluğu tanısının intihar girişimi olmayan genç erişkinlere göre anlamlı olarak daha fazla ortaya çıktığı saptandı. Mizaç ve karakter özellikleri bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

2.2.2.2. Kendine zarar verme davranışı ile ilgili yurt dışından yapılan araştırmalar. Briere ve Gil (1998) tarafından yapılan çalışmada kendine zarar verme davranışı gösteren bireylerin hayatında kendisine zarar vermemiş diğer bireylerle karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda kendine zarar verme davranışı gösteren grupta çeşitli kişilik bozuklukları semptomlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Favazza (1998), tekrarlı kendine zarar verme davranışının kadınlarda daha yaygın olduğunu

öne sürmüştür; ancak yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde böyle bir sonuca ulaşılammıştır.

Bruner vd., (2007) tarafından Almanya' da 5754 lise öğrencisiyle yapılan araştırmada, ergenlerde ara sıra ve tekrarlayan kasıtlı kendine zarar verme sıklığı ve psikolojik bağıntıları incelenmiştir. Araştırmada ara sıra kendine zarar veren ergenlerin oranı % 10,9 iken, tekrarlayıcı biçimde kendine zarar verme davranışı sergileyen ergenlerin oranı ise %4'tür. Ayrıca hem kızlarda hem erkeklerde görülen depresyon, anksiyete ve saldırgan davranış belirtileri ergenlerin kendilerine zarar verme davranışı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Muehlenkamp, Williams, Gutierrez ve Claes (2009) tarafından 1393 lise öğrencisi üzerinde yapılan boylamsal bir çalışmada öğrencilerin %21.4'ü kendine zarar verdikleri, bu öğrencilerin %24.15'inin aynı zamanda daha önce intihara teşebbüs ettikleri belirlenmiştir. Kendine zarar verme davranışını sergileyen ergenlerin %69.6'unu kız öğrencilerin oluşturduğu bulunmuştur. Fakat çalışmanın ilk üç yılında kız ve erkek öğrencilerin kendine zarar verme davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Alfonso ve Dedrick (2010) tarafından 1734 ortaokul öğrencisi üzerinde yürütülen araştırmanın amaçları ortaokulda öğrenim gören ergenlerde kendine zarar verme davranışının yaygınlığını tespit etmek ve kendine zarar verme davranışı ile birlikte görülen davranışları belirlemektir. Ergenlerde kendine zarar verme davranışının görülme oranı % 28.4 olarak bulunmuştur. Ergenlerin kendine zarar verme davranışını en az bir kez denemeleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca arkadaşlarının kendine zarar verme davranışı sergilemesi, uçucu madde kullanmaları, problemlili yeme davranışı ve intihar girişimleri ergenlerin kendine zarar verme davranışı ile ilişkilidir.

Klonsky (2011) tarafından yapılan çalışmada kendine zarar veren ergenlerin çoğunluğu neden olarak negatif duygularını azaltmak olduğunu belirtmektedir. Azınlık olan grup ise kendine zarar verme davranışının nedeni olarak kendini cezalandırmak, diğerleriyle etkileşime geçmek, dikkat çekmek veya bir durumdan ya da sorumluluktan kaçınmak amacıyla yaptıklarını ifade etmiştir. Kendine zarar verme davranışı genç yaşta, evli olmayan ve ruh sağlığında tedavi gören bireylerde

daha yüksek olduğu görülmüştür. Kendine zarar verme davranışı cinsiyet, etnik köken ve eğitim geçmişi açısından farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Klonsky, May ve Glenn (2013) tarafından yapılan bu araştırmaya 139 ergen psikiyatri hastası, 426 ergen lise öğrencisi, 1364 üniversite öğrencisi ve 438 yetişkin katılmıştır. Bu çalışmada, her dört grupta da kendine zarar verme davranışının intihar teşebbüsü ile orta düzeyde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ilişkinin depresyon, anksiyete, dürtüsellik ve borderline kişilik bozukluğu ile intihar teşebbüsü arasındaki ilişkiden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendine zarar verme davranışı ve intihar teşebbüsü arasındaki ilişki ergenlerde ve yetişkinlerde, kadınlarda ve erkeklerde, hasta popülasyonda ve normal popülasyonda da yüksek olduğu belirlenmiştir.

Doyle, Treacy ve Sheridan (2015) tarafından 856 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada ergenlerin %12.1'inin daha önceden kendine zarar verme davranışı sergiledikleri belirlenmiştir. Bu araştırmada kızların %18.1'inin ve erkeklerin de %6.4'ünün kendine zarar verme geçmişi olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kızlar ve erkekler arasında kendine zarar verme yöntemi açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ergenlerde kendini kesme (%63.1) en sık kullanılan kendine zarar verme yöntemi olarak belirlenmiştir.

Adrian vd. (2018) tarafından 38 ergen ile yapılan araştırma da ergenlerin kendine zarar verme davranışları ile ebeveyn hoşgörülü tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyn aşırı hoşgörülü tutumu ile kendine zarar verme davranışı arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Ebeveynin hoşgörülü tutumu ile ergenin intihar düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

2.2.3. Riskli davranışlar ile ilgili araştırmalar.

2.2.3.1. Riskli davranışlar ile ilgili yurt içinde yapılan araştırmalar. Ceyhun ve Ceyhun (2003), tarafından 1400 öğrencinin katılımıyla yapılan araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin intihar olasılığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyete göre erkek öğrencilerin intihar olasılığının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Siyez (2006) tarafından 1225 ergenin katılımıyla yapılan çalışmada 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, ergenlerde problem davranışların görülme sıklığının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Koruyucu faktörlerin, problem davranışlar ile arasında negatif yönde düşük ve orta düzeyde ilişki olduğu; risk faktörlerinin ise problem davranışlar ile arasında pozitif yönde düşük ve orta düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir.

Gençtanırım (2010), tarafından 560 ergenin katılımıyla yapılan araştırmanın amacı ergenlerde riskli davranışların yordanmasını incelemektir. Yapılan bu çalışmada sosyal destek, içe yönelim ve akademik başarı değişkenlerinin ergenlerin antisosyal davranışlar, madde kullanımı, beslenme alışkanlıkları ve okul terki boyutları ile ifade edilen riskli davranışlarını yordama güçleri bir model ile test edilmiştir. Ergenlerde riskli davranışların yordanması amacıyla geliştirilen bu modelin anlamlı olduğu belirtilmiştir. Bu modele göre sosyal destek değişkeninin riskli davranışları anlamlı olarak yordadığı sonucu da elde edilmiştir.

Çataloğlu (2011) tarafından 750 ergenin katılımıyla yapılan çalışmada madde kullanan ve kullanmayan ergenleri psikolojik sağlık düzeyleri ve aile işlevleri açısından karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, madde kullanmayan ergenlerin, madde kullanan ergenlere göre psikolojik sağlık düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Özer, Gençtanırım ve Ergene (2011), tarafından 478 öğrencinin katılımıyla yapılan araştırma da amaç, lise öğrencilerinde okul terk etme riskinin yordanmasıdır. Bu çalışma, okulu terk etme riskini aile ve arkadaş desteğinin azalttığını, dürtüsel davranmanın ise arttırdığını göstermiştir. Ayrıca disiplin cezası alkol-sigara kullanımı ve antisosyal davranışlar okulu terk etme riskini artıran aracı değişkenler olduğu belirlenmiştir.

Şahin (2011) tarafından 638 lise öğrencisinin katılımıyla yapılan çalışmada, Ankara'daki iki lisenin öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarını ve bu davranışlar üzerinde akran baskısının ve diğer bazı faktörlerin etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda akran baskısı ile ilgili bulguları incelendiğinde, akran baskısı ile riskli sağlık davranışları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki

olduğu bulunmuştur. Erkek öğrencilerin riskli sağlık davranışları ve akran baskısı düzeyi kız öğrencilere oranla daha yüksektir.

İkiz ve Savi Çakar (2012) tarafından 360 ergenin katılımıyla yapılan araştırmada ergenlerde algılanan sosyal destek ile riskli davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırma sonucunda ergenlerin aileden, öğretmenden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile riskli davranışlar arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle ergenlerin aileden, öğretmenden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek arttıkça riskli davranışlarında azalma olduğu belirlenmiştir.

Savi, Tagay, Karataş ve Yavuzer (2015) tarafından 59 öğretmen, 50 lise öğrencisi ile yapılan araştırma da lise öğrencilerinde sık karşılaşılan riskli davranışlar ve nedenleri hakkında inceleme yapmak amaçlanmıştır. Öğretmenler riskli davranışları daha çok sigara içme, okul kurallarına uymama, kötü beslenme, şiddet ve saldırganlık olarak gözlemlemiştir. Bu riskli davranışların nedenleri olarak en fazla aile içi sorunları, iletişim problemleri ve aile ilgisizliği, olumsuz arkadaş grubu, arkadaş etkisi ve çevrenin etkisi olarak belirtmişlerdir. Öğrenciler ise riskli davranışları daha çok sigara içme, okulda şiddet ve kavga etme, kötü beslenme ve okuldan kaçma davranışları olarak gözlemlemiştir.

Arslan ve Balkıs (2016) tarafından 331 ergenin katılımıyla yapılan araştırma da ergenlerde duygusal İstismar, problem davranışlar, öz yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma sonucuna göre ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile sorunları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ebeveynler arasında gerginliklerin yaşanması, eşlerin fiziksel veya sözel olarak istismar edildiği aile ortamlarının; anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terki için önemli risk faktörleri olduğu belirlenmiştir.

Özdemir (2016) tarafından 562 öğrenci ile yapılan çalışmada lise öğrencilerinin çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, akran zorbalığı ve psikolojik sağlamlık düzeyleri ile riskli davranışları arasındaki ilişkide sapkın arkadaşların aracı rolünü belirlemeye yönelik bir model geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre ergenlerin çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, akran zorbalığı ve psikolojik sağlamlık düzeyleri ile ergenlik dönemi riskli davranışları arasındaki ilişkide sapkın

arkadaşların aracılık rolü olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularında çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ile riskli davranışlar arasındaki ilişkide sapkın arkadaşlar tam aracılık rolü üstlenirken, akran zorbalığı ve psikolojik sağlamlığın riskli davranışlarla ilişkisinde sapkın arkadaşların kısmi olarak aracılık rolü gösterdiği ortaya koyulmuştur.

Çakar ve Tagay (2017) tarafından 676 ergenin katılımıyla yapılan çalışmada amaç, ergenlerin öznel iyi oluşları ve algıladıkları sosyal desteğin benlik saygısı aracı rolüyle riskli davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bulgular ergenlerin öznel iyi oluşları ve algıladıkları sosyal desteği benlik saygısının aracı rolüyle riskli davranışları üzerinde doğrudan ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca ergenlerin öznel iyi oluşları riskli davranışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

İlter (2018) tarafından 146 ergenin katılımıyla yapılan çalışmada sigara ve alkol kullanan lise öğrencilerinin sosyal destek algısı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda ergenlerin yarıya yakınının sigara ve alkol maddelerini kullandıkları bulgulanmıştır. Bununla birlikte sigara kullanımının alkol kullanımına oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin aile, arkadaş ve özel bir kişiden algıladıkları sosyal destek ortalamasının üst sınıra yakın olduğu dolayısıyla bu bulguların gençlerde sigara ve alkol kullanım davranışları açısından anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.3.2. Riskli davranışlar ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmalar.

Bensley, Van Eenwyk, Spieker ve Schoder (1999) tarafından 4790 ergenin katılımıyla yapılan araştırmada, ergenlerin çocukluk dönemi istismar ve cinsel taciz yaşantıları ile ergenlik dönemi antisosyal davranışları ve intihar düşüncesi/davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ABD'nin Washington eyaletinde 8., 10. ve 12. sınıfa devam eden öğrencilerden cinsel taciz, istismar öyküleri ve son bir yıl içerisindeki antisosyal davranış, intihar düşüncesi ve davranışlarına ilişkin bilgiler alınmıştır. Araştırma sonucunda, ergenlerin çocukluk çağı istismar yaşantısı ile ergenlik dönemindeki antisosyal davranışlar, intihar düşünce ve davranışları arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Piko (2000) tarafından, ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı üzerinde sosyodemografik değişkenlerin ve psikolojik sağlığın ebeveynlerden ve akranlardan algılanan sosyal desteğin yordama gücü incelenmiştir. Araştırmaya toplam 1039 ergen katılmıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet, yaş ve okul türü değişkenlerinin ergenlerdeki sigara, alkol ve madde kullanımı riskli davranışlarını anlamlı olarak yordadığı sonucu ortaya konulmuştur. Bu sonuca göre, erkekler rastlanılan riskli davranışlar kızlara oranla daha fazladır. Yaş değişkenine bakıldığında yaş ilerledikçe madde kullanımına yönelik riskli davranışlarda bir artış gözlenmektedir. Algılanan anne ve akran desteği ergenlerdeki riskli davranışları önemsiz derecede açıklamıştır. Baba desteğinin düşük olarak algılanması, ergenlerdeki madde kullanımını arttırdığı gözlenmiştir.

Moran, Vuchinich ve Hall (2004) tarafından 2187 ergenin katılımıyla yapılan araştırmada amaç, çocukluk çağı istismar yaşantısı ve ergenlik dönemi madde kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemektir. 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada; ergenlere duygusal, fiziksel ve cinsel istismar yaşantılarına dair sorular sorulmuştur. Araştırma da riskli davranışlar ise alkol, tütün ve yasadışı madde kullanımı açısından değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, istismar yaşantılarının dört türü ile riskli davranışların üç boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Duygusal istismar yaşantısı ile madde kullanma arasındaki ilişkinin fiziksel ve cinsel istismar yaşantısına göre daha zayıf olduğu belirlenmiştir. Hem cinsel hem de fiziksel istismar yaşantısı ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin diğer istismar türlerine göre daha kuvvetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Perkins ve Jones (2004) tarafından yapılan araştırmada, fiziksel istismara uğrayan ergenler ile riskli davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek hedeflenmiştir. Yanı sıra, koruyucu faktörler ile ergen riskli davranışları arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Koruyucu faktörler; bireysel özellikler, aile etkeni ve aile dışı faktörler olmak üzere üç boyutta incelenmiştir. Araştırma bulguları fiziksel istismara uğrayan ergenlerin, uğramayan ergenlere göre riskli davranışlar gösterme oranının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Koruyucu faktörler ise riskli davranışlar ile anlamlı düzeyde ilişkisi olduğunu göstermiştir. Akran grubunun bireysel özellikleri riskli davranışların en büyük yordayıcısı olarak bulunmuştur.

Thompson vd. (2012) tarafından 740 ergen katılımıyla yapılan çalışmada amaç, ergenlerin intihar eğilimleri ile çocukluk dönemi istismar yaşantıları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma sonuçları, ergenlerin çocukluk dönemindeki cinsel, fiziksel ve duygusal istismar yaşantıları ile ergenlik dönemindeki intihar düşünceleri arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bulgular sonucunda çocukluk döneminde şahit olunan aile içi şiddet yaşantıları ile ergenlik dönemindeki intihar düşüncesi arasında orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır.

Layne vd. (2014) tarafından 3785 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, çocukluk dönemi travmatik yaşantıları ile ergenlik dönemi riskli davranışları arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçlanmıştır. Araştırmaya yaşamı boyunca en az bir kez travmatik yaşantıya maruz kalmış ergenler alınmıştır. Araştırma sonucunda, maruz kalınan her bir travma yaşantısının riskli davranışların ortaya çıkma olasılığını arttırdığı ortaya konulmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili alt bölümler bulunmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modellerinden ilişkisel tarama modelin kullanılmaktadır. İlişkisel tarama modelinde iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını ya da derecesinin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Karasar, 2006). Bu araştırmada ergenlerin ana babalarından ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile kendine zarar verme davranışı ve riskli davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı Kahramanmaraş ilinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, TOBB Fen Lisesi, Sühâ Erler Anadolu Lisesi, Sevim Şirikçi Kız Meslek Lisesi, Altınşehir Mesleki ve Teknik Lisesinde öğrenim gören 725 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların 366'sı (%50,5) kız, 359'u (%49,5) erkektir. Katılımcıların okul türüne göre dağılımları; Fen Lisesi 215 (%29,7) öğrenci, Anadolu Lisesi 259 (%35,7) öğrenci ve Meslek Lisesi 251 (%34,6) öğrenci şeklindedir. Katılımcıların sınıf düzeyine göre dağılımı ise; dokuzuncu sınıf 223 (%30,8), onuncu sınıf 260 (%35,9) ve on birinci sınıf 242 (%33,4) şeklindedir. Katılımcılar basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olup gönüllü öğrencilerden oluşmaktadır. Üniversite sınavına hazırlık sürecinde bulunan on ikinci sınıf öğrencileri ise çalışmaya gönüllü olmadıkları için katılmamıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ergenlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ergenlerin ana babadan ve öğretmenden algıladıkları duygusal istismarı düzeylerini ölçmek için ‘Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği (ADİÖ)’ ve ‘Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği (ÖDİÖ)’, kendine zarar verme davranışını ölçmek amacıyla ‘Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri (KZVDDE)’ ve riskli davranışlarını belirlemek için ‘Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ)’ kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel bilgi formu. Araştırmaya katılan ergenlerin demografik bilgilerini öğrenmek amacı ile araştırmacı tarafından kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formu cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve ailenin ekonomik durumu demografik özelliklerini kapsamaktadır.

3.3.2. Ana baba duygusal istismar ölçeği (ADİÖ). Kırımsoy ve Kaner (2001) tarafından ergenlerin ana babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek beşli likert tipinde 37 maddeden oluşmaktadır. Öz bildirim dayalı bu ölçekte, ergenden maddelerin ifade ettiği olumsuz davranışların sıklık derecesine göre her bir maddeyi “her zaman” (1), “sık sık” (2), “ara sıra” (3), “nadiren” (4) ve “hiçbir zaman” (5) şıklarından birine göre yanıtlaması beklenmektedir.

Ölçek ‘Duyarsızlık’, ‘Reddetme ve Aşağılama’ ve ‘Yıldırma’ olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar:

Duyarsızlık (D): Çocuğun/ ergenin duygularına, düşüncelerine duyarsız olunmasını ve gereksinimlerinin göz ardı edilmesini içeren (12, 14, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 29, 32, 33, 35, 36 ve 37) maddeler bulunmaktadır.

Reddetme ve Aşağılama (RA): Çocuğun/ ergenin bir birey olarak kabul edilmemesini, beğenilmemesini, yokmuş gibi davranılmasını, denetlenmemesini, özgüvenini sarsıcı davranışlarda bulunulmasını, özelliklerinin eleştirilmesini ve olumsuz lakaplar ile hitap edilmesini içeren (5, 7, 9, 11, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 27, 28, 30, 31 ve 34) maddeler bulunmaktadır.

Yıldırma (Y): Çocuğa/ ergene yönelik sözel ya da fiziksel saldırıları, korkutmaları ve tehditleri içeren (1, 2, 3, 4, 6, 8, 10 ve 13) maddelerden oluşmaktadır (Kırımsoy ve Kaner, 2001).

Ölçekte olumsuz ifade edilmiş maddelerin yanı sıra olumlu ifade edilen maddeler de bulunmaktadır. Ana baba duygusal istismar ölçeğinde (12, 14, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 29, 32, 33, 35, 36 ve 37) maddeler ifade olarak (olumlu ya da olumsuz) ters çevrilmiştir. Ölçekte alınan yüksek puan düşük duygusal istismara, düşük puan yüksek duygusal istismara işaret etmektedir.

Ölçeğin iç tutarlık analizlerine bakıldığında ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri .70; alt boyutları için sırasıyla .86, .82 ve .81 olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırma için yapılan güvenilirlik analizinde ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .85; alt boyutlarının ise alpha katsayıları sırasıyla .77, .77 ve .87 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayılarına bakıldığında ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

3.3.3. Öğretmen duygusal istismar ölçeği (ÖDİÖ). Kırımsoy ve Kaner (2001) tarafından ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek beşli likert tipinde 27 maddeden oluşmaktadır. Öz bildirim dayalı bu ölçekte, ergenden maddelerin ifade ettiği olumsuz davranışların sıklık derecesine göre her bir maddeyi “her zaman” (1), “sık sık” (2), “ara sıra” (3), “nadiren” (4) ve “hiçbir zaman” (5) sıklıklarından birine göre yanıtlaması beklenmektedir.

Ölçek duyarsızlık, reddetme ve aşağılama ve yıldırma olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin duyarsızlık alt boyutu 9 maddeden (5, 6, 8, 10, 20, 21, 23, 24 ve 26), reddetme ve aşağılama alt boyutu 9 maddeden (1, 12, 13, 14, 17, 19, 22, 25 ve 27) ve yıldırma 9 maddeden (2, 3, 4, 7, 9, 11, 15, 16 ve 18) oluşmaktadır. Ölçek puanlanırken olumsuz maddeler (5, 6, 8, 10, 16, 20, 21, 23, 24, 26) ters çevrilerek puanlanmaktadır. Ölçekte alınan yüksek puan düşük duygusal istismara, düşük puan yüksek duygusal istismara işaret etmektedir.

Ölçeğin iç tutarlık analizlerine bakıldığında ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri .70; alt boyutları için sırasıyla .77, .81 ve .82 olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırma için yapılan güvenilirlik analizinde ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .85; alt

boyutlarının ise alpha katsayıları sırasıyla .82, .81 ve .78 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayılarına bakıldığında ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

3.3.4. Kendine zarar verme davranışı değerlendirme envanteri. Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri (KZVDDE) iki bölümden oluşan Klonsky ve Glenn (2009) tarafından geliştirilen bir ölçektir. Envanter lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma ile Bildik, Somer, Başay ve Özbaran (2013) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Envanter davranışlar ve işlevler olarak iki bölümden oluşur. Davranışlar bölümünde kasıtlı olarak yapılan ve intihar amacı taşımayan 12 çeşit kendine zarar verme davranışının yaşam boyu sıklığı sorgulanır. İşlevler bölümünde ise 39 soru ile iki ayrı boyut altında (Otonom ve Sosyal işlevler) KZVD'nin işlevi sorgulanır.

A) Otonom işlevler 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar:

1.Affekt regülasyonu: Affekt regülasyonu işlevi, aynı zamanda olumsuz ve yoğun duygularla başa çıkmak, bu olumsuz duyguları azaltmak ya da bu duygulardan kurtulmak amacıyla KZVD'ni kullanma anlamını da taşır. (1, 14 ve 27)

2.Öz kısıımı önleme (6, 19, 32): Öz kısıımı önleme modeli, öz kısıım dürtüsü ile başa çıkma işlevi görür. Bu yönden KZVD, “ölüm riskini göze almadan, intihar düşüncelerini ifade etme” biçimi olabilir ve öz kısıımı gerçekleştirme isteği ile yer değiştirerek işlev görür.

3.Sıkıntıyı etiketleme (11, 24, 37): Sıkıntıyı etiketleme işlevi, kişinin kendisini berbat hissettiğine dair bir işaret bırakması, duygusal acısının gerçekliğini kendisine göstermesi ve yaşadığı stresi anlamlandırması gibi anlamlar taşımaktadır.

4.Kendini cezalandırma (3, 16, 29): Kendini cezalandırma işlevi; “suçluluk, öfke ve saldırganlık duygularını” kişinin kendisine yöneltmesi ve kendisini değersizleştirme anlamı taşır.

5.Çözülme önleme (5, 18, 31): Çözülme önleme işlevi, kendine zarar verme davranışlarını “hiçlik, gerçek dışılık duygusundan ve hissizlikten kurtulmak, kendisini gerçek hissetmek” için; yani bu atağı durdurup kendini hissetmek için yapan kişileri tanımlar. Kendine zarar verme, kişide “fiziksel duyum” yaratarak, “kendisini gerçek hissetmesini” sağlayabilir.

B) Sosyal işlevler ise 8 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar:

1.*Kişiler arası sınırlar*(2, 15, 28): Bu model bireyin çevresi ile kendisi arasına sınırlar koymasını ifade etmektedir. Bu modelin temelinde, bireyin benlik algısının beklendiği ölçüde gevşememesi, anneye güvensiz bağlanma ve ayrışmama gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Sonuçta birey kendi bedenini işaretleyerek, kendisine çevreden ayırmakta ve benlik hissetmektedir.

2.*Kişiler arası etkileşim* (9, 22, 35): Kişiler arası etkileşim modeli, “çevredeki kişileri etkilemek ve yönlendirmek” işlevi taşır. Bu bağlamda bireyin çevresinin dikkatini çekme, daha fazla dikkate alınma ve ilgi görme gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Birey sergilediği davranışlar sonucunda çevresinden olumlu ya da olumsuz dönütler almaktadır. Nihayetinde Kendine zarar verme davranışı gösteren birey, bu davranışının nedenlerinin farkında olabilmektedir.

3.*İntikam alma* (12, 25, 38): İntikam alma işlevi; “birisinden hincını çıkartma, intikam alma ve yakın birini incitmeye çalışma” gibi anlamlar taşır. Dışarıya dönük “saldırgan ve düşmanca duyguların” bedene yöneltilerek ifade edilmesidir.

4.*Heyecan arama* (7, 20, 33): Heyecan arama işlevi, bazı kendine zarar veren kişiler için bu davranış “heyecan veren bir deneyim gibi” algılanır. Diğer işlevlerin aksine, genellikle arkadaşlarla birlikteyken meydana gelmektedir.

5.*Akranlarla bağ kurma* (8, 21, 34): Bu işlev ile “akranlara uyum sağlama ya da arada dostluk bağı kurma” gibi durumlar anlatılır. Kendine zarar vermenin, sosyalleşme amacıyla kullanılması, grup içinde kendine rol bulma ve bulaşıcılık etkilerine gönderme vardır.

6.*Dayanıklılık* (10, 23, 36): Dayanıklılık işlevi, “bireyin acıya dayanıklılığını görmesi, fiziksel ağrıya katlanabileceğini kanıtlaması ve güçlü ve dayanıklı olduğunu” göstermesi anlamlarını taşır.

7.*Özerklik* (13, 26, 39): Özerklik işlevi; kişinin “kendi kendine yettiğini, başkalarının yardımına bel bağlamadığını, bağımsızlığı ortaya koyabilmesi” anlamları taşır.

8.*Kendiyle ilgilenme*(4, 17, 30): Kendiyle ilgilenme işlevi; “kendisine özen göstermek için bir yol bulma (yara iyileşmesi gibi), duygusal stresinin yerine baş etmesi daha kolay diğer bir ilgi alanı koyma (yaranın iyileşmesi gibi) ve yara

iyileşmesine odaklanarak kendisi için tatmin edici bir durum yaratma” anlamları taşır.

Envanterde bulunan sorulara verilen yanıtlar üç dereceli bir ölçek üzerinde yanıtlanmakta ve puanlanmaktadır. Katılımcılardan verilen ifadeler kendilerine; “hiç uygun değilse 0’ı”, “kısmen uygunsu 1’i” ve “çok uygunsu 2’yi” işaretlemeleri istenir. Ölçeğin puanlanmasında, sosyal ve otonom işlevlere ait her bir alt işlevin puanı toplanarak toplam sosyal ve toplam otonom işlev puanları elde edilmektedir. Envanterde bulunan tüm 32 maddelerin toplanmasıyla da Kendine Zarar Verme Davranışı İşlevler toplam puanı elde edilmektedir.

Klonsky ve Glenn (2009) tarafından ölçeğin psikometrik özelliklerine yönelik yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucu sosyal ve otonom işlevler için Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla; .88 ve .80 olarak bulunmuştur. Bildik ve diğerleri (2013) tarafından yapılan güvenilirlik analizlerinde Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri işlevler toplam puanı için Cronbach Alpha katsayısı ise .90, otonom işlevler için .87 ve sosyal işlevler için .86 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada toplam KZVDDE tümü için hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı .86, otonom işlevler için .92 ve sosyal işlevler için .81’dir.

3.3.5. Riskli davranışlar ölçeği (RDÖ). Gençtanırım ve Ergene (2014) tarafından ortaöğretim öğrencilerinin riskli davranışlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek beşli likert tipinde (5=kesinlikle uygun, 4=uygun, 3=kısmen uygun, 2=uygun değil, 1=kesinlikle uygun değil) 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçek antisosyal davranışlar (1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7), alkol kullanımı (8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14), sigara kullanımı (15, 16, 17, 18, 19 ve 20), intihar eğilimi (21, 22, 23 ve 24), beslenme alışkanlıkları (25, 26, 27, 28 ve 29) ve okul terki (30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36) olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddelerden biri (21. madde) tersine puanlanmaktadır. Bununla birlikte, ölçekten yüksek puan almak riskli davranışların yoğunluğuna işaret ederken düşük puan almak ise riskli davranışların düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

Ölçeğin iç tutarlık analizlerine bakıldığında ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri .91; alt boyutları için sırasıyla .79, .87, .87, .70, .70 ve .83 olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırma için yapılan güvenilirlik analizinde ise ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik

katsayısı .77; alt boyutlarının ise alpha katsayıları sırasıyla .72, .73, .71, .77, .76 ve .74 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayılarına bakıldığında ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma konusunun literatür taraması sonucu belirlenmesinin ardından etik kurul izni, araştırma için gerekli olan ölçekleri geliştiren kişilerden ölçek kullanım izinleri alınmıştır. Ardından Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden okul türüne göre kura ile belirlenen ortaöğretim kurumlarında araştırmanın yapılabilmesi amacıyla izin alınmıştır. Okul müdürlerine araştırmanın amacı anlatılmış ve uygulama onayının alınması için ziyaretler yapılmıştır. Okul Psikolojik Danışmanının desteği ile 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde rehberlik ders saatlerinde araştırmacı tarafından ölçekler öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcılara araştırmanın amacı, önemi, ölçme araçlarının uygulama yönergeleri, gönüllülük ve gizlilik ilkesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Toplam 784 öğrenciye ulaşılmış, 59 öğrencinin verilen ölçekleri sağlıklı doldurmadığı düşünüldüğünden analiz dışı bırakılmıştır. Toplam 725 öğrenci değerlendirmeye alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özellikleri frekans ve yüzde tablosuyla; ölçeklere ait ortalama ve standart sapma puanları betimsel istatistikler tablosuyla gösterilmiştir. Verilerin analiz yöntemini belirlemek amacıyla puanların normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu kapsamda Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri yapılmış ve normallik varsayımı sonuçları Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2.

Ana Baba ve Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği, Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri ve Riskli Davranışlar Ölçeği Normallik Dağılımları

	K-Smirnov Z	p	S-Wilk	p
Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği				
Ana Baba Duyarsızlık	.117	.000*	.936	.000*
Ana Baba Reddetme ve Aşağılama	.171	.000*	.837	.000*
Ana Baba Yıldırma	.238	.000*	.748	.000*
Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği				
Öğretmen Duyarsızlık	.058	.000*	.976	.000*
Öğretmen Reddetme ve Aşağılama	.243	.000*	.724	.000*
Öğretmen Yıldırma	.160	.000*	.884	.000*
Riskli Davranışlar Ölçeği				
Antisosyal Davranışlar	.116	.000*	.925	.000*
Alkol Kullanımı	.432	.000*	.508	.000*
Sigara Kullanımı	.244	.000*	.765	.000*
İntihar Eğilimi	.085	.000*	.981	.000*
Beslenme Alışkanlıkları	.057	.000*	.983	.000*
Okul Terki	.229	.000*	.760	.000*
Kendine Zarar Verme Değerlendirme Envanteri				
Otonom İşlevler	.139	.000*	.902	.000*
Sosyal İşlevler	.169	.000*	.862	.000*

*p<.05

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma verilerinin normallik dağılımında p değerlerinin (p<.05) küçük olduğu ve normal dağılım göstermediği görülmektedir. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri sonucunda p<.05 olması ölçeklerdeki veri dağılımının normal dağılım göstermediği anlamına gelmektedir (Büyüköztürk,

2007). Bu nedenle araştırmanın veri analizinde non-parametrik test teknikleri kullanılmıştır.

Ergenlerin algıladıkları duygusal istismar, kendine zarar verme ve riskli davranışlarının cinsiyete, okul türüne, sınıf düzeyine ve aile gelir durumuna göre farklılaşma durumunu test etmek amacıyla ikili grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U testinden, ikiden çok grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarı, kendine zarar verme davranışı ve riskli davranışları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amacıyla Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın, kendine zarar verme davranışını ve riskli davranışını yordama düzeyini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda ergenlerin demografik özelliklerine göre dağılımı, değişkenlere ait betimsel istatistikler, ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre karşılaştırılmasına ait sonuçlar, korelasyon analizi sonuçları ve basit doğrusal regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

4.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda araştırmaya katılan ergenlere ait demografik özellikler sıklık tablolarıyla verilmiştir.

Tablo 3.

Ergenlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellik	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	366	50.5
	Erkek	359	49.5
Okul	Fen Lisesi	215	29.7
	Anadolu Lisesi	259	35.7
	Meslek Lisesi	251	34.6
Sınıf	9. Sınıf	223	30.8
	10. Sınıf	260	35.9
	11.Sınıf	242	33.4
Aile Gelir Durumu	0-1000 TL Arası	36	5.07
	1001-2000 TL Arası	199	27.4
	2001-3000 TL Arası	206	28.4
	3001 TL ve Üzeri	284	39.2

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan ergenlerin %50.5'i kız öğrencilerden, %49.5'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Ergenlerin %35.7'si Anadolu lisesinde, %34.6'sı Meslek lisesinde, %29.7'si Fen lisesindedir. Ergenlerin %35.9'u 10. Sınıf, %33.4'ü 11.sınıf, %30.8'i ise 9.sınıf öğrencisidir. Ergenlerin aile gelir durumu incelendiğinde %39.2'si 3001 TL ve üzerinde gelire, %28.4'ü 2001-3000 TL arası gelire, %27.4'ü 1001-2000 TL arası gelire, %5'i 0-1000 TL arası gelire sahiptir.

4.2. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar, Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar Ölçeklerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Duygusal istismar, kendine zarar verme ve riskli davranışlar üzerinde normallik dağılım testleri yapılmış ve ölçeklerde ergenlerin elde ettikleri puan ortalamalarının normal dağılım göstermediği gözlenmiştir. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın düzeyinin belirlenmesi amacıyla ana baba duygusal istismarı ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları hesaplanmıştır. Ergenlerin bu ölçekten elde ettikleri puan ortalamaları, puan dağılımlarının standart sapmaları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.

Ana Baba Duygusal İstismar Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular

	Minimum	Maximum	\bar{X}	S.S.
Ana Baba Duyarsızlık	14.00	70.00	50.30	13.74
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	15.00	75.00	63.69	11.95
Ana Baba Yıldırma	8.00	40.00	35.22	5.86
Ana Baba Duygusal İstismar Toplam	39.00	185.00	149.21	28.69

Tablo 4'e göre ana baba duygusal istismar ölçeğinin toplam puanları $\bar{X}= 149.21$, $SS= 28.69$ 'dur. Ana baba duygusal istismar ölçeğinin alt boyutları için sırasıyla duyarsızlık $\bar{X}= 50.30$, $SS= 13.74$; reddetme/aşağılama $\bar{X}= 63.69$, $SS= 11.95$; yıldırma $\bar{X}= 35.22$, $SS= 5.86$ şeklindedir.

Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın düzeyinin belirlenmesi amacıyla öğretmen duygusal istismarı ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları hesaplanmıştır. Ergenlerin bu ölçekten elde ettikleri puan ortalamaları, puan dağılımlarının standart sapmaları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5.

Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular

	Minimum	Maximum	\bar{X}	S.S.
Öğretmen Duyarsızlık	9.00	45.00	27.71	9.32
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	9.00	45.00	39.57	7.80
Öğretmen Yıldırma	9.00	45.00	32.71	8.30
Öğretmen Duygusal İstismar Toplam	31.00	135.00	99.99	21.60

Tablo 5’e göre öğretmen duygusal istismar ölçeğinin toplam puanları $\bar{X}= 99.99$, $SS= 21.60$ ’dır. Öğretmen duygusal istismar ölçeğinin alt boyutları için sırasıyla duyarsızlık $\bar{X}= 27.71$, $SS= 9.32$; reddetme/aşağılama $\bar{X}= 39.57$, $SS= 7.80$; yıldırma $\bar{X}= 32.71$, $SS= 8.30$ şeklindedir.

Ölçeklerden elde edilen yüksek puan, düşük duygusal istismara; düşük puan yüksek duygusal istismara işaret etmektedir. Bulgular ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ergenlerin kendine zarar verme davranış düzeyinin belirlenmesi amacıyla kendine zarar verme davranışı değerlendirme envanterinden elde ettikleri puan ortalamaları hesaplanmıştır. Bu envanterden elde edilen puan ortalamaları, puan dağılımlarının standart sapmaları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6.

Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanterinin Boyutlarına İlişkin Bulgular

	Minimum	Maximum	\bar{X}	S.S.
KZVD Otonom İşlevler	.00	30.00	8.58	7.90
Duygu Durumu Düzenleme	.00	6.00	2.30	2.06
Öz Kıyımı Önleme	.00	6.00	1.30	1.77
Sıkıntıyı Etkileme	.00	6.00	1.75	1.92
Kendini Cezalandırma	.00	6.00	1.67	1.73
Çözülme Önleme	.00	6.00	1.56	1.78
KZVD Sosyal İşlevler	.00	48.00	10.82	11.31
Kişilerarası Sınırlar	.00	6.00	1.57	1.78
Kişilerarası Etkileşim	.00	6.00	1.20	1.62
İntikam Alma	.00	6.00	1.45	1.61
Heyecan Arama	.00	6.00	1.21	1.61
Akranlarla Bağ Kurma	.00	6.00	.89	1.52
Dayanıklılık	.00	6.00	1.67	1.87
Özerklik	.00	6.00	1.31	1.69
Kendiyle İlgilenme	.00	6.00	1.53	1.70
KZVDDDE Toplam	.00	78.00	19.40	18.51

Tablo 6'ya göre, kendine zarar verme değerlendirme envanterinin toplam puanları $\bar{X}= 19.40$, $SS= 18.51$ şeklindedir. Kendine zarar verme değerlendirme envanterinin otonom işlevleri bölümü puanları için $\bar{X}= 8.58$, $SS= 7.90$ iken alt boyutları için sırasıyla duygu durumu düzenleme $\bar{X}= 2.30$, $SS= 2.06$; öz kıyımı önleme $\bar{X}= 1.30$, $SS= 1.77$; sıkıntıyı etkileme $\bar{X}= 1.75$, $SS= 1.92$; kendini cezalandırma $\bar{X}= 1.67$, $SS= 1.73$; çözülmeyi önleme $\bar{X}= 1.56$, $SS= 1.78$ şeklindedir.

Kendine zarar verme değerlendirme envanterinin sosyal işlevleri için $\bar{X}= 10.82$, $SS= 11.31$ iken alt boyutları için sırasıyla kişilerarası sınırlar $\bar{X}= 1.57$, $SS= 1.78$; kişilerarası etkileşim $\bar{X}= 1.20$, $SS= 1.62$; intikam alma $\bar{X}= 1.45$, $SS= 1.61$; heyecan

arama \bar{X} = 1.21, SS= 1.61; akranlarla bağ kurma \bar{X} = 0.89, SS= 1.52; dayanıklılık \bar{X} = 1.67, SS= 1.87; özerklik \bar{X} = 1.31, SS= 1.69; kendiyle ilgilenme \bar{X} = 1.53, SS= 1.70 şeklindedir.

Ergenlerin riskli davranışlar düzeyinin belirlenmesi amacıyla riskli davranışlar ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları hesaplanmıştır. Ergenlerin riskli davranışlar ölçeğinin alt ölçeklerinden aldıkları puan ortalamaları, puan dağılımlarının standart sapmaları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7.

Riskli Davranışlar Ölçeğinin Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular

	Minimum	Maximum	\bar{X}	S.S.
Antisosyal Davranışlar	7.00	35.00	16.64	7.22
Alkol Kullanımı	7.00	35.00	9.57	5.87
Sigara Kullanımı	6.00	30.00	11.63	7.34
İntihar Eğilimi	4.00	20.00	11.22	3.78
Beslenme Alışkanlıkları	5.00	25.00	14.51	4.88
Okul Terki	7.00	35.00	11.20	5.67
Riskli Davranışlar Toplam Puan	36.00	166.00	74.78	24.00

Tablo 7'ye göre, riskli davranışlar ölçeğinin toplam puanları \bar{X} = 74.78, SS= 24.00 dır. Riskli davranışlar ölçeğinin alt boyutları için sırasıyla antisosyal davranışlar \bar{X} = 16.64, SS= 7.2; alkol kullanımı \bar{X} = 9.57, SS= 5.87; sigara kullanımı \bar{X} = 11.63, SS= 7.34; intihar eğilimi \bar{X} = 11.22, SS= 3.78; beslenme alışkanlıkları \bar{X} = 14.51, SS= 4.88; okul terki \bar{X} = 11.20, SS= 5.67 şeklindedir.

Riskli davranışlar ölçeğinden elde edilen puanları değerlendirildiğinde; ölçekten yüksek puan almak riskli davranışların yoğunluğuna işaret ederken düşük puan almak ise riskli davranışların düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Buna göre ergenlerin anti-sosyal davranışlarının yüksek puan, alkol kullanımı düzeylerinin düşük puan olduğu görülmektedir.

4.3. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar, Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlarının Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde ergenlerin demografik özelliklerine göre ana babadan ve öğretmenden algıladıkları duygusal istismarı, kendine zarar verme ve riskli davranışları cinsiyete, okul türüne, sınıf düzeyine ve aile gelir durumuna göre karşılaştırılmıştır. Bu amaçla ikili grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U, ikiden çok grup karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis testleri yürütülmüştür.

4.3.1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve aile gelir durumuna göre farklılaşmasına ilişkin bulgular. Araştırmaya katılan ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın, cinsiyetlerine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Mann Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8.

Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	z	p
Ana Baba Duyarsızlık	Kız	366	396.05	53600.000	-4.292	0.000*
	Erkek	359	329.30			
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	Kız	366	388.29	56442.000	-3.288	0.001*
	Erkek	359	337.22			
Ana Baba Yıldırma	Kız	366	397.13	53206.500	-4.470	0.000*
	Erkek	359	328.21			

* p< .01

Tablo 8'e göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ölçeğinin duyarsızlık ($X^2= 53600.00$, $z= -4.292$, $p< .001$), reddetme/aşağılama ($X^2= 56442.00$, $z= -3.288$, $p< .001$) ve yıldırma ($X^2= 53206.50$ $z= -4.470$, $p< .001$) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın kızlardan daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın okul türü değişkenine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 9'da verilmiştir:

Tablo 9.

Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X^2	Sd	p
Ana Baba Duyarsızlık	Fen Lisesi	215	447.12	77.615	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	376.06			
	Meslek Lisesi	251	277.47			
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	Fen Lisesi	215	433.69	44.898	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	361.96			
	Meslek Lisesi	251	303.52			
Ana Baba Yıldırma	Fen Lisesi	215	447.6	78.36	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	374.84			
	Meslek Lisesi	251	278.31			

* $p< .01$

Tablo 9'a göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ölçeğinin duyarsızlık ($X^2= 77.615$, $Sd= 2$, $p< .01$), reddetme/aşağılama ($X^2= 44.898$, $Sd= 2$, $p< .01$) ve yıldırma ($X^2= 78.360$, $Sd= 2$, $p< .01$) alt boyutlarının okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerin ana babadan algıladıkları

duygusal istismar düzeyi daha yüksek iken, fen lisesinde öğrenim gören ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın sınıf düzeyine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 10’da verilmiştir:

Tablo 10.

Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Ana Baba Duyarsızlık	9. sınıflar	223	382.13	2.778	2	0.249
	10. sınıflar	260	351.8			
	11. sınıflar	242	357.41			
Ana Baba Reddetme/ Aşağılama	9. sınıflar	223	391.3	10.325	2	0.006*
	10. sınıflar	260	369.36			
	11. sınıflar	242	330.08			
Ana Baba Yıldırma	9. sınıflar	223	397.12	8.987	2	0.011**
	10. sınıflar	260	352.58			
	11. sınıflar	242	342.76			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 10’a göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın reddetme/aşağılama (X²= 10.325, Sd= 2, p< .01) ve yıldırma (X²= 8.987, Sd= 2, p< .05) alt boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, duyarsızlık alt boyutunun ise anlamlı düzeyde farklılık göstermediği gözlenmiştir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutunun 11.sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, 9. Sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın aile gelir durumuna göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 11’de verilmiştir:

Tablo 11.

Ergenlerin Ana Baba Duygusal İstismar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Ana Baba Duyarsızlık	0-1000 TL	36	352.38	15.873	3	0.001*
	1001-2000 TL	199	319.33			
	2001-3000 TL	206	361.38			
	3001 TL ve üzeri	284	396.12			
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	0-1000 TL	36	350.18	10.628	3	0.014**
	1001-2000 TL	199	330.01			
	2001-3000 TL	206	357.41			
	3001 TL ve üzeri	284	391.8			
Ana Baba Yıldırma	0-1000 TL	36	312.17	19.713	3	0.000*
	1001-2000 TL	199	323.44			
	2001-3000 TL	206	356.14			
	3001 TL ve üzeri	284	402.14			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 11’e göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık (X²= 15.873, Sd= 3, p< .01), reddetme/aşağılama (X²= 10.628, Sd= 3, p< .05) ve yıldırma (X²= 19.713, Sd= 3, p< .01) alt boyutlarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ana babadan algılanan duygusal istismarın duyarsızlık ve reddetme/aşağılama alt boyutlarının 1001-2000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelerde daha

düşük olduğu söylenebilir. Ana babadan algılanan duygusal istismarın yıldırma alt boyutunun ise 0-1000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelerde daha düşük olduğu söylenebilir.

4.3.2. Ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve aile gelir durumuna göre farklılaşmasına ilişkin bulgular. Ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Mann Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 12’de verilmiştir:

Tablo 12.

Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	z	p
Öğretmen Duyarsızlık	Kız	366	388.29	56440.5	-3.285	0.001*
	Erkek	359	337.22			
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	Kız	366	412.55	47562	-6.575	0.000*
	Erkek	359	312.48			
Öğretmen Yıldırma	Kız	366	408.18	49162	-5.875	0.000*
	Erkek	359	316.94			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 12’ye göre ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismar ölçeğinin duyarsızlık (X²= 56440.50, z= -3.285, p< .001), reddetme/ aşağılama (X²= 47562.00, z= -6.575, p< .001) ve yıldırma (X²= 49162 z= -5.875, p< .001) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın kızlardan daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın okul türü değişkenine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 13’te verilmiştir:

Tablo 13.

Ergenlerin Öğretmenlerden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Öğretmen Duyarsızlık	Fen Lisesi	215	456.99	63.532	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	336			
	Meslek Lisesi	251	310.35			
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	Fen Lisesi	215	460.17	86.126	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	359.25			
	Meslek Lisesi	251	283.63			
Öğretmen Yıldırma	Fen Lisesi	215	430.64	38.601	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	356.23			
	Meslek Lisesi	251	301.92			

* p<.01

Tablo 13’e göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ($X^2= 63.532$, $Sd= 2$, $p< .01$), reddetme/aşağılama ($X^2= 86.126$, $Sd= 2$, $p< .01$) ve yıldırma ($X^2= 38.601$, $Sd= 2$, $p< .01$) alt boyutlarının okul türüne dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi daha yüksek iken, fen lisesinde öğrenim gören ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın sınıf düzeyine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 14’te verilmiştir:

Tablo 14.

Ergenlerin Öğretmenlerden Algıladıkları Duygusal İstismar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Öğretmen Duyarsızlık	9. sınıflar	223	387.57	7.367	2	0.025**
	10. sınıflar	260	336.66			
	11. sınıflar	242	368.66			
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	9. sınıflar	223	376.51	1.758	2	0.415
	10. sınıflar	260	351.73			
	11. sınıflar	242	362.66			
Öğretmen Yıldırma	9. sınıflar	223	372.57	0.783	2	0.676
	10. sınıflar	260	355.79			
	11. sınıflar	242	361.93			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 14'e göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık alt boyutunun ($X^2= 7.367$, $Sd= 2$, $p< .05$) sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık düzeyinin 10.sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, 9. Sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın aile gelir durumuna göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 15'te verilmiştir:

Tablo 15.

Ergenlerin Öğretmen Duygusal İstismar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Öğretmen Duyarsızlık	0-1000 TL	36	372.03	8.429	3	0.038*
	1001-2000 TL	199	348.66			
	2001-3000 TL	206	338.51			
	3001 TL ve üzeri	284	389.67			
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	0-1000 TL	36	316.19	7.857	3	0.049*
	1001-2000 TL	199	342.14			
	2001-3000 TL	206	358.58			
	3001 TL ve üzeri	284	386.76			
Öğretmen Yıldırma	0-1000 TL	36	383.74	6.601	3	0.086
	1001-2000 TL	199	355.38			
	2001-3000 TL	206	337.51			
	3001 TL ve üzeri	284	384.2			

* p< .05

Tablo 15'e göre ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ($X^2= 8.429$, $Sd= 3$, $p< .05$) ve reddetme/aşağılama boyutunun ($X^2= 7.857$, $Sd= 3$, $p< .05$) alt boyutlarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık boyutunun 2001-3000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelerde daha düşük olduğu söylenebilir. Reddetme/aşağılama boyutunun ise 0-1000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelerde daha düşük olduğu söylenebilir.

4.3.3. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve aile gelir durumuna göre farklılaşmasına ilişkin bulgular. Ergenlerin kendine zarar verme davranışlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Mann Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 16’da verilmiştir:

Tablo 16.

Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Z	p
KZVD Otonom İşlevler	Kız	366	355.80	63061.000	-0.939	0.348
	Erkek	359	370.34			
KZVD Sosyal İşlevler	Kız	366	335.25	55542.000	-3.621	0.000*
	Erkek	359	391.29			
KZVDDDE Toplam	Kız	366	343.51	58563.500	-2.535	0.011**
	Erkek	359	382.87			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 16’ya göre kendine zarar verme değerlendirme envanterinin otonom işlevler boyutunun cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği, sosyal işlevler boyutunun ($X^2= 55542.00$, $z= -3.621$, $p< .001$) ve kendine zarar verme değerlendirme envanterinin toplamının ($X^2= 58563.500$, $z= -2.535$, $p< .05$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamaları incelendiğinde ergenlerin kendine zarar verme davranışının sosyal işlevler ve toplam boyutunun erkeklerde daha fazla görüldüğü belirlenmiştir.

Ergenlerin kendine zarar verme davranışının okul türüne göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 17’de verilmiştir:

Tablo 17.

Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
KZVD Otonom İşlevler	Fen Lisesi	215	273.98	96.705	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	342.38			
	Meslek Lisesi	251	460.53			
KZVD Sosyal İşlevler	Fen Lisesi	215	252.24	176.502	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	323.5			
	Meslek Lisesi	251	498.63			
KZVDDDE Toplam	Fen Lisesi	215	259.48	147	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	329.32			
	Meslek Lisesi	251	486.43			

* p < .01

Tablo 17'ye göre ergenlerin kendine zarar verme davranışının otonom işlevler ($X^2=96.705$, $Sd=2$, $p<.01$) ve sosyal işlevler ($X^2=176.502$, $Sd=2$, $p<.01$) alt boyutlarının ve kendine zarar verme davranışı ölçek toplamının ($X^2=147.000$, $Sd=2$, $p<.01$) okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında kendine zarar verme davranışının tüm boyutlarının meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, fen lisesinde öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu görülmüştür.

Ergenlerin kendine zarar verme davranışının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 18'de verilmiştir:

Tablo 18.

Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
KZVD Otonom İşlevler	9. sınıflar	223	364.04	0.404	2	0.817
	10. sınıflar	260	356.89			
	11. sınıflar	242	368.61			
KZVD Sosyal İşlevler	9. sınıflar	223	364.62	0.111	2	0.946
	10. sınıflar	260	359.57			
	11. sınıflar	242	365.19			
KZVDDDE Toplam	9. sınıflar	223	364.74	0.185	2	0.911
	10. sınıflar	260	358.59			
	11. sınıflar	242	366.13			

Tablo 18'e göre ergenlerin kendine zarar verme davranışı puan ortalamaları sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Ergenlerin kendine zarar verme davranışının aile gelir durumuna göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19.

Ergenlerin Kendine Zarar Verme Davranışı Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
KZVD Otonom İşlevler	0-1000 TL	36	340.71	24.735	3	0.000*
	1001-2000 TL	199	413.47			
	2001-3000 TL	206	376.64			
	3001 TL ve üzeri	284	320.56			
KZVD Sosyal İşlevler	0-1000 TL	36	358.46	28.192	3	0.000*
	1001-2000 TL	199	415.99			
	2001-3000 TL	206	377.14			
	3001 TL ve üzeri	284	316.18			
KZVDDDE Toplam	0-1000 TL	36	348.74	29.097	3	0.000*
	1001-2000 TL	199	417.67			
	2001-3000 TL	206	377.42			
	3001 TL ve üzeri	284	316.04			

* p< .01

Tablo 19'a göre ergenlerin kendine zarar verme davranışının otonom işlevler ($X^2=24.735$, $Sd=3$, $p<.01$) ve sosyal işlevler ($X^2=28.192$, $Sd=3$, $p<.01$) alt boyutlarında ve kendine zarar verme davranışı ölçek toplamında ($X^2=29.097$, $Sd=3$, $p<.01$) aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin kendine zarar verme davranışının tüm boyutlarının 1001-2000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde yüksek, 3001 TL ve üzeri gelir durumuna sahip olan ailelerde düşük olduğu söylenebilir

4.3.4. Ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve aile gelir durumuna göre farklılaşmasına ilişkin bulgular. Ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-

parametrik testlerden Mann Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 20’de verilmiştir:

Tablo 20.

Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Z	p
Antisosyal Davranışlar	Kız	366	314.47	47936.000	-6.308	0.000*
	Erkek	359	412.47			
Alkol Kullanımı	Kız	366	317.66	49103.000	-7.892	0.000*
	Erkek	359	409.22			
Sigara Kullanımı	Kız	366	306.96	45186.000	-7.579	0.000*
	Erkek	359	420.13			
İntihar Eğilimi	Kız	366	385.11	57603.000	-2.880	0.004*
	Erkek	359	340.45			
Beslenme Alışkanlıkları	Kız	366	381.13	59062.500	-2.358	0.018**
	Erkek	359	344.52			
Okul Terki	Kız	366	325.36	51920.500	-5.036	0.000*
	Erkek	359	401.37			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 20’ye göre ergenlerin riskli davranışlarının antisosyal davranışlar (X²= 47936.00, z= -6.308, p< .001), alkol kullanımı (X²= 49103.00, z= -7.892, p< .001), sigara kullanımı (X²= 45186.00 z= -7.579, p< .001), intihar eğilimi (X²= 57603.00 z= -2.880, p< .001), beslenme alışkanlıkları (X²= 59062.50 z= -2.358, p< .001) ve okul terki (X²= 51920.50 z= -5.036, p< .001) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamaları incelendiğinde antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışlarının erkeklerde daha fazla görüldüğü, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları riskli davranışlarının ise kızlarda daha fazla görüldüğü belirlenmiştir.

Ergenlerin riskli davranışlarının okul türüne göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21.

Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Antisosyal Davranışlar	Fen Lisesi	215	288.97	63.501	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	348.42			
	Meslek Lisesi	251	441.45			
Alkol Kullanımı	Fen Lisesi	215	306.83	44.341	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	371.74			
	Meslek Lisesi	251	402.1			
Sigara Kullanımı	Fen Lisesi	215	279.03	79.277	2	0.000*
	Anadolu Lisesi	259	353.76			
	Meslek Lisesi	251	444.46			
İntihar Eğilimi	Fen Lisesi	215	331.58	7.141	2	0.028**
	Anadolu Lisesi	259	380.49			
	Meslek Lisesi	251	371.87			
Beslenme Alışkanlıkları	Fen Lisesi	215	348.54	3.127	2	0.209
	Anadolu Lisesi	259	380.85			
	Meslek Lisesi	251	356.97			
Okul Terki	Fen Lisesi	215	324.02	12.55	2	0.002*
	Anadolu Lisesi	259	369.31			
	Meslek Lisesi	251	389.88			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 21'e göre riskli davranışlarının antisosyal davranışlar ($X^2= 63.501$, $Sd= 2$, $p< .01$), alkol kullanımı ($X^2= 44.341$, $Sd= 2$, $p< .01$), sigara kullanımı ($X^2= 79.277$, $Sd= 2$, $p< .01$), intihar eğilimi ($X^2= 7.141$, $Sd= 2$, $p< .05$) ve okul terki ($X^2= 12.550$, $Sd= 2$, $p< .01$) alt boyutlarının okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışları meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde yüksek iken, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları riskli davranışları anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin riskli davranışlarının sınıf düzeyine göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 22'de verilmiştir:

Tablo 22.

Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Antisosyal Davranışlar	9. sınıflar	223	356.27	0.571	2	0.752
	10. sınıflar	260	370.38			
	11. sınıflar	242	361.27			
Alkol Kullanımı	9. sınıflar	223	343.01	9.68	2	0.008*
	10. sınıflar	260	357.77			
	11. sınıflar	242	387.04			
Sigara Kullanımı	9. sınıflar	223	340.64	16.326	2	0.000*
	10. sınıflar	260	342.52			
	11. sınıflar	242	405.6			
İntihar Eğilimi	9. sınıflar	223	364.24	4.427	2	0.109
	10. sınıflar	260	343.56			
	11. sınıflar	242	382.74			

Beslenme Alışkanlıkları	9. sınıflar	223	367.48	0.874	2	0.646
	10. sınıflar	260	353.34			
	11. sınıflar	242	369.25			
Okul Terki	9. sınıflar	223	335.94	6.276	2	0.043**
	10. sınıflar	260	368.43			
	11. sınıflar	242	382.1			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 22'ye göre ergenlerin riskli davranışlarının alkol kullanımı ($X^2= 9.680$, $Sd= 2$, $p< .01$), sigara kullanımı ($X^2= 16.326$, $Sd= 2$, $p< .01$) ve okul terki ($X^2= 6.276$, $Sd= 2$, $p< .05$) alt boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları alt boyutlarının ise anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışlarının 11.sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken 9. Sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin riskli davranışlarının ailenin gelir durumuna göre farklılaşma durumunu incelemek amacıyla non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 23'te verilmiştir:

Tablo 23.

Ergenlerin Riskli Davranışlar Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

Ölçek	Varyans Kaynağı	N	Ort.	X ²	Sd	p
Antisosyal Davranışlar	0-1000 TL	36	330.15	6.717	3	0.081
	1001-2000 TL	199	373.29			
	2001-3000 TL	206	386.8			
	3001 TL ve üzeri	284	342.68			
Alkol Kullanımı	0-1000 TL	36	325.17	3.885	3	0.274
	1001-2000 TL	199	370.66			
	2001-3000 TL	206	372.09			
	3001 TL ve üzeri	284	355.84			
Sigara Kullanımı	0-1000 TL	36	381.5	8.181	3	0.042**
	1001-2000 TL	199	386.61			
	2001-3000 TL	206	372.5			
	3001 TL ve üzeri	284	337.22			
İntihar Eğilimi	0-1000 TL	36	335.28	9.026	3	0.029**
	1001-2000 TL	199	394.93			
	2001-3000 TL	206	369.19			
	3001 TL ve üzeri	284	339.65			
Beslenme Alışkanlıkları	0-1000 TL	36	247.85	11.896	3	0.008*
	1001-2000 TL	199	365.88			
	2001-3000 TL	206	363.87			
	3001 TL ve üzeri	284	374.94			
Okul Terki	0-1000 TL	36	304.72	6.318	3	0.097
	1001-2000 TL	199	380.3			
	2001-3000 TL	206	374.82			
	3001 TL ve üzeri	284	349.69			

* p< .01, ** p< .05

Tablo 23'e göre ergenlerin riskli davranışlarının sigara kullanımı ($X^2= 8.181$, $Sd= 3$, $p< .05$), intihar eğilimi ($X^2= 9.026$, $Sd= 3$, $p< .05$) ve beslenme alışkanlıkları ($X^2= 11.896$, $Sd= 3$, $p< .01$) alt boyutlarının aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; antisosyal davranışlar, alkol kullanımı ve okul terki alt boyutlarının anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Tabloda puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin riskli davranışlarının sigara kullanımı ve intihar eğilimi boyutlarının 1001-2000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde; beslenme alışkanlıkları boyutunun 3001 TL ve üzeri gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu söylenebilir.

4.4. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar ile İlişisine İlişkin Bulgular

Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyonu testine ilişkin bulgular Tablo 24'te verilmiştir:

Tablo 24. Ergenlerin Ana Babadan ve Öğretmenlerden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar ile İlişkisi

Ölçek ve Alt Boyutlar		Ana Baba Duyarsızlık	Ana Baba Reddetme Aşağılama	Ana Baba Yıldırma	Ana Baba Duygusal İstismar	Öğretmen Duyarsızlık	Öğretmen Reddetme Aşağılama	Öğretmen Yıldırma	Öğretmen Duygusal İstismar
Anti-sosyal Davranışlar	R	-.375**	-.508**	-.443**	-.474**	-.367**	-.538**	-.542**	-.548**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
Alkol Kullanımı	R	-.366**	-.405**	-.325**	-.422**	-.255**	-.393**	-.356**	-.401**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
Sigara Kullanımı	R	-.404**	-.459**	-.392**	-.474**	-.304**	-.395**	-.409**	-.427**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
İntihar Eğilimi	R	-.299**	-.385**	-.250**	-.365**	-.231**	-.209**	-.206**	-.255**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
Beslenme Alışkanlıkları	R	0.01	-.118**	-0.047	-0.054	-0.051	-.102**	-.142**	-.107**
	P	0.796	0.001	0.21	0,15	0.166	0.006	0	0.004
Okul Terki	R	-.284**	-.362**	-.275**	-.366**	-.265**	-.352**	-.329**	-.368**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
Riskli Davranışlar	R	-.443**	-.581**	-.462**	-.555**	-.386**	-.530**	-.527**	-.558**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
KZVD Otonom İşlevler	R	-.382**	-.478**	-.424**	-.470**	-.297**	-.342**	-.330**	-.383**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
KZVD Sosyal İşlevler	R	-.382**	-.462**	-.436**	-.465**	-.306**	-.426**	-.363**	-.421**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0
KZVDDDE Toplam	R	-.393**	-.482**	-.444**	-.481**	-.313**	-.404**	-.363**	-.420**
	P	0	0	0	0	0	0	0	0

**p< .05

Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya katılan ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile arasında istatistiksel olarak ($p < .01$; $p < .05$) anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Ana babadan algılanan duygusal istismar ölçeğinin duyarsızlık ($r = -.443$, $p < .01$), reddetme/aşağılama ($r = -.581$, $p < .01$), yıldırma ($r = -.462$, $p < .01$) alt boyutları puanları, ana babadan algılanan duygusal istismar puanları ile riskli davranışlar puanları arasındaki korelasyonlar (ölçeğin yapısından dolayı negatif) pozitif yönde ve anlamlıdır.

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ($r = -.393$, $p < .01$), reddetme/aşağılama ($r = -.482$, $p < .01$), yıldırma ($r = -.444$, $p < .01$) alt boyutları puanları, ana babadan algılanan duygusal istismar puanları ile kendine zarar verme davranışı puanları arasındaki korelasyonlar (ölçeğin yapısından dolayı negatif) pozitif yönde ve anlamlıdır.

Ana baba duygusal istismar ölçeğinden elde edilen puanlar tersi yönde yorumlanmaktadır, yüksek puan düşük duygusal istismara, düşük puan yüksek istismara işaret etmektedir. Bu nedenle düzey olarak bakıldığında ana baba duygusal istismarı düzeyi ile kendine zarar verme ve riskli davranışlar düzeyi arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle ana babadan duygusal istismara maruz kalan ergenlerin kendine zarar verme ve riskli davranışları daha fazla sergileyebilecekleri söylenebilir.

Öğretmenden algılanan duygusal istismar ölçeğinin duyarsızlık ($r = -.386$, $p < .01$), reddetme/aşağılama ($r = -.530$, $p < .01$), yıldırma ($r = -.527$, $p < .01$) alt boyutları puanları, öğretmenden algılanan duygusal istismar puanları ile riskli davranışlar puanları arasındaki korelasyonlar (ölçeğin yapısından dolayı negatif) pozitif yönde ve anlamlıdır.

Ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ($r = -.313$, $p < .01$), reddetme/aşağılama ($r = -.404$, $p < .01$), yıldırma ($r = -.363$, $p < .01$) alt boyutları puanları, ana babadan algılanan duygusal istismar puanları ile kendine zarar verme davranışı puanları arasındaki korelasyonlar (ölçeğin yapısından dolayı negatif) pozitif yönde ve anlamlıdır.

Öğretmen duygusal istismar ölçeğinden elde edilen puanlar tersi yönde yorumlanmaktadır, yüksek puan düşük duygusal istismara, düşük puan yüksek istismara işaret etmektedir. Bu nedenle düzey olarak bakıldığında öğretmen duygusal istismarı düzeyi ile kendine zarar verme ve riskli davranışlar düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle öğretmen tarafından duygusal istismara maruz kalan ergenlerin kendine zarar verme ve riskli davranışları daha fazla sergileyebilecekleri söylenebilir.

4.5. Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlarını Yordama Düzeyine İlişkin Bulgular

Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlarını yordama düzeylerini incelemek amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını yordama durumuna ilişkin regresyon analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 25’de verilmiştir:

Tablo 25.

Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	B	SH _B	β	t	p
Sabit	76.6241	3.562		21.51**	.000
Ana Baba Duyarsızlık	-.119	.063	-.09	-1.91	.057
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	-.478	.099	-.31	-4.81**	.000
Ana Baba Yıldırma	-.590	.174	-.19	-3.40**	.001

R= .54 R²= .294 ΔR²= .291
F(3; 721)= 99.99 p= .00

*p< .05 **p< .01

Tablo 25'e göre bağımlı değişken kendine zarar verme davranışı ölçeği genel puanları ile bağımsız değişken ana babadan algılanan istismar ölçeğinin alt boyut puanları arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir [$F_{(3, 721)}=99.99$; $p < .01$]. Ana babadan algılanan duygusal istismar ölçeği alt boyutları, kendine zarar verme davranışları ölçeğindeki değişimin yaklaşık %29'unu açıklamaktadır [$\Delta R^2 = .291$].

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ana baba reddetme/aşağılama ve yıldırma alt boyut puanlarının kendine zarar verme davranışları puanları üzerinde istatistiksel olarak negatif yönünde anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir [Sırasıyla; $\beta = -.31$, $p < .001$; $\beta = -.19$, $p < .001$]. Düzey olarak incelendiğinde ana babadan algılanan duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme davranışı düzeyi üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılan ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça kendine zarar verme düzeyleri artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre kendine zarar verme davranışının ana babadan algılanan reddetme/aşağılama ve yıldırma değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model şöyledir:

Kendine zarar verme davranışı: $76.62 - .09 * \text{duyarsızlık} - .31 * \text{reddetme ve aşağılama} - .19 * \text{yıldırma}$

Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışlarını yordama durumuna ilişkin regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 26'da verilmiştir:

Tablo 26.

Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Davranışını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	B	SH _B	β	t	p
Sabit	51.888	4.476		11.593	.000
Öğretmen Duyarsızlık	.199	.075	.100	2.643**	.008
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	-.665	.134	-.280	-4.977**	.000
Öğretmen Yıldırma	-.343	.108	-.191	-3.178**	.002

R= .507 R²= .257 ΔR²= .254
F_(3, 721)= 83.35 p= .00

*p< .05 **p< .01

Tablo 26'ya göre bağımlı değişken kendine zarar verme davranışı ölçeği genel puanları ile bağımsız değişken öğretmenden algılanan istismar ölçeğinin alt boyut puanları arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir [F_(3, 721)= 85.35; p< .01]. Öğretmenden algılanan duygusal istismar ölçeği alt boyutları, kendine zarar verme davranışı ölçeğindeki değişimin yaklaşık %25'ini açıklamaktadır [ΔR²= .254].

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin sonuçlar incelendiğinde öğretmen duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma alt boyut puanlarının kendine zarar verme davranışı puanları üzerinde istatistiksel olarak negatif yönünde anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir [Sırasıyla; β= .10, p< .001; β= -.28, p< .001; β= -.19, p< .001]. Düzey olarak incelendiğinde öğretmenden algıladıkları reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutundaki duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme davranış düzeyi üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılan ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismar arttıkça kendine zarar verme davranışı artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre kendine zarar verme davranışının öğretmenden algılanan duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma değişkenlerince yordanmasına ilişkin matematiksel model şöyledir:

Kendine zarar verme davranışı: $51.88 + .10 \cdot \text{duyarsızlık} - .28 \cdot \text{reddetme ve aşağılama} - .19 \cdot \text{yıldırma}$

Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ölçeğinin riskli davranışlar ölçeğini yordama durumuna ilişkin analiz yapılmıştır. Bu konuda ulaşılan bulgular Tablo 27’de verilmiştir:

Tablo 27.

Ergenlerin Ana Babadan Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışları Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	B	SH _B	β	t	p
Sabit	159.110	4.295		37.042	.000
Ana Baba Duyarsızlık	-.086	.076	-.049	-1.139	.255
Ana Baba Reddetme/Aşağılama	-.929	.120	-.463	-7.753	.000
Ana Baba Yıldırma	-.591	.209	-.144	-2.822	.005

R= .624 R²= .390 $\Delta R^2 = .387$
F_(3; 721)= 153.480 p= .00

*p< .05 **p< .01

Tablo 27’ye göre bağımlı değişken riskli davranışlar ölçeği genel puanları ile bağımsız değişken ana babadan algılanan istismar ölçeğinin alt boyut puanları arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir [F_(3, 721)= 153.480; p< .01]. Ana babadan algılanan duygusal istismar ölçeği alt boyutları, riskli davranışlar ölçeğindeki değişimin yaklaşık %39’unu açıklamaktadır [$\Delta R^2 = .387$].

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin sonuçlar incelendiğinde ana baba duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma alt boyut puanlarının riskli davranışlar üzerinde istatistiksel olarak negatif yönünde anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir [Sırasıyla; $\beta = .05$, p< .001; $\beta = -.46$, p< .001; $\beta = -.14$, p< .001]. Düzey olarak incelendiğinde ana babadan algılanan duygusal istismarın riskli davranışlar üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle

araştırmaya katılan ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar arttıkça riskli davranışlar da artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre riskli davranışların ana babadan algılanan duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma değişkenlerince yordanmasına ilişkin matematiksel model şöyledir:

Riskli davranış: $159.110 - .05*\text{duyarsızlık} - .46*\text{reddetme ve aşağılama} - .14*\text{yıldırma}$

Ergenlerin öğretmenden algıladıkları duygusal istismar ölçeğinin riskli davranışlar ölçeğini yordama durumuna ilişkin analiz yapılmıştır. Bu konuda ulaşılan bulgular Tablo 28’de verilmiştir:

Tablo 28.

Ergenlerin Öğretmenden Algıladıkları Duygusal İstismarın Riskli Davranışlarını Yordama Durumuna İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	B	SH _B	β	t	p
Sabit	134.875	5.120		26.342	.000
Öğretmen Duyarsızlık	.255	.086	.099	2.969	.003
Öğretmen Reddetme/Aşağılama	-1.300	.153	-.423	-8.511	.000
Öğretmen Yıldırma	-.463	.124	-.199	-3.741	.000

R= .650 R²= .423 ΔR^2 = .420
F_(3; 721)= 175.868 p= .00

*p< .05 **p< .01

Tablo 28’e göre bağımlı değişken riskli davranışlar ölçeği genel puanları ile bağımsız değişken öğretmenden algılanan istismar ölçeğinin alt boyut puanları arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir [F_(3, 721)= 134.875; p< .01]. Öğretmenden algılanan duygusal istismar ölçeği alt boyutları, riskli davranışlar ölçeğindeki değişimin yaklaşık %42’sini açıklamaktadır [ΔR^2 = .420].

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin sonuçlar incelendiğinde öğretmen duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma alt boyut puanlarının riskli davranış puanları üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve negatif yönünde anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir [Sırasıyla; $\beta = .10$, $p < .001$; $\beta = -.42$, $p < .001$; $\beta = -.20$, $p < .001$]. Öğretmenlerden algılanan duygusal istismar ölçeğindeki puanlar tersi yönde yorumlandığı için, araştırmaya katılan ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları arttıkça riskli davranış düzeyleri de yükselmektedir. Diğer taraftan ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları konusundaki duygusal istismar arttıkça riskli davranışlarının azaldığı gözlenmiştir. Düzey olarak incelendiğinde öğretmenlerden algılanan reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutundaki duygusal istismarın riskli davranışlar üzerinde pozitif yönlü; duyarsızlık boyutundaki duygusal istismarın riskli davranışlar üzerinde negatif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılan ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutundaki duygusal istismar arttıkça riskli davranışlar artmakta; duyarsızlık boyutundaki duygusal istismar arttıkça riskli davranışlar azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre riskli davranışların öğretmenlerden algılanan duyarsızlık, reddetme/aşağılama ve yıldırma değişkenlerince yordanmasına ilişkin matematiksel model şöyledir:

Riskli davranış: $134.875 + .10 \cdot \text{duyarsızlık} - .42 \cdot \text{reddetme ve aşağılama} - .20 \cdot \text{yıldırma}$

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranış ile ilişkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultuda belirlenen alt amaçlara ilişkin sonuçlar ilgili literatür ile ilişkili olarak tartışılmıştır.

5.1. Sonuç ve Tartışma

5.1.1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin sonuçlar.

5.1.1.1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin cinsiyete göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Erkeklerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar puanının kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde bu konuda yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kızlara kıyasla erkeklerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Güneysu, 1982; Çakıcı, 2002; Kırımsoy, 2003; Türk, 2013; Charak & Koot, 2015; Koçmarlar, 2016). Erkek ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın kız ergenlere göre daha yüksek olmasının nedeni olarak erkeklerin daha fazla davranış problemleri göstermesi belirtilmektedir. Bu durum erkek ergenlerin davranış problemlerinin çözümünde ana babaları tarafından daha fazla duygusal istismara maruz kalmasına ve daha fazla duygusal istismarı algılamasına sebep olmaktadır (Şimşek, 2010).

Literatürde kız ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek bulunduğu araştırmalar da mevcuttur. Murty ve

arkadaşları (2003) tarafından yapılan araştırmada ana babadan algılanan duygusal istismar düzeyinin kızlarda erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz Irmak (2008) tarafından yapılan çalışmada kızların erkeklere kıyasla ana babadan algıladığı duygusal istismarın daha fazla olduğu görülmüştür. Buna karşın Karaca (2001), Siyez (2003), Yalçın (2007) ve Özyurt (2016) tarafından yapılan araştırmalarda ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin literatürde farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara dayalı olarak ergenlerin anne ve babadan algıladıkları duygusal istismara ilişkin çalışmalar yapılırken cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulması önemli olabilir.

5.1.1.2. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin okul türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın fen lisesinde öğrenim gören ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın öğrenim gördükleri okul türüne göre incelenmesine ilişkin yapılan çalışmaların sonuçlarının bu çalışmada elde edilen sonuçlarla tutarlı olduğu görülmektedir (Akman, 2019; Doğan Arslan, 2019). Meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde daha fazla disiplin ve davranış sorunları olması, kurallara ve disipline uymayan ergenlere yönelik olarak okulların katı bir disiplin anlayışının olması ve bu nedenle algıladıkları duygusal istismarın fazla olması bu sonucun bir açıklaması olabilir (Şimşek, 2010).

5.1.1.3. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin sınıf türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın reddetme/aşağılama ve yıldırma alt boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği, duyarsızlık alt boyutunun ise anlamlı bir farklılık göstermediği

gözlenmiştir. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın reddetme/aşağılama ve yıldırma düzeyinin on birinci sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, dokuzuncu sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha düşüktür. Benzer şekilde bu konuda Doğan Arslan (2019) tarafından yapılan çalışmada on birinci ve on ikincisi sınıfta öğrenim gören ergenlerin dokuzuncu sınıfta öğrenim gören ergenlere kıyasla ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siyez (2003) tarafından yapılan çalışmada on birinci sınıf düzeyinde olan on yedi yaşındaki ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın dokuzuncu sınıf düzeyinde olan on beş yaşındaki ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Yalçın, 2007; Türk, 2013; Akman, 2019). Elde edilen bu sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde on birinci sınıfta öğrenim gören ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın daha yüksek olduğu görülmektedir.

5.1.1.4. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin aile gelir durumuna göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ve reddetme/aşağılama boyutlarınının 1001-2000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yıldırma boyutunun ise 0-1000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip olan ailelere kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Sonuç olarak ailenin gelir durumu azaldıkça ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyinin arttığı söylenebilir. Benzer şekilde bu konuda yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini belirtmiştir (Kılınç, 1999; Lindell & Svedin, 2001; Siyez, 2003; Yalçın, 2007; Azizoğlu, 2009; Öztep, 2010; Lee, 2015). Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın ailenin gelir durumuna göre

farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Karaca, 2001). Bu doğrultuda araştırmada elde edilen bulguların ilgili alan yazın tarafından desteklendiği görülmektedir. Aile yaşadığı maddi sorunlardan dolayı çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olabilir.

5.1.2. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin sonuçlar.

5.1.2.1. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin cinsiyete göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Erkeklerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar puanının kızlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Alan yazına bakıldığında erkek ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar kız ergenlere göre daha yüksek olduğunu destekleyen araştırmalar görülmektedir (Alantar, 1989; Benbenishty, Zeira & Astor, 2002; Theoklitou, Kabitsis & Kabitsi, 2012; Lee, 2015; Koçmarlar, 2016). Buna karşın bazı çalışmalarda ise ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür (Çakar, 1994; Baltaş ve Baltaş, 1999).

Literatür incelendiğinde çalışmanın sonucunda ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılma nedenlerinin; erkek ergenlerin kız ergenlere kıyasla okullarda daha fazla disiplin problemleri ve davranış problemleri göstermesi, erkek ergenlerin öğretmenlerinden daha yüksek düzeyde davranış kontrolü algılaması olabileceği belirtilmektedir (Şimşek, 2010).

5.1.2.2. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin okul türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın okul türüne dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Tabloda

puan ortalamalarına bakıldığında meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi daha yüksek iken, fen lisesinde öğrenim gören ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde ergenlerin öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaya yönelik kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

5.1.2.3. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin sınıf türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık boyutunun sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği; reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutlarında ise anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık boyutundan elde edilen puanın 9. ve 11. sınıfta öğrenim gören ergenlere kıyasla 10. sınıf düzeyinde öğrenim gören ergenlerde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Lisede öğrenim gören ergenlerin sınıf düzeyi arttıkça buna bağlı olarak yaş düzeyi de artmaktadır. Yapılan bazı araştırmalarda yaş düzeyleri ile birlikte algılanan duygusal istismar düzeyinin arttığı (Erkman, 1991; Kırımsoy, 2003); bazı çalışmalarda yaşla birlikte algılanan duygusal istismarın farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (İşmen, 1993; Theoklitou, Kabitsis & Kabitsi, 2012).

5.1.2.4. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin aile gelir durumuna göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık ve reddetme/aşağılama boyutunun ailenin gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği; yıldırma boyutunda ise anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Duyarsızlık ve reddetme/aşağılama boyutu puan ortalamalarına bakıldığında öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın duyarsızlık boyutunun 2001-3000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir durumuna sahip ailelerde daha düşük olduğu söylenebilir. Reddetme ve aşağılama boyutunun ise 0-1000 TL arası gelir düzeyine sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu, 3001 ve üzeri gelir düzeyine sahip ailelerde daha düşük olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak aileleri düşük ve orta gelir düzeyine sahip ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar aileleri yüksek gelir düzeyine sahip ergenlere kıyasla daha fazladır. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Alantar, 1989; Çeşmeci, 1995). Buna karşın Kırımsoy (2003) tarafından yapılan bir çalışma da öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın üst sosyoekonomik düzeydeki ergenlerde, orta ve alt sosyoekonomik düzeydeki ergenlere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayalı olarak ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarı düzeylerinde aile gelir düzeyinin önemli bir değişken olarak değerlendirilmesinin yararlı olacağı görülmektedir.

5.1.3. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin sonuçlar.

5.1.3.1. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının cinsiyete göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Çalışmanın sonucuna göre elde edilen bulgulara göre kendine zarar verme davranışının sosyal işlevler boyutunda ve toplamında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; otonom işlevler boyutundaki görüşleri anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin kendine zarar verme davranışının sosyal işlevler ve toplam boyutunun erkeklerde kızlara kıyasla daha fazla görüldüğü belirlenmiştir. Benzer şekilde yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışı cinsiyete göre erkek ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Öksüz ve Malhan, 2005; Erdem, 2009; Çamuroğlu, 2014; Oktan, 2014). Yapılan bazı çalışmalarda ise ergenlerin kendine zarar verme davranışının cinsiyete göre kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Ross & Heath, 2002; Laye-Gindhu & SchonertReichl, 2005; Nixon, Cloutier & Jansson, 2008; Saçarçelik, Türkcan, Güveli ve Yeşilbaş, 2011). Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Klonsky, Oltmanns & Turkheimer, 2003; Zoroğlu ve ark., 2003; Muehlenkamp & Gutierrez, 2004; Young,

Sweeting & West, 2006; Tüzün 2008; Aykol, 2015; Demez, 2016; Doyle, Treacy & Sheridan, 2015; Özdemir, 2018). Yapılan bu çalışmanın sonucunda erkek ergenlerin yaşadıkları olumsuz duygularla başa çıkabilmek için kendine zarar verme davranışı sergiledikleri söylenebilir.

5.1.3.2. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının okul türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin kendine zarar verme davranışının alt boyutlarından otonom işlevler, sosyal işlevler ve kendine zarar verme davranışı toplamının okul türüne dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında kendine zarar verme davranışının tüm boyutlarının meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, fen lisesinde öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde ergenlerin kendine zarar verme davranışının okul türüne göre incelenmesine ilişkin yeterli düzeyde çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde ergenlerin öğrenim gördüğü okul türü akademik başarıları ile ilişkilidir. Yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışının öğrenim gördüğü okula ve akademik başarılarına göre farklılık gösterdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Değerli, 2015; Demez, 2016; Belger, 2017). Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışının okul türüne göre anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir (Toksoy, 2018). Bu farklı sonuçlara rağmen ergenlerin kendine zarar verme davranışı incelenirken okul türü değişkenin önemli bir değişken olabileceği düşünülmektedir.

5.1.3.3. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının sınıf türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin kendine zarar verme davranışı sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Benzer şekilde yapılan bazı çalışmalarda da ergenlerin kendine zarar verme davranışının sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Muehlenkamp, Williams, Gutierrez & Claes, 2009; Klonsky, 2011; Saçarçelik, Türkcan, Güveli ve Yeşilbaş, 2013; Oktan, 2014; Aykol, 2015; Güçlü, 2017; Toksoy, 2018). Buna karşın Demez (2016) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin kendine zarar verme davranışları sınıf düzeyine göre

anlamli olarak farklılaştığını; sınıf düzeyi arttıkça kendine zarar verme davranışının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayalı olarak ergenlerin kendine zarar verme davranışlarının yaşa bağlı değişiminin boylamsal çalışmalarla ortaya koyulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

5.1.3.4. Ergenlerin kendine zarar verme davranışının aile gelir durumuna göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin kendine zarar verme davranışının otonom işlevler, sosyal işlevler boyutunun ve kendine zarar verme davranışının toplamının aile gelir durumuna dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında ergenlerin kendine zarar verme davranışlarının tüm boyutlarının 1001-2000 TL arası gelir düzeyine sahip olan ailelerde yüksek, 3001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip olan ailelerde düşük olduğu söylenebilir. Sonuç olarak ergenlerin ailelerinin gelir düzeyi arttıkça kendine zarar verme davranışının azaldığı söylenebilir. Benzer şekilde yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışları ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini belirtmiştir (Nada-Raja, Skegg, Langley, Morrison ve Sowerby, 2004; Brunner ve ark., 2007; Gollust, Eisenberg & Golberstein, 2008; Hilt, Nock, Lloyd-Richardson & Prinstein, 2010b; Kokkevi, Rotsika, Arapakı & Richardson, 2012; Değerli, 2015). Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin kendine zarar verme davranışları ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmiştir (Tekden, 2018). İlgili alanyazındaki bazı araştırmaların sonuçlarının bu çalışmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

5.1.4. Ergenlerin riskli davranışlarının demografik değişkenlere göre incelenmesine ilişkin sonuçlar.

5.1.4.1. Ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Ergenlerin riskli davranışlarının puan ortalamaları incelendiğinde antisosyal

davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışlarının erkeklerde daha fazla görüldüğü, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları riskli davranışlarının ise kızlarda daha fazla görüldüğü belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu literatürü desteklemektedir. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda ergenlerin riskli davranışlarının kızlara kıyasla erkeklerde yüksek düzeyde görüldüğüne dair sonuçlara ulaşılmıştır (Özmen, 2006; Siyez, 2009; Kavas, 2009; Varela & Pritchard, 2011; Erel, 2011; Kaplan ve Aksel, 2013; Tunç ve Bakırcı, 2015; Sever, 2015; Bayramoğlu, 2019; Köklü, 2019). Bazı çalışmalarda ergenlerin riskli davranışlarının sigara ve madde kullanımı (Başsın, 2010; Erdoğan, 2017) antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve madde kullanımı (Bedirhanbeyoğlu, 2018), okul terki ve alkol kullanımı (Doğan, 2018), antisosyal davranışlar (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2009), okul terki, sigara ve alkol kullanımı (Aras, Günay, Özan ve Orçun, 2007) alt boyutları açısından erkeklerde kızlara kıyasla daha fazla görüldüğü belirlenmiştir. Akın ve Berkem (2012) ve Sever (2015) tarafından yapılan bir çalışmada kız öğrencilerin intihar eğilimi puanlarının erkekler öğrencilere göre daha yüksek puana sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmektedir (Piko, 2000; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011; İzgi, 2018). İlgili alanyazındaki bazı araştırmaların sonuçlarının bu çalışmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

5.1.4.2. Ergenlerin riskli davranışlarının okul türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin riskli davranışlarının boyutlarından antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinin okul türüne dayalı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Puan ortalamalarına bakıldığında antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışları meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde yüksek iken, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları riskli davranışları anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerde yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde bazı çalışmalarda riskli davranışların meslek lisesinde öğrenim gören ergenlerde öğrenim gören diğer lise türlerine göre daha fazla olduğu belirtilmiştir (Aras, Günay, Ozan ve Orçun, 2007; Sandıkçı, 2018). Buna karşın bazı

çalışmalarda ergenlerin riskli davranışlarının fen lisesine giden öğrencilerde daha fazla görüldüğüne dair sonuçlara ulaşılmıştır (Tunç ve Bakırcı, 2015; Sever, 2015). Bu sonuçlara dayalı olarak ergenlerin riskli davranışlarında okul türünün önemli bir değişken olarak değerlendirilmesinin yararlı olacağı görülmektedir.

5.1.4.3. Ergenlerin riskli davranışlarının sınıf türüne göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenlerin riskli davranışlarının alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki boyutunun sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği; antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları boyutlarında ise anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Ergenlerin alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışlarının on birinci sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha yüksek iken, dokuzuncu sınıfta öğrenim gören ergenlerde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak sınıf ve yaş düzeyi arttıkça ergenlerin riskli davranışları da artmaktadır (Gullone & Moore, 2000; Beyaz, 2004). Benzer şekilde Piko (2000) ve Polatkan (2007) tarafından yapılan çalışmalarda yaş ve sınıf düzeyi ilerledikçe ergenlerin sigara ve madde kullanımının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Erdamar ve Kurupınar (2014) tarafından yapılan çalışmada on ikinci sınıflarda alkol ve sigara kullanımının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sever (2015) tarafından yapılan çalışmada antisosyal davranışların on birinci sınıf öğrencilerinde diğer sınıf düzeyindeki öğrencilere göre daha fazla olduğu; alkol kullanımı, sigara kullanımı, beslenme alışkanlığı ve okul terkinin ise on ikinci sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda bireylerin yaş seviyesi arttıkça riskli davranışlarının azaldığı görülmektedir (Mata, Josef & Hertwig, 2016). Bazı çalışmalarda ise ergenlerin riskli davranışları ile sınıf ve yaş seviyesi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (İzgi, 2018). Bu doğrultuda araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak ergenlerin riskli davranışlarının sınıf türü veya yaşa göre değerlendirilmesinde farklı örneklem gruplarıyla kapsamlı olarak incelenmesine ihtiyaç duyulduğu düşünölmektedir.

5.1.4.4. Ergenlerin riskli davranışlarının aile gelir durumuna göre incelenmesine ilişkin sonuçlar. Araştırma sonucunda ergenlerin riskli

davranışlarının sigara kullanımı, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları boyutunun aile gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği; antisosyal davranışlar, alkol kullanımı ve okul terki boyutlarının anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir. Ergenlerin riskli davranışlarının sigara kullanımı ve intihar eğilimi boyutlarının 1001-2000 TL arası gelir durumuna sahip olan ailelerde; beslenme alışkanlıkları boyutunun 3001 TL ve üzeri gelir durumuna sahip olan ailelerde daha yüksek olduğu söylenebilir. Genel olarak gelir düzeyi orta olan ailelerin çocukları sigara kullanımı ve intihar eğilimi riskli davranışlarını göstermekte iken; gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları olumsuz beslenme alışkanlıkları göstermektedir. Karatay (2004) tarafından yapılan çalışmada gelir durumu yüksek aileye sahip ergenlerde alkol kullanımının daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşın Yaprak (2006) tarafından yapılan bir araştırmada sosyoekonomik düzey arttıkça madde kullanma düzeyinin azaldığı görülmüştür. Sever (2015) tarafından yapılan çalışmada alkol kullanımı ve beslenme alışkanlığı sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin diğer sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tunç ve Bakırcı (2015) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin gelir düzeyleri arttıkça riskli davranışının da arttığı görülmektedir. Sandıkçı (2018) tarafından yapılan bir çalışmada sosyoekonomik düzeyi düşük olan ergenlerin sosyoekonomik düzeyi orta ve yüksek olan ergenlere göre daha düşük antisosyal davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir. Bayramoğlu (2019) tarafından yapılan çalışmada yüksek gelir seviyesine sahip ailelerin çocukları düşük gelir seviyesine sahip olan ailelerin çocuklarına oranla daha fazla riskli davranış göstermektedir. Bu çalışmalara karşın Yiğit ve Khorshid (2006) tarafından yapılan çalışmada alkol kullanımı ile gelir düzeyi arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sonuç olarak ilgili alan yazına bakıldığında ergenlerin riskli davranışlarının ailenin gelir durumuna göre farklı sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir.

5.1.5. Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar.

5.1.5.1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ile kendine zarar verme davranışı arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar. Araştırma sonucuna göre ergenlerin ana babadan algılanan duygusal istismar düzeyi ile kendine zarar verme davranış düzeyi arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. İlgili araştırmada ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar arttıkça kendine zarar verme davranışlarında da artış olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonucuna benzer şekilde bazı araştırmalarda da ergenlerin algıladıkları duygusal istismar arttıkça kendine zarar verme davranışlarında da artış gözlenmektedir (Van Der Kolk, Perry & Herman, 1991; Yip, Ngan & Lam 2003; Matsumoto, Azekawa, Yamaguchi, Asami & İseki, 2004; Muehlenkamp, 2005; D'onofrio, 2007; Tüzün, 2008; Erdem, 2009; Saçarçelik, 2009; Çamuroğlu, 2014). Çocukluk çağında istismar yaşantısı olan bireylerin, ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde kendine zarar verme davranışı gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Yaşanan bu travma ise bireyin tüm yaşamını etkisi altına almaktadır (Linning ve Kearney, 2004). Sonuç olarak araştırmada elde edilen bulguların ilgili alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir. Ancak bu ilişkinin bir neden sonuç ilişkisini ortaya koymadığı gözönünde bulundurulmalıdır.

5.1.5.2. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar ile kendine zarar verme davranışı arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar. Araştırma sonucunda ergenlerin öğretmenlerden algılanan duygusal istismar düzeyi ile kendine zarar verme davranış arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. İlgili araştırma ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar arttıkça kendine zarar verme davranışında arttığını göstermiştir. Bu bulgu ergenlerin öğretmenleri ile nitelikli ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmesinin kendine zarar verme davranışını önlemede açıklayıcı bir değişken olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Alan yazında bu konuda yapılacak kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

5.1.5.3. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar ile riskli davranışlar arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar. Araştırma sonucuna göre ana babadan algılanan duygusal istismar düzeyi ile riskli davranışları arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. İlgili araştırmada ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar arttıkça riskli davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde ergenlerin algıladıkları duygusal istismarın intihar eğilimi ve davranışlarıyla (Yargıç, Ersoy ve Batmaz-Oflaz, 2012; Yıldırım, Küçüköncü, Beştepe ve Yıldırım, 2014); beslenme bozukluklarıyla (Jenkins, Meyer & Blissett, 2013; Hymowitz, Salwen & Salis, 2017); riskli davranışlarla (Şimşek ve Cenkseven-Önder, 2011; Erel ve Gölge, 2015); antisosyal davranışlarla (Herrera & McCloskey, 2003; Ayan, 2007); alkol ve sigara kullanımıyla (Herrera ve McCloskey, 2003; Özen, Antar ve Özkan, 2007; Shin, Edward & Heren, 2009; Smith, Smith & Grekin, 2014) ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda bu bulgunun ilgili alanyazındaki araştırmaların bulgularını ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

5.1.5.4. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar ile riskli davranışlar arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerden algılanan duygusal istismar düzeyi ile riskli davranışlar arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. İlgili araştırmada ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar arttıkça riskli davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın antisosyal davranış düzeylerine göre anlamlı oranda farklılaştığı yönündeki araştırma bulguları tarafından desteklendiği görülmektedir (McGee, Wolfe & Wilson 1997; Erkman, 1999; Lansford ve ark., 2002). Bu sonuçlara göre öğretmenlerden algılanan duygusal istismar riskli davranışlar açısından önemli bir değişken olarak değerlendirilmelidir.

5.1.6. Ergenlerin ana babadan ve öğretmenenden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışları yordama düzeyine ilişkin sonuçlar.

5.1.6.1. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını yordama düzeyine ilişkin sonuçlar. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını anlamlı düzeyde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Araştırmada ergenlerin ana babadan algılanan reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutunda duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme davranışı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, araştırmaya katılan ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça kendine zarar verme davranışları artmaktadır. Bu bulgu ergenlerin çocukluk çağında algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını ve (Gratz, 2006; Demir, 2017) ve intihar girişimini (Çamuroğlu, 2014; Demir, 2017) anlamlı düzeyde yordadığını ortaya koyan araştırmalar tarafından desteklenmektedir. Öztürk (2015)'ün yaptığı çalışmada anne, baba veya bakım veren diğer kişiler tarafından çocukluklarında ihmal ve istismara maruz kalan bireylerin genelde kafalarını sert bir yere vurarak kendine zarar verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluğunda anne, baba veya kendisine bakmakla yükümlü kişiler tarafından duygusal kötüye kullanım ve ihmale maruz kalan ergenlerin kendini yaralama davranışlarını duygusal kötüye kullanım ve ihmale maruz kalmayan ergenlere göre daha fazla sergiledikleri belirtilmektedir (Nock & Prinstein, 2005; Klonsky & Glenn, 2008). Ergenlerin erken yaşlarda aile içinde izole olma durumu veya ayrılık anksiyetesi yaşamaları ve duygusal istismar öyküsünün olması kendilerine zarar verici davranışlarda bulunmalarına neden olmaktadır (Rosenthal ve ark, 1972, akt: Aksoy ve Ögel, 2006). Ayrıca, çocukluk çağında yaşanan duygusal travmaların ileriki yıllarda antisosyal davranışlar, madde kullanımı, depresyon gibi birçok ruhsal sorunlarla ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur (Brown & Khan, 2003). Bu doğrultuda araştırmada elde edilen bulguların ilgili alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir.

5.1.6.2. Ergenlerin öğretmenenden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını yordama düzeyine ilişkin sonuçlar. Araştırma sonuçlarına

göre ergenlerin öğretmenenden algıladıkları duygusal istismarın kendine zarar verme davranışını anlamlı düzeyde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Araştırmada öğretmenenden algılanan reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutundaki duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme davranışı düzeyi üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye; öğretmenenden algıladıkları duyarsızlık boyutundaki duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme davranışı üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin öğretmenenden algıladıkları reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutunda duygusal istismar düzeyi arttıkça kendine zarar verme davranışı düzeyi artmaktadır. Bununla birlikte öğretmenenden algılanan duyarsızlık boyutunda duygusal istismar arttıkça ergenlerin kendilerine zarar verme düzeyinin azaldığı görülmektedir. Henricsson ve Rydell (2004) tarafından yapılan araştırmada reddeden, hakaret eden ve azarlayan öğretmenlerin olduğu sınıf ortamında bulunan öğrencilerin daha fazla yıkıcı ve saldırgan davranışlar sergilediği, öfke kontrolünü sağlayamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Brendgen, Wanner, Vitaro, Bukowski ve Tremblay (2007) tarafından yapılan çalışmada öğretmenenden algılanan duygusal istismar ile davranış problemlerinden saç çekme, tırnak yeme, saldırganlık davranışlarını kapsayan davranış problemleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda bu araştırmaya bulgularının ilgili alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir.

5.1.6.3. Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın riskli davranışlarını yordama düzeyine ilişkin sonuçlar. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi riskli davranışları üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça riskli davranışlarının da arttığı söylenebilir. Topitzes Mersky ve Reynolds (2010), tarafından yapılan araştırmada istismar yaşantılarının sigara içme davranışını pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Shin, Edward ve Heren (2009) tarafından yapılan araştırmada, ergenlerin çocukluk çağı örselenmesinin alkol kullanımında güçlü bir risk faktörü olduğu ve istismar yaşantısının riskli davranışlarını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin istismar yaşantısı ile riskli davranışları arasında ilişki açıklanırken sergilenen riskli davranışların bir başatme yöntemi olarak uygulanmasının düzenleyici rol oynadığını

belirtmiştir. İstismarın ortaya çıkardığı olumsuz etkiden kurtulabilmek, belki de unutabilmek için riskli davranışların bir kaçış yöntemi olduğu söylenebilir (Smith, Smith & Grekin, 2014). Bu doğrultuda bu araştırmaya bulgularının ilgili alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir.

5.1.6.4. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın riskli davranışını yordama düzeyine ilişkin sonuçlar. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın riskli davranışlarını anlamlı düzeyde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde öğretmenlerden algılanan reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutunda duygusal istismar düzeyinin riskli davranış üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu; öğretmenlerden algılanan duyarsızlık boyutunda duygusal istismarın riskli davranış üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutunda duygusal istismar düzeyi arttıkça riskli davranış düzeyi artmaktadır. Diğer taraftan ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duyarsızlık boyutunda duygusal istismar düzeyi arttıkça riskli davranış düzeyinin azaldığı gözlenmiştir. McGee, Wolfe, Wilson (1997), Erkman (1999), Göğayaz (2001), Lansford ve arkadaşlarının (2002) araştırma sonuçları bu çalışmasının bulgularını desteklemektedir. Nitekim bu çalışmalar okulda kendisini mutsuz ve tedirgin hisseden, güvende hissetmeyen, öğretmenlerinin tutumlarını ilgisiz, sert ve mesafeli algılayan, okuldaki eğitim olanaklarını yetersiz bulan öğrencilerin duygusal istismarı daha fazla algıladıklarını ve daha fazla antisosyal davranış sergilediklerini saptamışlardır. Bu doğrultuda bu araştırmaya bulgularının ilgili alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir.

Sonuç olarak;

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Ergenlerin ana babadan algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet, okul türü ve aile gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; sınıf türüne göre ise reddetme/aşağılama ve yıldırma boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyet ve okul türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği; sınıf türüne göre duyarsızlık

boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği; ailenin gelir durumuna göre duyarsızlık ve reddetme/aşağılama boyutunun anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ergenlerin kendine zarar verme davranışının ise cinsiyet, okul türü ve ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ancak sınıf türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Ergenlerin riskli davranışlarının ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı; okul türüne göre antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinin farklılaştığı; sınıf türüne göre alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terkinin anlamlı düzeyde farklılaştığı; ailenin gelir durumuna göre sigara kullanımı, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıklarının anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyleri ile kendine zarar verme ve riskli davranışlar düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. İlgili araştırma ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyi arttıkça kendine zarar verme ve riskli davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoklu regresyon analizinde ise, ergenlerin ana babadan ve öğretmenlerden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin kendine zarar verme ve riskli davranışları anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür.

5.2. Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde alanda çalışan uygulamacılara ve araştırmacılara yönelik bazı önerilere yer verilmiştir:

- Ergenlerde duygusal istismarı, kendine zarar verme davranışını ve riskli davranışlarını incelemeye dönük deneysel çalışmalar yapılabilir.
- Okul psikolojik danışmanları tarafından ebeveynlere ve öğretmenlere yönelik duygusal istismar ve yıkıcı etkilerine ilişkin psiko-eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması, konferans ve seminer programları düzenlenmelidir.
- Okul psikolojik danışmanları kendine zarar verme ve riskli davranışları sergileyen ergenlere yönelik bireysel ya da grupla psikolojik danışma yapabilir.
- Ergenlik döneminde diğer gelişim dönemlerine göre kendine zarar verme ve riskli davranışlara daha sık rastlanmaktadır. Okul psikolojik danışmanları bu

davranışları sergileyen ergenleri belirleyerek bilinçlendirme, önleme, destek ve eğitim çalışmalarına dahil etmelidir.

- Bu çalışma ergen bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma ergenlik dönemindeki duygusal istismarı, kendine zarar verme davranışını ve riskli davranışlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla bireylerin tüm gelişim dönemleri ile ilgili genel bir kanıya varmak mümkün değildir. Bundan dolayı yapılacak başka çalışmalarda bireylerin farklı dönemlerinin karşılaştırılması daha bütüncül sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Adams, G. R. (2000). *Adolescent development: The essential readings*. (1. cilt). ABD: Blackwell Publishers.
- Adrian, M., Berk, M.S., Korslund, K., Whitlock, K., Mccauley, E. & Linehan, M. (2018). Ebeveyn geçerliliği ve geçersizliği ergenin kendine zarar vermesini öngörür. *Mesleki Psikoloji: Araştırma ve Uygulama*, 49(4), 274-281.
- Akın, E. ve Berkem, M. (2012). İntihar girişiminde bulunan ergenlerde psikiyatrik tanıların, demokratik ve klinik özelliklerin değerlendirilmesi. *Fırat Tıp Dergisi*, 17(4), 228-232.
- Akman, S. (2019). *İstanbul ili pendik ilçesinde eğitim görmekte olan lise öğrencilerinin ergen asiliği, duygusal istismar ve psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, A. ve Ögel, K. (2003). Kendine zarar verme davranışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 226-236.
- Aktaş, E. (2011). *Çocuklardaki dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve özgül öğrenme güçlüğü'nün, anne babaların duygusal istismar farkındalığı, istismar potansiyeli ve çocukların kabul/red algısı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Alantar, M. (1989). *Psychological maltreatment and attempt of its definition by experts and its assessment among a group of adolescents* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Alfonso, M. & Dedrick, R. F. (2010). Self-injury among early adolescents. *American Journal of Health Education*, 41(2), 74-84.

- Alikaşifoğlu, M. (2008, Mart). *Ergenlerde davranışsal sorunlar*. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adolesan Sağlığı II Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Alikaşifoğlu, M. ve Ercan, O. (2002). Ergenlerde madde kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 37(2), 66-73.
- Allen, B. (2008). An analysis of the impact of diverse forms of childhood psychological maltreatment on emotional adjustment in early adulthood. *Child Maltreatment*, 13, 307-312. <http://dx.doi.org/10.1177/1077559508318394>.
- Alpaslan, A. (2012). Ergen ruh sağlığı ve spor. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 13(3), 181-185.
- Altuntaş, S. (2013). *Lise son sınıf öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 62-65.
- Aras, S., Günay, T., Özan, S. ve Orcin, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları/ Risky behaviors among high school students in İzmir. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(3), 186.
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Arslan, G. (2015). *Ergenlikte algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arslan, G. ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8-22.
- Atabek, E. (2002). *Erken büyüyen çocuklar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.

- Aydın, B. (2015). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, B. ve İşmen, E. (1996). Duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyelerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 127-134.
- Aydın, G. ve Tezer, E. (1991). İyimsizlik, sağlık sorunları ve akademik başarı ilişkisi. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 2-9.
- Aykol, O. (2015). *Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerde bağlanma stilleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Azizoğlu, M. (2009). *Lise ergenlerinde duygusal istismarın başarıya etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balkış, M. (2011). *Lise öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları, probiyotik süt ürünleri tüketim sıklıkları ve bilgilerinin belirlenmesi: Kulu örneği* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baral, I., Kora, K., Yüksel, S. & Sezgin, U. (1998). Self-mutilating behavior of sexually abused female adults in Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 427-438.
- Barnett, D., Vondra, J. I. & Shonk, S. M. (1996). Self-perceptions, motivation and school functioning of low-income maltreated and comparison children. *Child Abuse and Neglect*, 20(5), 397-410.
- Başsın, V. (2010). *KKTC Güzelyurt ilçesindeki lise öğrencilerinin sağlık açısından riskli davranışları ve risk algıları* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bayraktar, N. (1990). *Defining subcategories of psychological maltreatment* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayramoğlu, E. (2019). *Ölümlülük manipülasyonunun, bağlanma türlerinin ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin risk alma davranışına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bedirhanbeyoğlu, H. (2018). *Çocukluk çağı travmaları, bilimsel duygu düzenleme stratejileri ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Belger, F. (2017). *Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerde ve annelerinde bağlanma ve oksitosin, vazopressin düzeyleri* (Uzmanlık Tezi). Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Denizli.
- Benbenishty, R., Zeira, A. & Astor, R. A. (2002). Children's reports of emotional, physical and sexual maltreatment by educational staff in Israel. *Child Abuse and Neglect*, 26, 763-782.
- Benjamin, B.E. & Sohnen-Moe, C. (2003). *The ethics of touch: the hands-on practitioner's guide to creating and enduring practice*. Arizona: Sohnen-Moe Associates Publishing.
- Bensley, L. S., Van Eenwyk, J., Spieker, S. J. & Schoder, J. (1999). Self-reported abuse history and adolescent problem behaviors. I. antisocial and suicidal behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 24(3), 163-172.
- Beyaz, Ş. (2004). *Heyecan arama gereksinimi ve akran baskısının ergenlerin risk alma eğilimleriyle ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bildik, T., Somer, O., Kabukçu-Başay, B., Başay, Ö. ve Özbaran, B. (2013). Kendine zarar verme davranışı değerlendirme envanterinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(1), 49-57.
- Bilir, S., Arı, M., Dönmez, N.B., Atik, B. ve San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşları arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1), 57-70.

- Bilir, Ş. ve Dabanlı, D. (1990). *Ergenlik çağındakinin sosyal gelişimine aile tutumlarının etkisinin araştırılması*. Aile yazıları 3: Birey, kişilik ve toplum. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Blackman, S. J. (2014). *Zihnin kendini koruma yolları*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Brame, B., Nagin, D. S. & Tremblay, R. E. (2001). Developmental trajectories of physical aggression from school entry to late adolescence. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(4), 503-512.
- Brassard, M. R., Hart, S. N. & Hardy, D. (1993). The psychological maltreatment rating scales. *Child Abuse and Neglect*, 17, 715-729.
- Brendgen, M., Wanner, B., Vitaro, F., Bukowski, W.M. & Tremblay, R.E. (2007). Verbal abuse by the teacher during childhood and academic, behavioral, and emotional adjustment in young adulthood. *Journal of Educational Psychology*, 99 (1), 26-38.
- Bridge, J. A., Goldstein, T. R. & Brent, D. A. (2006). adolescent suicide and suicidal behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3-4), 372-394.
- Briere, J. & Gil, E. (1998). Self-mutilation in clinical and general population samples: prevalence, correlates and functions. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68, 609-620.
- Brown, E.J. & Khan, S.A. (2003). Child abuse and neglect definitions, consequences and treatment. *Child Study Center*, 7(3), 1-6.
- Brunner, R., Parzer, P., Haffner, J., Steen, R., Roos, J., Kleet, M. & Rosh, F. (2007). *Prevalence and psychological correlates of occasional and repetitive deliberate self-harm in adolescents*. *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 161 (7), 641-649.
- Brunschot, E. G. V. & Brannigan, A. (2002). Childhood maltreatment and subsequent conduct disorders the case of female street prostitution. *International Journal of Law And Psychiatry*, 25, 219-234.
- Bulut, S. (2007). Çocuk Cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 139-156.

- Burç, A. (2014). *Hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Burt, R. D. & Peterson, A. V. (1998). Smoking cessation among high school seniors. *Preventive Medicine*, 27(3), 319-327.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. (Geliştirilmiş 7. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Calabrese, R. S. (1988). How schools can reduce alienation in adolescent. *The Education Digest*, 23(6),3-35.
- Campos, C. G. (1999). *Predicting high risk behaviors among youth: a comparison of depressed, non-suicidal, suicidal ideators and suicide sttempter*. Doctor of Philosophy Counseling Psychology University of Missisori, Columbia.
- Ceyhun, A. G. & Ceyhun, B. (2003). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığının Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 6(2), 217-224.
- Chambers, C. V. (1995). *childhood and adolescence*. In: *Textbook of family practice*. Philadelphia: Saunders Company.
- Cirit, C. (2015). *Aile sağlığı merkezlerinde çalışan sağlık profesyonellerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalıkları* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakar, S. F., Tagay, Ö., Karataş, Z. ve Yavuzer, Y. (2015). Lise öğrencileri ile öğretmenlerin riskli davranışlara ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 1-13.
- Çakıcı, M. (2002). *Çocuk istismarının madde kullanımına etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Çakır, S. (2010). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı olarak hazırlanan sosyal kaygı ile başa çıkma programının lise öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Çamuroğlu, M. İ. (2014). *Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme davranışı ve intihar olasılığının çocukluk örselenmeleri ve saldırganlıkla ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çataloğlu, B. (2011). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlık ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çeçen, A. R. (2007). Çocuk cinsel istismarı: sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Çeşmeci, M. (1995). *Further reliability and validity of the perception of psychological maltreatment inventory for adolescents* (Master Thesis). Boğaziçi University, İstanbul.
- Çuhadaroğlu, F. (2000). Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katki Pediatri Dergisi, Adolesan Sayısı 21*, S.863-868
- D'onofrio, A. A. (2007). *Adolescent self-injury, a comprehensive guide for counselors and health care professionals*. New York: Springer.
- Değerli, F. İ. (2015). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Trabzon.
- Demez, M. (2016). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışı ile olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Deniz, N. (2011). *Liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Derman, O. (2008). *Ergenlerde psikososyal gelişim*. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Devaney, J. & Spratt, T. (2009). Child abuse as a complex and wicked problem. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(1), 40-47.
- Dinleyici, M. ve Dağlı, F. Ş. (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 18-27.
- Doğan Arslan, A. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismar ile adil dünya inançlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Sivas.
- Doğan, B. (2018). *Ergenlerde Tanrı'ya bağlanma tarzları ve riskli davranışlar üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
- D'Onofrio, A. (2007). *Adolescent self-injury: A comprehensive guide for counselors and health care professionals*. New York: Springer Publishing Company.
- Doyle, L., Treacy, M. P. & Sheridan, A. (2015). Self-harm in young people: prevalence, associated factors, and help-seeking in school-going adolescents. *International Journal of Mental Health Nursing*, 24(6), 485-494.
- DSM-4, (1995). *Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı*. Dördüncü Baskı (DSMIV). E Köroğlu (Ed.) Ankara: Hekimler Yayınlar Birliği.
- DSM-5, (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (Fifth Edition.) Washington: American Psychiatric Publishing.
- Egeland, B. (2009). Taking stock: Childhood emotional maltreatment and developmental psychopathology. *Child Abuse and Neglect*, 33(1), 22-26.

- Ekşi, A. (2003). Gözden geçirme: beş kıtada genç sorunları. *Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 78-87.
- Erdamar, G. ve Kurupınar, A. (2014). Lise öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*;16(1), 65-84.
- Erdem, Ş. (2009). *Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme davranışının demografik değişkenler, travmatik yaşantılar ve benlik kapasitesi ile olan ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Erdoğan, Y. (2006). Yaratıcılık ile öğretmen davranışları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 95-106.
- Erel, Ö. (2011). *Üniversite öğrencilerinde dürtüsellik, riskli davranışlar ve istismar arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Erel, Ö. ve Gölge, Z. B. (2015). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ile çocukluk çağı istismar, dürtüsellik ve riskli davranışlar arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 189-197.
- Ergün A., Erol S., Gür K. ve Şişman N.F. (2016). Sağlığın değerlendirilmesi. Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. S.Gözüm (Ed.), (s.75-185). Ankara: Vize Basın Yayın.
- Ergündüz, Z. Ş. (2010). *Çocuk suçluluğunda çocuk istismarı olgularının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkman, F. (1991). Çocukların duygusal ezimi. E. Konanç, İ. Gürkaynak ve A. Egemen (Eds.), *Çocuk İstismarı ve İhmal Çocuğunun Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi'nde sunulmuş bildiri*, Ankara.
- Erkman, F. (1999). *Çocukların duygusal ezimi*. Ankara: Pelin Ofset.
- Erol, D. (2007). *Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin, çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Ersoy, İ. (Ed.). (2000). *Adölesan çağı Türkiye klinikleri Pediatri ders Notları* (1. cilt). Ankara: Ortadoğu Reklam ve Tanıtım Yayıncılık.
- Ertuğ, H. İ. (2018). *Üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar ve ruminasyon ilişkisi* (Yüksek Lisan Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Eyüboğlu, D., Güvenir, T., Kavurma, C. ve Varol Taş, F. (2018). Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerin aile işlevselliği family functioning of adolescents with nonsuicidal self-injury. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 21, 370-379.
- Farrell, M. P., Barnes, G. M. & Banerjee, S. (1995). Family cohesion as a buffer against the effects of problem-drinking fathers on psychological distress, deviant behavior and heavy drinking in adolescents. *Journal of Health and Social Behavior*, 377-385.
- Favazza, A. R. (1992). *Repetitive Self-Mutilation*. *Psychiatric Annals*, 22(2), 60-63.
- Favazza, A. R. (1998). The coming of age of self-mutilation. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 186(5), 259-268.
- Favazza, A. R. & Conterio, K. (1989). Female habitual self-mutilators. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79(3), 283-289. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1989.tb10259>.
- Favazza, A. R. & Rosenthal J.R. (1993). Diagnostic issues in self-mutilation. *Hosp Community Psychiatry*, 44(2), 134-140.
- Fliege, H., Lee, J., Grimm, A. & Klapp, B. F. (2008). Risk factors and correlates of deliberate selfharm behavior: A systematic review. *Journal of Psychomatic Research*, 1-17.
- Freier, K. (2006, Mayıs). *Child abuse: Developmental and psychological impact*. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara.
- Friedrich, W. N., Fisher, J., Dittner, C., Acton, R., Berliner, L. & Butler, J. (2001). Child sexual behavior inventory: normative, psychiatric and sexual abuse comparisons. *Child Maltreatment*, 6(1), 37-49.
- Geçtan, E. (2006). *Psikanaliz ve sonrası* (12. basım). İstanbul: Metis Yayınları.

- Gelles, R. J. (2007). Introduction: Child abuse – an overview. In R. E. Clark, J. F. Clark and C. Adamec (Eds.), *the encyclopedia of child abuse* (pp. 9-25). New York: Facts on File.
- Gençtanırım, D. (2004). *Ergenlerde intihar olasılığının yordanması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gençtanırım, D. (2010). *Ergenlerde riskli davranışların yordanması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *International Journal of Social Science*, 25(1), 125-138.
- Gesinde, A. M. (2013). Determinants of teacher's psychological abuse among secondary school students in Nigeria. *European Scientific Journal*, 9(23), 74-85.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse Negl*, 26, 697-714.
- Glaser, D. (2005). Child maltreatment. *Psychiatry*, 4(7), 53-57.
- Gollust, S. E., Eisenberg, D. & Golberstein, E. (2008). Prevalence and correlates of selfinjury among university students. *Journal of American College Health*, 56(5), 491-498.
- Göğayaz, S. (2001). *Ergenlerde öğretmenlerine yönelik duygusal istismar algısının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gökler, I. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali: Erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9, 47-57.
- Graham-Bermann, S. A. & Levendosky, A. A. (1997). The social functioning of preschool-age children whose mothers are emotionally and physically abused. *Journal of Emotional Abuse*, 1(1), 59-84.
- Gratz, K. L. (2006). Risk factors for deliberate self-harm among female college students: The role and interaction of childhood maltreatment, emotional

- inexpressivity and affect intensity/reactivity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(2), 238–250.
- Gross, A. B. & Keller, H. R. (1992). Long-term consequences of childhood physical and psychological maltreatment. *Aggressive Behavior*, 18 (3), 171-185.
- Gullone, E. & Moore, S. (2000). Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*, 23(4), 393-407. <http://dx.doi.org/10.1006/Jado.2000.0327>.
- Güçlü, C. H. (2017). *Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme davranışında duygu ayarlama becerisi, öfke kontrol biçimleri ve travma yaşantılarının etkisinin yordayıcı rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Eğitim Psikolojisi Programı, Ankara.
- Gümüş Saçarçelik, G. (2009). *Kasıtlı kendine zarar verme davranışı olan ergen ve genç erişkin hastalarda çocukluk çağı travmaları* (Uzmanlık Tezi). Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 13. Psikiyatri Birimi, İstanbul.
- Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 29-40.
- Güney, N. (2007). *Ergenlikte risk almanın içsel kaynaklarının benmerkezlilik, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güneysu, S. (1982). *Anababaların çocuklara karşı tutumları ve çocuktaki davranış problemleri* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hart, S. N., Bingelli, N. & Brassard, M. R. (1997). Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journal of Emotional Abuse*, 1, 27-58.
- Hart, S. N., Brassard, M. R. & Karlson, H. C. (1996). Psychological maltreatment. In J. Briere, L. Berliner, J. A. Bulkley, C. Jenny & T. Reid (Eds.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (pp. 72-89). USA: Sage Publication.

- Haskett, M. E., Stelter, R., Proffit, K. & Nice, R. (2012). Parent emotional expressiveness and children's self-regulation: associations with abused children's school functioning. *Child Abuse and Neglect*, 36, 296-307.
- Havelin, K. (2000). *Child abuse: Why do my parents hit me? (Perspectives on relationships)*. Minnesota: Capstone Press.
- Hawton, K. & James, A. (2005). Suicide and deliberate self harm in young people. *Journal of BMJ*, 330(7496), 891-894.
- Hayman L., Mahon M. & Turner JR. (2002). Health and behavior in childhood and adolescence. USA: Springer Publishing Company.
- Henricsson, L.& Rydell, A.M. (2004). Elementary school children with behavior problems: teacher-child relations and self-perception. A prospective study. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 50(2), 111-138.
- Herrera, V. M. & McCloskey, L. A. (2003). Sexual abuse, family violence and female delinquency: Findings from a longitudinal study. *Violence and Victims*, 18, 319-334.
- Hilt, L. M., Nock M. K., Lloyd-Richardson, E. E. & Prinstein, M. J. (2010b). Longitudinal study of nonsuicidal self-injury among young adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 455-469.
- Hortaçsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri. (2.Baskı)*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Horton, C. B. & Cruise, T. K. (2001). *Abuse and neglect the school's response*. New York: The Guilford Press.
- Hyman, I. A., Clarke, J. & Zelikoff, W. (1986). *Educator induced posttraumatic stress disorder: Concepts, clinical evidence and initial research*. Paper presented at the meeting of the Annual Convention of the Society for Traumatic Stress Studies, Denver, Colorado.
- Hyman, I. A. & Snook, P. A. (1999). *Dangerous schools: What we can do about the physical and emotional abuse of our children*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

- Hymowitz, G., Salwen, J. & Salis, K. L. (2017). A mediational model of obesity related disordered eating: The roles of childhood emotional abuse and self perception. *Eating Behaviors*, 26, 27-32.
- İkiz, E. F. & Savi Çakar, F. (2012). Psychology of adolescence. In L. Barış and Ö. Uzun (Eds.), *Behavior problems in relation perceived social support* (pp. 1–48). New York: Nova Science Publishers.
- İlter, B. (2018). *Sigara ve alkol kullanan lise öğrencilerinin sosyal destek algısı: gerede örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- İrem, F. (2015). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Trabzon.
- İşeri, E. (2006). *Duygusal istismar, çocuk istismarı ve ihmali multidisipliner yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İşeri, E. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı. In Çetin, F. Ç. Pehlivan Türk, B. ve Ünal, F. (Eds.), *Cinsel İstismar 1. Baskı* (pp. 470-477). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- İşmen, E. (1993). *Duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyesine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jain, A. (1999). Emergency department evaluation of child abuse. *Emergency Medicine Clinics of North America*, 17(3), 575-593.
- Jeffery, R. W. & French, S. A. (1997). Preventing weight gain in adults: design, methods and one year results from the pound of prevention study. *International Journal of Obesity*, 21(6), 457.
- Jenkins, P. E., Meyer, C. & Blissett, J. M. (2013). Childhood abuse and eating psychopathology: the mediating role of core beliefs. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22(3), 248-261.

- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *J Adolesc Health, 12*(8), 597-605.
- Jessor, R. & Jessor, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: A Longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Jessor, R. (2017). *Problem behavior theory and adolescent health-volume 2*. Berlin: Springer Yayınevi.
- Juby, C. L. (2005). *Using a structural equation model to examine child maltreatment potential across ecological systems in a population of families in poverty* (Unpublished Doctor Thesis). The University of Texas, Arlington.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Kanak, M. (2015). *Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarına destek eğitim programının etkisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaner, S. (2001). *Özel gereksinimli aileler, stres ve sosyal destek*. (Yayınlanmamış Araştırma Raporu). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Ankara.
- Kaplan, B. ve Aksel, E. Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi, 1*(1), 20-50.
- Kaplan, H. B., Martin, S. S. & Robbins, C. (1984). Pathways to adolescent drug use: Self derogation, peer influence, weakening of social controls and early substance use. *Journal of Health and Social Behavior, 25*, 270-289.
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. part 1: physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry, 10*(38), 1214-1222.
- Karaca, N. (2001). *Duygusal istismara uğramış ergenlerin bazı kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Karagöz B. (2010). *Alkol veya madde bağımlısı bir grupta kendini yaralama davranışının incelenmesi çocukluk dönemi istismarı ve ihmali ile duygu düzenleme güçlüğü faktörleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karanis, A. (2016). *Üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar düzeyleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (16. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatay, G. (2004). *Sosyoekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Bilim Uzmanlığı Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kars, Ö. (1994). *Çocuk istismarı ve ihmalinin nedenleri ve okul başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kars, Ö. (1996). *Çocuk istismarı: Nedenleri ve sonuçları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kasatura, İ. (1998). *Alkol ve arkadaşları*. İstanbul: Evrim Basımevi.
- Kaşıkcı, Ş. (2014). *Ergenlik döneminde riskli sağlık davranışları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kavas, A. B. (2009). Self-esteem and health-risk behaviors among Turkish late adolescents. *Adolescence*, 44(173), 187-198.
- Keskin, G. ve Çam, O. (2005). Çocuk cinsel istismarına psikodinamik hemşirelik yaklaşımı. *New/Yeni Symposium Journal*, 43(3), 118-125.
- Kılıçcı Y. (1999). 6-15 yaş öğrencilerinin gelişimsel güçleri ve kişilik gelişimlerini kolaylaştırma. Y. Kuzgun (Ed). *İlköğretimde Rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılınç, H. (1999). *The partial norm study of the perception of psychological maltreatment inventory for adolescents* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

- Kırımsoy, E. (2003). *Suç işlemiş ve suç işlememiş ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ve benlik saygılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kirk, C., Logie, L. & Mok, J. Y. (2010). Diagnosing sexual abuse (Excluding forensics). *Paediatrics and Child Health*, 20 (12), 556-560.
- Klonsky, E. D. (2011). Non-suicidal self-injury in united states adults: prevalence, sociodemographics, topography and functions. *Psychological Medicine*, 41(9), 1981-1986.
- Klonsky, E. D. & Glenn, C. R. (2008). Social context during non-suicidal self-injury indicates suicide risk. *Personality and Individual Differences*, 46, 25-29.
- Klonsky, E. D. & Glenn, C. R. (2009). Assessing the functions of non-suicidal self-injury: Psychometric properties of the inventory of statements about self-injury. *Journal of Psychopathological Behaviour Assess*, 31(3), 215-219. <http://dx.doi.org/10.1007/S10862-008-9107z>.
- Klonsky, E. D., May, A. M. & Glenn, C. R. (2013). The relationship between nonsuicidal self-injury and attempted suicide: Converging evidence from four samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 122, 231-237.
- Klonsky, E. D., Oltmanns, T. F. & Turkheimer, E. (2003). Deliberate self-harm in a nonclinical population: Prevalance and psychological correlates. *The American Journal of Psychiatry*, 160(8), 1501-1508.
- Koçmarlar H. (2016). *Ergenlerin anne baba ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın öz yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisine ilişkin bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kokkevi, A., Rotsıka, V., Arapakı, A. & Richardson, C. (2012). Adolescents' self-reported suicide attempts, self-harm thoughts and their correlates across 17 european countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53, 381-389.
- Kozcu, Ş. (1991). Çocuk istismarı ve ihmali. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.). *Aile yazıları III. Birey, kişilik ve toplum*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

- Köklü, A. (2019). *Ergenlerde ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışlar ve empati yeteneği arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuğuoğlu, S. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali. D. Şelimen (Ed.), *Acil bakım* (s. 577-596). İstanbul: Yüce Yayın.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik dönemi, ailede çocuk eğitimi*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik psikolojisi*, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçük, A. ve Çetinkaya, S. (2019). İntihar amaçlı olmayan kendine zarar verme davranışı ve intihar ilişkisi: Tanı, borderline kişilik bozukluğu ve mizaç ve karakter özelliklerinin rolü. Relationship between non-suicidal self injury and suicide: The role of diagnosis, borderline personality disorder and temperament and character profile. *Cukurova Medical Journal*, 44(2), 360-368.
- Kültür, E. Ç, Çetin, F. Ç. & Gökler, B. (2007). Demographic and clinical features of child abuse and neglect cases. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 49(3), 256-262.
- Lansford, J. E., Kenneth, A. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., Crozier, J. & Kaplow, J. (2002). A 12-year prospective study of the long term effects of early child physical maltreatment on psychological, behavior and academic problems in adolescence. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 156, 824-830.
- Laye-Gindhu, A. & Schonert-Reichl, K. (2005). Non-suicidal self-harm among community adolescents: understanding the “what’s” and “whys” of self-harm. *Journal of Youth and Adolescents*, 34, 447-457.
- Layne, C. M., Greeson, J. K., Ostrowski, S. A., Kim, S., Reading, S., Vivrette, R. L., ... & Pynoos, R. S. (2014). Cumulative trauma exposure and high risk behavior in adolescence: findings from the national child traumatic stress network core data set. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 6(1), 40-49.

- Lee, J. H. (2015). Prevalence and predictors of self-reported student maltreatment by teachers in South Korea. *Child Abuse and Neglect*, 46, 113-120.
- Lindberg, L. D., Boggess, S., Porter, L. & Williams, S. (2000). *Teen risk-taking: A statistical portrait*. Washington, DC: The Urban Institute.
- Lindell, C. & Svedin, C. G. (2001). Physical child abuse in Sweden: A study of police reports between 1986 and 1996. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 36(3), 150-157.
- Linning, L. M. & Kearney, C. A. (2004). Post-traumatic stress disorder in maltreated youth: A study of diagnostic comorbidity and child factors. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(10), 1087-1101.
- Livingston R. (1987). Sexually and physically abused children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 26, 413-415.
- Lowell, A., Renk, K. & Adgate, A. H. (2014). The role of attachment in the relationship between child maltreatment and later emotional and behavioral functioning. *Child and Neglect*, 38, 1436-1449.
- Lüleci, S. (2007). *Kendini yaralama davranışı olan ergenlerin psikiyatrik ve sosyokültürel özellikleri* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Maciejewski, P. K. & Carolyn M. (2006). Fear of criticism and rejection mediates an association between childhood emotional abuse and adult onset of major depression. *Cognitive Therapy and Research*, 30(1), 105-122.
- Mata R., Josef A. K. & Hertwig R. (2016). Propensity for risk taking across the life span and around the globe. *Psychol Sci.*, 27(2), 231-243. <http://dx.doi.org/10.1177/0956797615617811>.
- Matsumoto, M., Azekawa, T., Yamaguchi, A., Asami, T. & Iseki, E. (2004). *habitual self-mutilation in Japan*. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*. 58, 191-198.
- Mayes, L. C. & Cohen, D. J. (2006). *Çocuğunuzu anlama rehberi*. İstanbul: Beyaz Balina Yayınları.

- McDonald K. C. (2007). Child abuse: Approach and management. *Am Fam Physician*, 75, 221-228.
- Mcgee, R., Wolfe, D. & Wilson, S. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: Adolescents perspectives. Development and psychopathology. *Cambridge University Press*, 9(1), 131-149. <https://doi.org/10.1017/S0954579497001107>.
- Miller-Perrin, C. L. & Perrin, R. D. (2007). *Child maltreatment: An introduction, sagepublication*, London.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2011). *Aile ve tüketici hizmetleri çocuk istismar ve ihmali*. http://Megep.Meb.Gov.Tr/Mte_Program_Modul/Moduller_Pdf/%C3%87ocuk%20%C4%B0stismar%20ve%20%C4%B0hmali.Pdf sayfasından erişilmiştir.
- Moran, P. B., Vuchinich, S. & Hall, N. K. (2004). Associations between types of maltreatment and substance use during adolescence. *Child Abuse and Neglect*, 28(5), 565-574.
- Moran, P. M., Bifulco, A., Ball, C., Jacobs, C. & Benaim, K. (2002). Exploring psychological abuse in childhood: I. Developing a new interview scale. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 66(3), 213.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. (H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Muehlenkamp, J. J. (2005). Self-injurious behavior as a separate clinical syndrome. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(2), 324.
- Muehlenkamp, J. J., Williams, K. L., Gutierrez, P. M. & Claes, L. (2009). Rates of nonsuicidal self-injury in high school students across five years. *Archives of Suicide Research*, 13(4), 317-329.
- Muehlenkamp, J. J. & Gutierrez, P.M. (2004). An investigation of differences between self-injurious behavior and suicide attempts in a sample of adolescents. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 34(1), 12-23.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E. & Herbison, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional and sexual abuse of children: A community study. *Child Abuse and Neglect*, 20(1), 7-21.

- Murty, A., Peek-Asa, C., Zwerling, C., Stromquist, M., Burmeister, F. & Merchant, A. (2003). Physical and emotional partner abuse reported by men and women in a rural community. *American Journal of Public Health*, 93(7), 1073-1075.
- Muuss, R. E. (2006). *Theories of adolescence* (6. baskı). New York: Mcgraw- Hill Publishers.
- Müjdecioğlu Demir, G. (2007). *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları anabilim dalı kendine zarar verme davranışı ve/veya intihar girişimi olan ergenlerde çocukluk çağı travmaları ve bağlanma stillerinin değerlendirilmesi* (Uzmanlık Tezi). Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Antalya.
- Nada-Raja, S., Skegg, K., Langley, J., Morrison, D. & Sowerby, P. (2004). Self-harmful behaviors in a population-based sample of young adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 34, 177-186.
- Newberger, E., Moore Newberger, C. & Hampton, R. L. (1983). Child abuse: The current theory base and future research needs. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 22(3), 262-268.
- Nixon, M.K., Cloutier, P. & Jansson, S.M. (2008). Non-suicidal self-harm in youth: A population based survey. *Journal of Canadian Medical Association*, 178, 306-312.
- Nock, M. K. & Prinstein, M. J. (2005). Contextual features and behavioral functions of self-mutilation among adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 140– 146.
- O'Hagan, K. (2006). *Identifying emotional and psychological abuse: A guide for childcare professionals*. Retrieved From [Http://www.ebrary.com](http://www.ebrary.com).
- Oktan, V. (2014). Ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve benlik saygısı açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(175), 183-191.
- Oltmanns, F. T. & Emery, R. E. (1995). *Abnormal psychology*. New York: Prentice Hall.
- Orhaner, G. (2018). *Yetişkin bireylerde algılanan duygusal istismar düzeyleri ile benlik saygısı arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Orhon F. S, Ulukol B, Bingoler B. & Gulnar S. B. (2006). Attitudes of turkish parents, pediatric residents and medical students toward child disciplinary practices. *Child Abuse and Neglect*, 30, 247-255.
- Overstreet, S. & Mazza, J. (2003). An ecological-transactional understanding of community violence: Theoretical perspectives. *School Psychology Quarterly*, 18(1), 66-87. <https://doi.org/10.1521/Scpq.18.1.66.20874>.
- Ögel, K. (2002). *Bağımlılığı önleme anne-babalar öğretmenler için kılavuz* (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2007). *Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler: Alanda çalışanlar için bilgiler*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Öksüz, E. & Malhan, S. (2005). Socioeconomic factors and health risk behaviors Among University students in Turkey: Questionnaire study. *Croatian Medical Journal*, 46(1), 66-73.
- Özcan, M.C. (2010). *İstismar ve ihmalin çocuklar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkilerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Özcebe, H. (2010). Adolesanlarda yüksek riskli davranışlar. In E. Hasanoğlu, R. Düşünsel ve A. Bideci (Eds.), *Temel pediatri* (1. baskı). (s. 1611-1613). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Özdemir, E. E. (2018). *İntihar girişimi olan ve olmayan kendine zarar verme davranışı gösteren ergenlerde ve annelerinde psikiyatrik özellikler ve bağlanma biçimleri* (Uzmanlık Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Aydın.
- Özdemir, S. (2016). *Ergen riskli davranışlarının akran zorbalığı, örseleme yaşantıları ve psikolojik sağlamlık ile ilişkisinde sapkın arkadaşların aracı etkisinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özen, Ş. Antar, S. ve Özkan, M. (2007). Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımını üzerine etkisi, üniversite son sınıf öğrencilerini

inceleyen bir çalışma. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 20(2), 79–87.

Özer, A., Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim*, 36, 161.

Özgüven, E. (1994). *Psikolojik testler*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.

Özmen, O. (2006). *Predictors of risk-taking behaviors among Turkish adolescents* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztep, İ. C. (2010). *Duygusal istismar algılayan ve algılamayan ergenlerin kaygı düzeyleri ve denetim odaklarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, S. (2007). *Çocuklarda duygusal istismar* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Öztürk, M. (2015). *Tutuklu hükümlü çocuklarda kendine zarar verme davranışının bilişsel çarpıtmalar ve çocukluk örselenme yaşantısıyla ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özyurt, Ş. E. (2016). *Ergenlikte algılanan duygusal istismar ve bağlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Pace, U., D'Urso, G. & Zappulla, C. (2018). Negative eating attitudes and behaviors among adolescents: The role of parental control and perceived peer support. *Appetite*, 121, 77-82.

Patton D. D. ve Harris J. R. (2007). Ergenlik gelişimi ve tarama (M. Mazırcıoğlu, Çev.) In A. Kut, İ. Tokalak ve M. G.Eminsoy (Eds.), *Current aile hekimliği tanı ve tedavi* (s. 129-138). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.

Perkins, D. F. & Jones, K. R. (2004). Risk Behaviors and resiliency within physically abused adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 28(5), 547-563.

- Piko, B. (2000). Perceived social support from parents and peers: Which is the stronger predictor of adolescent substance use? *Substance Use and Misuse*, 35(4), 617–630.
- Polansky, N. A., Gaudin, J. M., Ammons, P. W. & Davis, K. B. (1985). The psychological ecology of the neglectful mother. *Child Abuse and Neglect*, 9(2), 265-275.
- Polat, O. (1998). *Çocuk istismarı nedir?* İstanbul: Analiz Yayınları.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Polat, O. (2015). *Şiddet* (1. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Polatkan, G. (2007). *Hacettepe Üniversitesi Keçiören Yerleşkesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin riskli davranışlarının saptanması ve bunlarla ilişkili faktörler araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rafaelli, E., Bernstein, D. P. & Young, J. (2017). *Şema terapi-ayırıcı özellikler*. İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Raine, A. (2002). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(4), 311-326.
- Reece R. M. (1997). Background considerations in child maltreatment. *Child Maltreatment*, 721-725.
- Reimuller, A., Hussong, A. & Ennett, S. T. (2011). The influence of alcohol-specific communication on adolescent alcohol use and alcohol-related consequences. *Prevention Science*, 12(4), 389-400.
- Rohner, R. P. & Khaleque, A. (2002). Parental acceptance-rejection and life-span development: A universalist perspective. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1), 1-10.
- Rohner, R. P. (2004). The parental acceptance-rejection syndrome: Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59(8), 827-840.

- Rohner, R. P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E. (2012b). Introduction to parental acceptance-rejection theory. Methods, evidence and implications. *The Journal of Family Theory and Review*, 16, 16-21.
- Rohner, R. P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E. (2012a). Cross-national perspectives on parental acceptance-rejection theory. In G. W. Peterson, S. K. Steinmetz and S. M. Wilson (Eds.), *Parent youth relations cultural and cross-cultural perspectives* (pp. 79-98). NY: Routledge.
- Romans, S. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Herbison, G. P. & Mullen, P. E. (1995). Sexual abuse in childhood and deliberate self-harm. *The American Journal of Psychiatry*, 152(9), 13-36.
- Rosenfeld, L. B., Richman, J. M. & Bowen, G. L. (2000). Social support networks and school outcomes: The centrality of the teacher. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17(3), 205-226.
- Ross, S. & Heath, N. A. (2002). A study of the frequency of self-mutilation in a community sample of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 67-77.
- Saçarçelik, G., Türkcan, A., Güveli, H. ve Yeşilbaş, D. (2011). İkinci basamak ergen ve genç erişkin psikiyatri polikliniğine başvuran hastalarda kasıtlı kendine zarar verme davranışının yaygınlığı ve sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 24(4), 253-264.
- Saçarçelik, G. G. (2009). *Kasıtlı kendine zarar verme davranışı olan ergen ve genç erişkin hastalarda çocukluk çağı travmaları* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Bakırköy Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Sandberg, G. J., Feldhousen, B. E. And Busby, M. D. (2012). The impact of childhood abuse on women's and men's perceived parenting: Implications for practitioners. *The American Journal of Family Therapy*, 40(1), 74-91.
- Sandıkçı, Ç. (2018). *Ergenlerde riskli davranışların kişilik özellikleri tarafından yordanmasında sosyal ilişki unsurlarının aracı rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim*. G. Yüksel (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Santrock, J.W. (2012). *Ergenlik - Adolescence*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Santrock, J.W. (2014). *Yaşam boyu gelişim*. G. Yüksel (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Savi Çakar, F. & Savi, S. (2016). Duygusal istismar ve ihmal: Çocuk istismarı ve ihmalinin gizli boyutu. *Yaşam Boyu Eğitim Dünya Kongresi içinde* (s. 130-140), Antalya.
- Savi Çakar, F. & Tagay, Ö. (2017). The mediating role of self-esteem: The effects of social support and subjectivewell-being on adolescents risky behaviors. *EducationalSciences:TheoryPractice*, 17(3), <http://dx.doi.org/10.12738/Estp.2017.3.0024>.
- Savi F. (1999). *Ergenlerde duygusal istismar ile benlik algısı ve genel kaygı düzeyi arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sayar, K. (2003). Sosyal kültürel açıdan kişilik bozuklukları. *Yeni Symposium*, 41(2), 71-77.
- Sayar, M. K. Öztürk, M. ve Acar, B. (2000). Aşırı dozda ilaç alımıyla intihar girişiminde bulunan ergenlerde psikolojik etkenler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10(3), 133-138.
- Saygılı, S. (2006). *Ergenlik sorunları, anne-babalar gençlere nasıl davranmalı?* İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Scannapieco, M. & Connell-Carrick, K. (2005). *Understanding child maltreatment an ecological and developmental perspective*. Unated State: Oxford University Press.
- Semerci, B. (2007). *Ergen ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Set, T., Dağdeviren, N. ve Aktürk, Z. (2006). Ergenlerde cinsellik. *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 137-141.

- Sever, G. (2015). *Lise ergenlerinin madde kullanma eğilimlerinin algılanan sosyal destek ve riskli davranışlarla ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Shaffer, A., Yates, T. M. & Egeland, B. (2009). The relation of emotional maltreatment to early adolescent competence: Developmental processes in a prospective study. *Child Abuse and Neglect*, 33, 36-44. <http://dx.doi.org/10.1016/J.Chiabu.2008.12.005>.
- Shin, S. H., Edwards, E. M. & Heeren, T. (2009). Relations to adolescent binge drinking in the national longitudinal study of adolescent health (addhealth) study: Addictive Behaviors. *Child Abuse and Neglect*, 34(3), 277-280.
- Simantov, E., Schoen, C. & Klein, J. D. (2000). Health-compromising behaviors: Why do adolescents smoke or drink? identify underlying risk and protective factors. *Pediatrics and Adolescent Medicine*, 154(10), 1025–1033.
- Simeon, D., Guralnik, O., Knutelska, M., Hollander, E. & Schmeidler, J. (2001). Hypothalamic-pituitary-adrenal axis dysregulation in depersonalization disorder. *Neuropsychopharmacology*, 25(5), 793-795.
- Siyez, D. M. (2003). *Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik alguları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Siyez, D. M. (2009). *Ergenlerde problem davranışlar okul temelli önleme çalışmaları ve ilgili uygulama örnekleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Siyez, D. M. (2013). *Ergenlerde problem davranışlar (4.baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Skegg, K. (2005). Self-Harm. *The Lancet*, 366(9495), 1471-1483.
- Smith, K. Z., Smith, P. H. & Grekin, E. R. (2014). Childhood sexual abuse, distress and alcohol-related problems: moderation by drinking to cope. *Psychology of Addictive Behaviors*, 28(2), 532-537.
- Steinberg, L. (2007). *Adolescence* (6. edition). New York: Mcgrawhill.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Heyet, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.

- Stoltzfus, E. (2009). *The child abuse prevention and treatment act (CAPTA): Background, programs and funding*. Congressional Research Service, November, 2009. Retrieved from [https://Opencrs.Com\(03.07.2013\)](https://Opencrs.Com(03.07.2013))
- Suh, S. P. (2001). *Korean American adolescents perceptions of contributors to school drop out*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The University of Alabama, Alabama.
- Susman, E. J. & Rogol, A. (2004). Puberty and psychological development. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology*. New Jersey: Hoboken.
- Şahin, G. (2011). *Ankara'daki iki lisenin öğrencilerinde riskli sağlık davranışları ve bunlara akran baskısı ile diğer bazı faktörlerin etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şanyüz, Ö. (2009). *Çocuk istismarına hekimlerin yaklaşımı* (Uzmanlık Tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, İstanbul.
- Şimşek, S. (2010). *Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Şimşek, S. & Cenkseven-Önder, F. (2011). An investigation the behavioral problems of adolescents, who perceived emotional abuse from parents and teachers. *Elementary Education Online*, 10(3), 1124-1137.
- Şirin, A. (2002). *Gelişim psikolojisine giriş gelişim psikolojisi*. B. Aydın (Ed.), İstanbul: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları.
- Tackett, K. K. (2002). The health effects of child abuse: Four pathways by which Buse can influence health. *Child Abuse and Neglect*, 26, 715-729.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tekden, M. (2018). *Kendine zarar verici davranışı olan ergenlerde duygu tanıma ve ailelerinde depresif ve aleksitimik özellikler* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir

Hastalıkları Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

- Theoklitou, D., Kabitsis, N. & Kabitsi, A. (2012). Physical and emotional abuse of primary school children by teachers. *Child Abuse and Neglect*, 36, 64-70.
- Thompson, R., Litrownik, A. J., Isbell, P., Everson, M. D., English, D. J., Dubowitz,...Flaherty, E. G. (2012). Adverse experiences and suicidal ideation in adolescence: Exploring the link using the longscan samples. *Psychology of Violence*, 2(2), 211-225.
- Toker Karabulut, A. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismarın sosyal problem çözme becerisi ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Toksoy, P. (2018). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışının yordayıcıları olarak öz duyarlık ve stresle başa çıkma tarzları* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Topbaş, M. (2004). İnsanlığın büyük ayıbı: çocuk istismarı. *TSK Koruyucu Hekimler Bülteni*, 3(4), 76-80.
- Topitzes, J. & A. J. (2010). Child maltreatment and adult cigarette smoking: A long-term developmental model. *Journal of Pediatric Psychology*, 35(5), 484-498.
- Tosuntaş Karakuş, F. (2006). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sosyal beceri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Trapolini, T., Ungerer, J. A. & McMahon, C. A. (2008). Maternal depression: relations with maternal caregiving representations and emotional availability during the preschool years. *Attachment and Human Development*, 10(1), 73-90.
- Tunç, E. ve Bakırcı, M. (2015, Nisan). *Ergenlerde risk davranışları ile kişilik özelliklerinin incelenmesi*. 24.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Niğde.

- Turhan, E., Sangün Ö. ve İnandı, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Dergisi*, 15(9), 153-157.
- Türk, M., Gürsoy, Ş. T. ve Ergin, I. (2007). Kentsel bölgede lise birinci sınıf öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları. *Genel Tıp Dergisi*, 17(2), 81-87.
- Türk, T. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinde duygusal istismar, disiplin cezaları ve okula yabancılaşma arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *İntihar istatistikleri – Suicide statistics*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Tüzün, O. (2008). *Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerin aleksitimi, mizaç ve karakter özellikleri ve çocukluk dönemi ihmal ve istismarı yönünden değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ulu, S. (2011). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UNICEF (2016). *The state of the world's children*. http://www.Unicef.Org/Publications/Files/UNICEF_SOWC_2016.Pdf sayfasından erişilmiştir.
- Uzun, Ş. (2002). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile kendilik imgesi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ünver, Y. (2004). *Beş-altı yaş okul öncesi dönemi çocukları için geliştirilecek, besin gruplarına yönelik beslenme eğitimi programlarının, çocukların beslenme bilgisi ve davranışlarına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Van Der Kolk, B., Perry, C. & Herman, J. (1991). Childhood origins of selfdestructive behavior. *American Journal of Psychiatry*, 148, 1665-1671.
- Varela, A. & Pritchard, M. E. (2011). Peer influence: Use of alcohol, tobacco, and prescription medications. *Journal of American College Health*, 59(8), 751-756.

- Vartanian, L. R. (2000). Revisiting the imaginary audience and personal fable constructs of adolescent egocentrism: A conceptual review. *Adolescence*, 35, 639-661.
- World Health Organization (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/65900/WHO_HSC_PVI_99.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.
- Yalçın, S. (2007). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile uyum düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçinkaya, A. (2011). *Kartal ilçesinde çocukta cinsel istismar olgularının değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yanık, M. ve Özmen, M. (2002). Psikiyatri polikliniğine başvuran hastalarda çocukluk çağı kötüye kullanım/ihmal yaşantıları ile intihar, kendine fiziksel zarar verme ve dissosiyatif belirtiler arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(3), 140-146.
- Yargıç, İ., Ersoy, E. ve Batmaz Oflaz, S. (2012). Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 277-284.
- Yarış, S. (2010). *Depresyon, kaygı, yaşam deneyimlerinin olumsuz etkisi ile sigara bağımlılığı arasındaki ilişkide üstbilişlerin rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuzer, H. (2005). *Gençleri anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2016). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yenibaş, R. ve Şirin, A. (2007). *Ailede çocuğun istismarı ve umutsuzluk*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, F., Küçükgöncü, S., Beştepe, E. E. ve Yıldırım, M. S. (2014). Erişkin unipolar depresyon örneğinde çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantılarının intihar girişimi ile ilişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 51, 133-140.

- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yiğit, Ş. ve Khorshid, L. (2006). Ege Üniversitesi Fen Fakültesi öğrencilerinde alkol kullanımı ve bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi*, 7, 24-30.
- Yip, K.S., Ngan, M.Y. & Lam, I. (2003). Pattern of adolescent self-cutting in Hong Kong: Reports from school social workers. *International Journal of Adolescence and Youth*, 11(2), 135-155.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların ihmal-istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21, 77-78.
- Young, R., Sweeting, H. & West, P. (2006). Prevalence of deliberate self harm and attempted suicide within contemporary goth youth subculture: Longitudinal cohort study. *Bmj*, 332(7549), 1058-1061.
- Yörükoğlu, A. (1989b). *Çocuk ruh sağlığı* (15. baskı). İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yörükoğlu, A. (1992). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınevi.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurtsever, Z. (2011). *Üniversite gençlerinde riskli davranışlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Zara- Page, A. (2004). Cinsel istismara bağlı travma: Psikolojik tedavi süreci ve ilkeleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(14), 15-22
- Zeytinoğlu, S. ve Kozcu, S. (1990). Dünyada ve Türkiye’de çocuk istismarı ve ihmalinin rakamlarla ifadelendirilmesi. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi*, 5(3), 391 – 398.
- Zigler, E. & Hall, N. W. (1997). Physical child abuse in America: Past, present and future. In D.Cicchetti and V. K. Carlson (Eds.), *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 38–75). New York: Cambridge University Press.

Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Tutkun, H., Savaş, H.A., Öztürk, M..., Kora, M. E. (2003). Suicide attempt and self-mutilation among turkish high school students in relation with abuse, neglect and dissociation. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 57, 119-126.

EKLER

EK-1

Anket İzni

T.C.
KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 35776031-605.01-E.6817993
Konu :Anket İzni (Cansu CANSIZ)

03.04.2018

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)
İstiklal Yerleşkesi /15030
BURDUR

- İlgi: a) 20/03/2018 tarihli 83427534-302.08.01 -E.3084 sayılı yazımız.
b) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 28/08/2017 tarihli ve 35558626-10.06.01-E.12607291 sayılı Araştırma Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri hakkındaki 2017/25 nolu Genelgesi.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık tezli yüksek lisans öğrencisi Cansu CANSIZ'ın İlimiz Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilçelerinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilere 2017-2018 eğitim-öğretim yılı II. döneminde, "Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar ile Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişki" konulu veri toplama çalışmalarının, okul müdürünün uygun göreceği bir eğitim-öğretim günü ve saatinde, eğitim-öğretim aksatılmadan yapılması komisyonumuzca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mehmet Emin AKKURT
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Ek: Araştırma ve Değerlendirme Formu

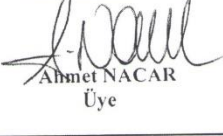
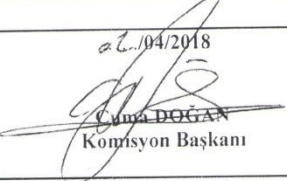

Güvenli Elektronik İmzalı
Aşlı ile Aynıdır. 12.04.2018
Sunay ÖZKAN
V.H.K.İ.

Adres: Yenişehir Mahallesi Cahit Zarifoğlu Caddesi 46100/
KAHRAMANMARAŞ
Elektronik Ağ: kmarasarge.meb.gov.tr
e-posta: arge46@meb.gov.tr

Bilgi için: AR-GE Birimi

Tel: 0 (344) 216 46 91
Faks: 0 (344) 216 47 09

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 06a5-480a-3c44-8362-a47c kodu ile teyit edilebilir.

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Eğitim ve Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı ARAŞTIRMA İZİNİ DEĞERLENDİRME FORMU	
Araştırma Sahibinin;	
Adı ve Soyadı	Cansu CANSIZ
İletişim Adresi (İzin belgesinin gönderileceği adres)	Haydarbey Mahallesi, 52. Sokak, Şale Sitesi C Blok. Kat:1 No:3, Onikişubat / KAHRAMANMARAŞ
Telefon Numarası	0553 618 28 51
E-Posta Adresi	cansuu424@gmail.com
Bağlı Bulunduğu Kurum/Üniversite/Enstitü	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Araştırma Yapılacak İlçeler	Onikişubat - Dulkadiroğlu
Araştırma Yapılacak Eğitim Kademesi (Anaokulu-İlkokul-Ortaokul-Lise)	Lise
Çalışma Grubu (Öğretmen/Öğrenci/İdareci)	Öğrenciler
Araştırmanın Konusu	"Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar ile Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişki"
Araştırmanın Süresi	2017/2018 Eğitim Öğretim Yılı 2. Dönemi
Çalışmanın Türü (Bireysel / Üniversite Onaylı)	Üniversite Onaylı
Üniversite / Kurum Onayı (Var / Yok)	Var
Çalışma Türü (Araştırma/Proje/Ödev/Tez)	Tez
Veri Toplama Araçları	Kişisel Bilgi Formu, Öğretmen Duygusal İstismar Ölçeği, Kendine Zarar Verme Davranışı Değerlendirme Envanteri
Etik Kurulu Raporu (Var / Yok)	Yok
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
Araştırma kapsamında; Kahramanmaraş ili Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilçelerinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilere, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı 2. Dönemi içinde, "Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar ile Kendine Zarar Verme ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişki" konulu veri toplama çalışmalarının, okul müdürünün uygun göreceği bir eğitim-öğretim günü ve saatinde, eğitim-öğretim aksatılmadan yapılması komisyonumuzca uygun görülmüştür.	
Komisyon Kararı	Oy Birliği ile Alınmıştır.
 Mesut BERDAR Üye	 Ahmet NACAR Üye
 Cuma DOĞAN Komisyon Başkanı	

EK-2
Ölçek Kullanım İzni

Kimden: [Cansu Cansız](#) >

Kime: emrahkirimsoy@gmail.com >

Gizle

Duygusal istismar ölçeği

3 Ekim 2017 12:05

Merhaba hocam. Ben Mehmet Akif Ersoy üniversitesi yüksek lisans tez dönemi öğrencisi Cansu CANSIZ. Araştırmamı yapacağım tez konum Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile kendine zarar verme ve riskli davranış arasındaki ilişki. Danışman hocam Doç.Dr. Firdevs SAVI ÇAKAR. Geliştirmiş olduğunuz anababa duygusal istismar ve öğretmenden algılanan duygusal istismar ölçeğini araştırmamda kullanabilir miyim? Bana ölçeğinizin bir örneğini gönderir misiniz? Şimdiden Teşekkürler. Saygılarımla

Sema Kaner <semakaner@gmail.com> şunları yazdı (8 Eki 2017 12:59):

Merhaba Cansu,
Ekte Emrah Kırımsoy'un tezi var. Ölçekler de arkasında. ölçekleri tanıtırken hem Emrah'ın tezini hem de aşağıda verdiğim kaynakça künyesini kullanacaksın.

Kırımsoy, E., Kaner, S. (2001). Duygusal istismar ölçeği: faktör yapısı, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Yayınlanmamış çalışma.

Ölçeği kullanmanın koşulu ise tezin bitince tezinin bir örneğini, araştırmamın makaleye-bildiriye-postere dönüşünce de onun/onların bir örneğini bana yollaman. Böylece ölçek kitabıma ekleyebileyim.

İyi çalışmalar.

Prof. Dr. Sema Kaner
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC
<EMRAH'IN TEZİ.doc>

Kimden: **Cansu Cansız** >

Kime: digenc@hacettepe.edu.tr >

Gizle

CC

Ergenler için riskli davranış ölçeği

11 Eylül 2017 20:57

İyi günler hocam. Ben Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde PDR alanında yüksek lisans yapıyorum. İzniniz olursa tezimde ergenler için geliştirmiş olduğunuz riskli davranışlar ölçeğini kullanmak istiyorum. Ölçeğin bir örneğini gönderir misiniz? Teşekkürler
iPhone'umdan gönderildi

Kimden: **Cansu Cansız** >

Kime: Dilek Gençtanırım >

Gizle

CC

Ynt: Riskli davranışlar ölçeği

14 Eylül 2017 17:07

Teşekkürler çok sağolun hocam

iPhone'umdan gönderildi

Dilek Gençtanırım

<dgenctanirim@ahievran.edu.tr> şunları yazdı
(14 Eyl 2017 11:05):

Sevgili Cansu,
Ölçeği kullanman bizim açımızdan uygundur. Senden çalışman sonuçlandığında bizleri de haberdar etmeni bekleriz. Ekte ölçeği ve makalesini iletiyorum. Selamlarımla,
Dilek.

14 Eylül 2017 10:52 tarihinde Cansu Cansız
<cansuu424@gmail.com> yazdı:

Hocam tabii ki açıklarım. Ergenlerde algılanan

Kimden: [Cansu Cansız](#) >

Kime: tezanbildik@yahoo.com >

Gizle

**Kendine zarar verme davranışı
değerlendirme envanteri**

5 Eylül 2017 17:39

Hocam iyi günler Mehmet Akif Ersoy ÜNiversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü Yüksek Lisans öğrencisiyim.Tez çalışmamda Kendine Zarar Verme Davranışı değerlendirme envanteri Türkçe formunu kullanmak istiyorum. Envanterin bir örneğini gönderir misiniz ? Şimdiden teşekkür ediyorum. danışman hocam Doç.Dr.Firdevs Savi Çakar ın sizlere çok selamı var. İyi günler dilerim

iPhone'umdan gönderildi

Kimden: [Tezan Bildik](#) >

Kime: cansuu424@gmail.com >

Gizle

Fw: ISAS Envanteri Turkce

6 Eylül 2017 09:51

Gmail Gelen Posta Kutusunda Bulunanlar

İyi çalışmalar, kolay gelsin. Prof Dr Tezan Bildik

